

др СЛАВОЉУБ ГАЦОВИЋ

О ЕТНОНИМУ ТОРЛАК И О РОМАНСКОЈ И ТУРКМЕНСКОЈ ОСНОВИ ЕТНОГЕНЕЗЕ ТОРЛАКА И ШОП(ОВ)А

Кључне речи: *Тòрлāци, Шоп(ов)и, Тимочани, Романи, Власи, Румуни, Печенези, Узи, Кумани*

Апстракт: Најпре наводим лексеме *тòрлак, тòрлати, трлачење, трлачити, торлање, торлати, тор, торина, торење, трло, трлак, трљачиште, трљавиште, лак* (< /v/lach), итд. које могу бити основа енонима *Тòрлāк*, затим језичке и топономастичке, као и латинске изворе и резултате истраживања физичке антропологије којима доказујем да су *Торлаци* и *Шоп(ов)и* настали словенизацијом најпре романског, а потом и туркменског становништва на простору источне и југоисточне Србије, западне Бугарске и северне Македоније. На крају износим византијске писане изворе којима доказујем присуство туркменских племена, Печенега, Уза и Кумана на простору данашњих Торлака и Шоп(ов)а и турску лексему *торлак* за дервише, који су проповедали међу њима, која је у хомонимији са лексемом *тòрлāк* (< тор + /v/lach) током дужег временског периода на истом простору дала двоструку семантику етнонима *Тòрлāк*.

Лексичка грађа о етнониму Торлак

О именици *тòрлāк* (indecl.) и *шоп* као и о називу предела *Торлак, Торлачко* или *Торлачија* и *Шопско* или *Шоплук* у источној и југоисточној Србији и суседним областима писали су или су их узгред помињали многи аутори.¹ На питања откуда ове

речи, која је њихова семантика и зашто се

¹ В. Стефановић Караџић, *Српски рјечник* (1818), Сабрана дела Вука Караџића, II, Београд, 1966, 824; В. Стефановић Караџић, *Српски рјечник* (Беч 1852), Сабрана дела Вука Караџића, XII/II, Београд, 1987, 1011; М. Ђ. Милићевић, *С Дунава на Пчињу (листићи из дневника)*, Пирот и срез Нишавски 1801-1918, књ. I, Пирот, 1981, 591-595; М. Ђ. Милићевић, *Краљевина Србија*, Београд, 1884, 165-167, 181-183; Ф. Каниц, *Србија – земља и становништво*, књ. II, Београд, 1987, 233-234 (= Каниц, *Србија*); В. Стојанчевић, *Милан Ђ. Милићевић и његово дело Кнежевина Србија и Краљевина Србија, поговор уз ново фототипско издање*, у: Милан Ђ. Милићевић, *Краљевина Србија II*, Београд, 1973; К. Костић, *Из Торлака, фолклористичке белешке из Пиротског Округа*, „Караџић“, бр. 2-3, Алексинац, 1900; К. Костић, *Историја Пирота*, Пирот, 1973, 61-64; С. Христов, *Пиротският окръг и неговото население*, Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, кн. XI, Софија, 1894, 310-311; Ј. Цвијић, *Антропогеографски списи*, Београд, 1991, 63, 115, 221, 437; Ј. Ердџановић, *Етнолошка грађа о Шумадинцима*, Београд, 1951, 50; П. Јовановић, *Бања*, Српски етнографски зборник, књ. XXIX, Београд, 1924, 35-36, 40-46, 53, 98; М. Станојевић, *Антропогеографски преглед Тимочке Крајине*, Зборник прилога за познавање Тимочке Крајине, књ. IV, Зајечар, 1937, 50; С. Првановић, *Тимочка Крајина*

јуче и данас, Тимочка Крајина, бр. 1, Зајечар, 1952, 7; С. Првановић, *Тимок и Тимочани*, Зајечар, 1963, 11; С. Првановић, *Тимок и Тимочани*, Зајечар, 1963, 21; Љ. Рајковић, *Село Врбица*, Нови Сад, 1969, 11; В. Стојанчевић, *Срби и Бугари 1804-1878, чланци и расправе*, Нови Сад, 1995, 134, 143; В. Живковић, *Торлак*, Пирот, 1994, 20, 23, 25-26; К. В. Костић, *Прилог етноисторији Торлака*, Нови Сад, 1995, 20-29; Ј. Ђирић, *Предговор*, у: Витормир Живковић, *Торлак*, Пирот, 1994, 9, 16; А. Жикић, *Прилог антропогеографском проучавању Заглавка и Зајечарског среза*, Тимочка Крајина, бр. 1, Зајечар, 1952, 56, 61; Н. Богдановић, Вилотије Вукадиновић, Ј. Марковић, *Библиографија призренско-тимочких говора*, Говори призренско-тимочке области и суседних дијалеката, Ниш, 1994, 15; П. Ивић, *Дијалектолошка проучавања говора призренско-тимочке зоне*, Говори призренско-тимочке области и суседних дијалеката, Ниш, 1994, 64; *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, dio 18, JAZU, Zagreb, 1962-1966, 488; D. Živković, *Neka etnografska obeležja knjaževačkog kraja*, „Međimurje“, časopis za društvena pitanja i kulturu, br. 8, Čakovec, 1985, 129; *Славянские древности*, Этнолингвистический словарь, под редакцией Н. И. толстого, том I, АГ, Москва, 1995, 74; Б. Стојадиновић, *Књажевац у 1000 појмова, завичајни лексикон*, Књажевац, 1999, 24; Р. Драгићевић, *Самотиња*, Београд, 2001, 23, 58; Д. Крстић, *Торлаки в Србији*, Ethnoses and cultures on the Balkans, Vol. 1, Троян, 2000, 192-204; Д. Крстић, *Торлаци у Србији*, Пиротски зборник, књ. 27-28, Пирот, 2002, 73-80 (= Крстић, *Торлаци*); Д. Крстић, *Етно-културне разлике између Торлака у Србији и Торлака у Бугарској*, Развитак, бр. 215-216, Зајечар, 2004, 147-156 (= Крстић, *Етно-културне разлике*), итд.

оне најчешће чују на споменутим просторима, по мом убеђењу, нису нађени адекватни одговори. Мислим да се на овом ступњу наших знања, постављена питања у целини и коначно не могу разрешити, али се у појединим сегментима свестраном и објективном анализом донекле могу расветлити. Услед штурих историјских извора и недостатка археолошких, кључно место у расправи о етногенези Торлака имаће језик и топономастика, а у етногенези Шоп(ов)а византијски писани извори.

Први извор у којем налазим придев (са краткоузлазним акцентом) *тòрлак*², т. „ein Grossprecher, gloriosus; хвалисавац, разметљивац, човек који се размеће вичући јаким гласом и машући рукама“, који је изведен од глагола *тòрлати* „grosschreien, clamito, glorior“, је бечко издање *Српског рјечника* Вука Стефановића Караџића из 1818. године.³

Друго издање *Српског рјечника* (1852) дарује нам именицу *тòрлѧк*, *торлѧка*, т. „човјек који нити говори чисто Српски ни Бугарски“ као и именицу *трлачење*, п. са путем на *торлање* и глагол *трлачити* „у Ц[рној] г[ори]“ са путем на *торлати*.⁴

Објашњење именице *торлѧк* које налазимо у Вуковом писму Павлу Јосифу Шафарику, упућено из Беча 4. септембра (по римском календару) 1827. године: „Сад ћу нешто да Вас опоменем. Немојте Ви Србе Бугарити. Не само што Љесковчани и Приштинци нијесу Бугари него и сами Видинци, Ћипровчани и Пироћанци по језику су ближе к Србима него к Бугарима (премда не говоре чисто ни једним језиком)...“;⁵ такође нам не даје одговор на постављено питање, зашто се тај

хвалисавац или човек који не говори „чисто ни једним језиком“ зове *тòрлѧк*.

Ако би се прихватило Вуково тумачење именице *тòрлѧк* од *торлати*, *торлачити*, *торлање*, дакле: говорити смешано, тешко разумљиво, за што, по мишљењу Недељка Богдановића, „постоји и глаголска именица, али и реч за именовање онога ко тако говори, ко *торла*“⁶ уз додатак суф. –ак (упор. *Буѧак* око Калне, *Заглавак* југоисточно од Књажевца, *Голак* између Сврљига и Сокобање), онда би се готово све на овоме завршило, јер говорити неразумљиво и нечисто није за похвалу, па би се одатле ова реч могла доживети с неком увредом. Петар Скок појам *тòрлѧк* у северозападној Бугарској тумачи као „сјеверни Бугарин (упор. грч. \$@ŪD("D@H P@<*D@6Xn"8@H); будала, бена“ или као носиоца особине „који торла (...) вичући разметати се“⁷.

Као потврда таквом тумачењу може послужити и реч *тòрлѧк* –ци, т. у македонском језику, која поприма семантику „клипан, простак“⁸ или у бугарском „простак, сељачина“;⁹ као и у румунском *turlac* „пијан“, с глаголом *a turlaci* „бити пијан; колебљив човек, комичан човек, човек за потсмевање“¹⁰ и у албанском језику реч *Torollak* –и, т. „простак, наивац, будала, глупак, блесан, звекан, клипан“, међутим, реч *torllak* у албанском језику, која упућује на *паштрак* и тумачи као „сеоски пашњак“¹¹ указује и на евентуално другачије објашњење лексеме *тòрлѧк*, односно, објашњење које би се могло довести у везу са сточарима на широком простору Торлака и Шоп(ов)а.

Лексему исте основе повезану са сточарством налазимо и на маргини бечког

² По мишљењу Радмиле Тричковић придев *тòрлак* може се објаснити комичном фигуром, односно *Хвалисавим војником* римског комедиографа Плаута² што је, чини се, прихватљиво. Види: Р. Тричковић, *Торлак*, Пиротска буна 1836 (Научни скуп Пирот, 14-16. јун 1996), 1997, 73 (= Тричковић, *Торлак*).

³ В. Стефановић Караџић, *Српски рјечник* (Беч 1818), Сабрана дела Вука Караџића, II, Београд, 1966, 824.

⁴ В. Стефановић Караџић, *Српски рјечник* (Беч 1852), Сабрана дела Вука Караџића, XI/II, Београд, 1987, 1011.

⁵ И. Николић, *Пирот и срез нишавски 1801-1918. Грађа. Књ. прва 1801-1883*, Пирот, 1981, 24.

⁶ Овај навод је преузет из необјављене скице *Торлак* проф. др Недељка Богдановића са Филозофског факултета у Нишу.

⁷ Р. Скок, *Етимолошки рјечник хрватскога или српскога језика III*, Zagreb, 1973, 484-485 (= Скок, *Етимолошки III*).

⁸ *Речник српскохрватскога књижевног језика*, Матица српска, Нови Сад, 1976, 390.

⁹ М. Младенов, *Бугарско-македонски речник*, Скопје – Београд, 1968, 640.

¹⁰ Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar de arhaisme și regionalisme*, București, 2000, 505.

¹¹ М. Ndreca, *Fjalor shqip-serbokroatisht*, Priština, 1980, 332.

издања Вуковог *Рјечника* из 1818. године где су приређивачи унели *трло*, п. „мјесто, ђе се стока зими држи“,¹² а *Рјечник ЈАЗУ* доноси *трла*, ф. „земљиште уз кућу које није обрађено; исто што и појата“; затим *трлачити*, *imprf.* „исто што и *торлачити*, *торлати*, хвалисати се, показивати се јунак на језику, вичући разметати се“ и *трлачење*, п. *пом. verb.* „*торлање*“.¹³ *Речник пиротског говора* има *трло*, с. „тор за овце“, *трљак*, м. „тор за овце, трло“ и *трљачиште*, с. „место где је био *трљак*“¹⁴, а *Лужички речник* има *трла* „обор за стадо оваца, на отвореном простору, за ноћење“ и *трљак* „трла за овце“,¹⁵ док у *Речнику лесковачког говора* налазимо именицу *трла*, ф., *тор*, м. „овчарник“ и *торина*, м. „преграђен овчарник“.¹⁶ Такође, *Речник тимочког говора* има *торина*, ф. „стајско ђубре“ и *торење*, с. „ђубрење њиве“, *трљак*, м. „тор за овце исплетен од прућа“ и *трљавиште*, с. „простор на коме је угажена (стрљана) трава или жито“,¹⁷ а у књизи *Пастирска терминологија Срема* налази се лексема *тор*,¹⁸ док се у књизи *Пастирска терминологија Пећког Подгора* налази лексема *тор*, *торина*, *ториште* са значењем привременог станишта, и *трло* са више значења.¹⁹ *Речник говора Загарача* има *тор* „ограда (на отвореном простору) за стоку“, као и аугментатив *торина*,²⁰ а *Речник Црне Реке* доноси именице *торина*, ф. „овчје ђубре“ и *трљак*, м. „обор за

овце“.²¹ У раду *Пастирска терминологија Кривовирског Тимока* забележене су следеће лексеме: *тор*, м. „откривен, ограђен део земљишта у планини, за крупну и ситну стоку“, *торина*, ф. „стајско ђубре“, *торче*, с. „мањи тор“ и *трљак*, м. „колиба“,²² а *Речник на македонскиот јазик* има *трло* „кошара во која се затворат овците летно време“.²³

Топоними које је прикупио Љубиша Рајковић Кожељац у Тимоку: *Дóдин трљак* (с. Доња Соколовица), *Јанкино Тóриште* (с. Мањинац) и *Тóриште* (с. Дреновац), и *Јакша Динић* у Заглавку: *Тóрина* дувка (с. Горња Соколовица), *Трљак* (с. Радичевац) и *Трља̀ци* (с. Причевац), затим Љубисав Ђирић у белопаланачком крају: *Басарев трљак* (с. Доња Коритница), *Божин тóр* (с. Долац), *Вујин трљак* (с. Мокра), *Мирчин трљак* (с. Букуровац), *Младенов трљак* (с. Козја), *Нинини трља̀ци* (с. Горњи Рињ), *Торѝште* (с. Горња Коритница) и *Трља̀ци* (с. Козја) и *Драгољуб Златковић* на Старој планини, тј. на простору Горњег, Средњег и Доњег Висока, у сливу Темштице, Топлодолске реке и Нишаве, као што су: *Турла* (с. Бела, Велика Лукања, Гостуша), *Турло*, *Óстра турла*, (с. Гостуша),²⁴ *Мала/Голéма Турла*, (с. Рудиње), *Турла* x 2 (с. Темска),²⁵ *Торѝште* (с. Височка Ржана),²⁶ *Турла* (с. Добри До), *Турле* (с. Крупац), али и топоними других основа у Тимоку: *Бáча*, *Бáче* (< *Бачéј*), *Бáчевац*, *Бачѝште* (= „место бачије“ < рум. *basii /izgovor bâч/* „старешина пастирског стана у

¹² В. Стефановић Карацић, *Српски рјечник* (Беч 1852), Сабрана дела Вука Карацића, ХИ/П, Београд, 1987, 1392.

¹³ *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, dio 18, JAZU, Zagreb, 1963, 689, 690.

¹⁴ Н. Живковић, *Речник пиротског говора*, Пирот, 1987, 156.

¹⁵ Д. Манић Форски, *Лужички речник*, Бабушница, 1997.

¹⁶ Б. Митровић, *Речник лесковачког говора*, Лесковац, 1992.

¹⁷ Ј. Динић, *Речник тимочког говора*, Српски дијалектолошки зборник 34, Београд, 1988, 278, 280 (= Динић, *Речник*).

¹⁸ Ж. Бошњаковић, *Пастирска терминологија Срема*, Нови Сад, 1985, 149.

¹⁹ Г. Јашовић, *Пастирска терминологија Пећког Подгора*, Исток – Зубин Поток – Приштина, 1997, 176.

²⁰ Д. и Ж. Ђупић, *Речник говора Загарача*, Српски дијалектолошки зборник 44, Београд, 1997.

²¹ М. Марковић, *Речник народног говора у Црној Реци*, Српски дијалектолошки зборник 32, Београд, 1986, 457, 458.

²² С. Ракић - Милојковић, *Пастирска терминологија Кривовирског Тимока*, Српски дијалектолошки зборник 39, Београд, 1993, 134.

²³ *Речник на македонскиот јазик*, књ. 3, Скопје, 1966, 404.

²⁴ Д. Златковић, *Микротопонимија слива Височице – Средњи Висок*, Пиротски зборник 23-24, Пирот, 1998, 185-246 (= Златковић, *Микротопонимија* 23-24).

²⁵ Д. Златковић, *Микротопонимија слива Темштице и Топлодолске реке*, Пиротски зборник 22, Пирот, 1996, 119-189 (= Златковић, *Микротопонимија* 22).

²⁶ Д. Златковић, *Микротопонимија слива Височице – Горњи Висок од Славиње до Владикине плоче*, Пиротски зборник 25-26, Пирот, 2000, 107-168 (= Златковић, *Микротопонимија* 25-26).

планини“ трачкога порекла),²⁷ *Бáчовац*,²⁸ у Заглавку: *Кату̀ниште*,²⁹ у белопаланачком крају: *Бáчевац* (с. Моклиште), *Бачи́јиште* (с. Бежиште, Креница), *Бачи́ште* (с. Глоговац, Дивљана, Дол, Доња Глама, Клење, Клисуре, Шпај), *Бáчкало*, *Бачов бунар/чићер* (с. Дол), *Бачов рид* (с. Дивљана), *Бáчовац* (с. Доњи Рињ), *Бачове њиве* (с. Дол), *Шерџи́говац* (с. Сињац), *Шљега́рник*³⁰ (с. Бежиште, Градиште), *Шљега́рник* (с. Доњи Рињ)³¹ и на Старој планини, тј. на простору Горњег, Средњег и Доњег Висока, у сливу Темштице, Топлодолске реке и Нишаве: *Бáчев* вртоп (с. Велика Лукања, Мала Лукања), *Бачи́ште* (с. Мирковци), *Кату̀ниште* (с. Базовик), *Шљега́рник* (с. Ореовица, Гостуша),³² *Бачи́јиште*, *Бачи́лиште*, *Бачи́ште*, *Кату̀ниште*, *Шљега́рник* (с. Рудиње), *Баче́ва*, *Бачи́јиште*, *Бачи́лиште*, *Бачи́ште*, *Кату̀ниште*, *Шљега́рник* (с. Темска), *Бачи́јиште* (с. Дојкинци, Рсовци), *Шљега́рник* у *Мртвину*, *Шљега́рник* у *Скривену* (с. Рсовци), *Бачи́јиште/Бачи́ште*, *Бачи́лото* (с. Брлог),³³ *Шугри́нска река* (с. Шугрин),³⁴ *Бáчевица* (с. Милојковац – Дóлња Паскашија),³⁵ итд., такође указују на румунску сточарску лексичку, тј. на сточарска станишта и румунско становништво које се интензивно бавило сточарством.

Ако се лексема *тòрлāк* жели везати за наведене сточарске термине попут *тор* или *трло* онда настају нова питања, јер Скок износи да су и *тор* и *трло* деривати индоевропског корена **ter-*, а „изведенице се праве од седам основа: I **тър-*

(презентска основа, по којој је аналогички инфинитив *трти*, већ стцслав. *трьти*) > *тр* (сонантно *p*), II (са *ь > a*) *тар-*, III (основа парт. перф. пас.) *твр-*, IV (пријевој дуљења *ь > и*) *тир-*, V (пријевој *e*) *тер-* (пред сугласником ликвидна метатеза *трѣ- > трије > тре-*), VI (пријевој *e - o*) *тор*, VII (пријевој дуљења *ō > a*) *тар-* (?).³⁶

Тор је, по Скоку шести облик исходишног корена, у примерима који су нам познати из говора призренско-тимочке зоне *стаја за ситну стоку*, у којој се ствара *тор* или *торина*, којом се може *наторити* њива или башта, а *наторена* земља се негде назива *ториште*, које опет може бити и место на њиви где је био покретни *тор*, који у сврљешком крају представља стају у оквиру сточарског станишта, или *трљак* као покретно станиште.³⁷

Трло је на ширем простору познато и као *трла*, *трле* (*pluralia tantum*), *трлине*, *трлишта* и представља покретна или привремена станишта на самом пашњаку, а однос између *трло* и *трљак* се може успоставити, по мишљењу Недељка Богдановића, преко „*трлак* = место, површина под пашњацима, са трлима, будући да је *трлак* изведеница са ознаком неке кумулације у своме значењу (...), где се може осетити и извесна пејоративност. Ни од ње не треба бежати кад се у виду има поступак реализације глагола *трти* (затирати, сатирати траву на простору где борави стока)...“³⁸

Тако се до лексеме *тòрлāк* могло доћи идући од *тор – торак – торлак* (–л– које није ни елеменат основе *тор-*, ни елеменат суфикса *–ак* могао је настати аналогично *кора > корлак*) или од лексеме *торла* и суфикса *–ак*. И једна и друга могућност подразумевају човека који се бави сточарством на *торовима* који *торла* „говори смешано, тешко разумљиво“ или још боље „човек који нити говори чисто Српски ни Бугарски“, а простор са *трлима* и *торовима* могао је временом бити стално насељен и оформљен у стална станишта, па отуда и предео *Торлак* (*Торлачко*, *Торлачија*) на којем живе *Торлаци*. Сличну теорију изнео је Владимир М. Николић у

²⁷ Skok, *Etimologijski* I, 85.

²⁸ Љ. Рајковић Кожељац, *Ономастика Тимока*, Ономатолошки прилози XI, Београд, 1990, 109-363 (= Рајковић Кожељац, *Ономастика Тимока*).

²⁹ Ј. Динић, *Ономастика Заглавка*, Ономатолошки прилози XVII, Београд, 2004, 5-402 (= Динић, *Ономастика Заглавка*).

³⁰ Упореди топ. Божино *јагњило* (с. Дол).

³¹ Љ. Ђирић, *Ономастика белопаланачког краја*, Ономатолошки прилози III, Београд, 1997, 41-271 (= Ђирић, *Ономастика белопаланачког краја*).

³² Златковић, *Микротопонимија* 23-24, 185-246.

³³ Златковић, *Микротопонимија* 25-26, 107-168.

³⁴ Д. Златковић, *Микротопонимија* 27-28, 113-157.

³⁵ Д. Златковић, *Микротопонимија десне обале Нишаве од Милојковца и Обреновца до Градашнице и Нишора*, Пиротски зборник 31, Пирот, 2006, 125-205 (= Златковић, *Микротопонимија* 31).

³⁶ Р. Skok, *Etimologijski* III, 511.

³⁷ Види нап. 6

³⁸ Исто.

својој књизи о пиротском крају *Економска грађа и расправе* у издању Србске краљевске академије 1913. године следећим речима: „Ако узмемо у обзир да су становници преко Мораве били сточари, у првом реду овчари, и да су становали у својим кућама у близини где су држали стоку, није искључено да су људи који живе код трла добили име Торлаци, тј. људи који живе код трла или поред трла“.³⁹

Преостаје да разјасним још једну могућност настанка етнонима *Торлак*, *-ци*, која је по мени веродостојнија, и да изведем етногенезу *Торлака* и њихових суседа *Шоп(ов)а*. По сведочанствима која је забележио Драгољуб Златковић, Каравласи или Црновунци, који су живели на торовима Старе планине, од села Бачева на југу до Вршке чуке на северу, и који се у народу називају *Црновлнци*, *Грци* или *Куцувласи*, и „динцарским језиком се служили“⁴⁰ нису непознати у источној Србији.⁴¹

Власи су, које год вере били, католичке или православне, забележени и у писаним изворима, од црногорских Брда до Кварнерског приморја у Истри, под називом *Морлак*, *-ци*, *Мауровлах*, *-си*, *Мавровлах*, *-си* (*Vlacus*, *Blacus*, *Morovlachi*,

³⁹ Преузето из књиге: К. В. Костић, *Прилог етноисторији Торлака*, Нови Сад, 1995², 13.

⁴⁰ Д. Златковић, *Традиционално сточарство Старе планине и његова перспектива*, Пирот, 2006, 109-112.

⁴¹ Упореди топ. *Влашка*, *Влашка* падина, *Влашки дѐл* и *Влаићи дѐл* у Тимоку, *Влајина струга* /< рум. strungă „сужене вратнице кроз које пролази свака овца за мужу“/, *Власи* махала/, *Влашина* падина, *Влашино* стварје, *Влашковиште*, *Влаићи дѐл*, *Влаићи дол* или *Грћиња* падина, *Грћиња црква*, *Грци*, *Грћи* рт у Заглавку, затим *Влашка* шума, *Влашки дол*, *Влаићи дол* или *Грћињин* вртоп/пропас, *Грчка* падина, *Грчко* појатиште, *Грче* колибе, *Грћи* коњарник у белопаланачком крају, као и топ. *Влај(и)на бѐра*, *Власје/Власи*, *Влаићица*, *Влашка* ижа, *Влашка* мртвина, *Влашка* падина, *Влаићи дѐл* или *Грчка* лежишта /пашњак - „Там биле црновлнше колибе“/, *Грчке* колибе, *Грчко* село /пашњак – Налазе се остаци колиба Каракачана – Црновлнци, *Грци*/, *Грчко* селѐ, *Грчко/Црновлнско* селѐ /Остаци колиба Каракачана – Грци, Црновлнци/, *Грћи* коњарник и топ. *Каракача* /Ту је некада живело десет породица Каракачана – Црновунаца/, *Црновлнска* *гора*, *Црновлнше* *колибе* /Там били Црновлнци сас стоку/ и *Црновлнше* *колибе* на Старој планини, тј. на простору Горњег, Средњег и Доњег Висока, у сливу Темштице, Топлодолске реке и Нишаве.

Moroblachi, *Morlachi*) још из времена попа Дукљанина, који их помиње у следећој реченици: *Romani vocabantur, modo vero Morovlachi, hoc est nigri Latini vocantur*⁴² која у слободном преводу гласи: *Романи се називаху Мор(ов)ласи, ови се сада Црни Латини називају*. Дакле, по казивању попа Дукљанина, етноним *Морлак* је настао од *мор(о)* < *мауро* „црн“ по етнониму *Мавер* и *лак* < (*v*)*lach* што у преводу значи *Црни Влах* (*Каравлах*), па би по аналогiji *Торлак* настао од *тор* и *лак* < (*v*)*lach* што у преводу значи *Влах*, *који живи на торовима*.⁴³ У прилог ове тезе изнећемо мишљење бугарског историчара Гешова који пише да је „У котелском крају Бугарске раније (...) било не настањених Влаха (који су живели поред својих стада) пастира, који су се звали Торлаци“.⁴⁴

Простор Торлака

Тешко је одговорити, такође, на ком простору се налазе *Торлаци* и *Шоп(ов)и*⁴⁵,

⁴² Presbyter Diocleatis, *Regnum Slavorum*, у: I. G. Schwandtner, *Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini*, III, Vienna, 1748, 478. *Regnum Sclavorum* је писано око 1160-1170. године. Када је рабин *Benjamin de Tudela* путовао Балканским полуострвом *presbyter Diocleatis* је још био у животу.

⁴³ Види нап. 6.

⁴⁴ Преузето из књиге: К. В. Костић, *Прилог етноисторији Торлака*, Нови Сад, 1995²,

⁴⁵ П. Христов, *Границите на „Шоплука“ и/или Шопи без граница*, у: *Скривене мањине на Балкану*, Београд, САНУ, Балканолошки институт, Посебна издања 82, 2004, 67, н. 1: „По анонимном аутору рукописне историје из Хиландарског манастира (састављена након 1862 године) назив 'Шопи' произлази из турског *сopa* (= тојага). И. Шафарик и М. Дринов траже порекло имена 'Шопи' у називу старог трачког племена *Сапеи*, а П. Р. Славејков га повезује и с речју *сop* (бокал, водовод), која се у софијском крају изговара *шопка*. В. Добурски, Д. Текела, Ђ. Иванов изводе 'Шопи' од назива печенешког племена *Цопон* (J. @B@<), насељено током XI века у тим регионима. В. Григорович и Ју. Трифонов повезују назив предела с језиком колонизованих рудара *Саца* – од немачког назива перчин (*шопф*) или колиба (*шопен/шупен*), тј. назив за 'колибаре'. У науци још увек нема јединствено мишљење о (само-)називу *Шопи* – упор. опширније у: В. Хациниколов, *Проблеми на етнографското изучаване на Софија и Софијско*, у: *Народната култура в Софија и Софијско*, Софија, 1984, 15; Р. Сефтерски, *Софијските шопи катo истoрико-етническа формација в светлината на последните изследвания*, у: *Народната култура в Софија и Софијско*, Софија, 1984, 55-56.“ У бугарској

односно које пределе захвата *Торлак*, *Торлачко или Торлачија* и *Шоплук*, *Шоплџк* или *Шопско*⁴⁶. Тешко је одговорити и зато што међу *Торлацима* и *Шоп(ов)има* једни аутори стављају знак једнакости, а други опет налазе доста елемената по којима се ови етними разликују. Тако Милан Ђ. Милићевић у својој књизи *С Дунава на Пчињу* (1882) износи да се: „предео (...) на југ од планине ка Нишави и Пироту зове *Торлак* или обичније *Торлачко*, а људи *Торлаци*“.⁴⁷ Исти аутор у књизи *Краљевина Србија* каже да је гробан Старе планине граница „између *Загорја* и *Торлака*“,⁴⁸ док у поглављу о становништву у истој књизи износи да се предео „*Торлак* (...)“, по казивању сељака, пружа више Цариброда до Губеша, последњег торлачког села на тој страни. Одмах иза Губеша је село Гинци или Ђинци. То је већ село *шопско*; и од њега настаје предео који се зове *Шопско*, у који се броји и Софија, данашња бугарска престоница. *Шопови* се разликују говором и оделом од *Торлака*, а разликују се и од правих Бугара. Докле се пак на југ и запад пружа *торлачка земља*, не моглох тачно сазнати. Једни веле: на запад - до Беле Паланке, а на југ до Лужнице. А други кажу да се пружа чак до Ниша и до Знепоља!“⁴⁹

етнографској литератури од почетка XX века *Шопи* се називају још и *дрвени Шопи* у Софијском крају, *Граовци* у Пернишком и Брезнишком, *Знепоци* у Трнском, *Нишавци* у Царибродском и Пиротском, *Височани* или *Планинци* у Годечком, *Мраканци* у Радомирском, *Кџавци* у Ђустендилском, *Кекавци* у Дупнишком, *Кусаваци* у Самоковском, *Шаренодрешковци* у Новоселском крају итд.

⁴⁶ По мишљењу Хр. Вакарелског Шоплук обухвата Софијску, Пернишку, Трнску, Брезнишку, Царибродску, Радомирску, Дупнишку, Ђустендилску, Кратовску, Овчеполску, Паланешку и Кумановску област. По мишљењу Ј. Цвијића Шоплук обухвата област од Овчег поља до пиротске области Висок с Понишављем (Царибродски крај и Знепоље у Бугарској), затим Софијску, Радомирску и Брезнишку област. Под Македонским Шоплуком македонски аутори подразумевају регион Козјачија, Средорек, Кратово, Кривопаланешко, Осоговија, Пијанец, Малешево и део Злегова и Горње Пчиње.

⁴⁷ М. Ђ. Милићевић, *С Дунава на Пчињу (листићи из дневника)*, у: *Пирот и срез Нишавски 1801-1918*, књ. I (1801-1883), Пирот, 1981, 592.

⁴⁸ М. Ђ. Милићевић, *Краљевина Србија*, Београд, 1884, 165 (= Милићевић, *Краљевина*).

⁴⁹ Исто, 182; Као језгро *шопске области* Цвијић сматра „земљиштње од Овчег Поља до пиротског Висока, са старосрбијанским Шоплуком, софијским,

По мишљењу Константина Јиречека становници царибродског и пиротског краја, за разлику од Шопова, често се називају *Торлацима* (*Торлаци*), али они тај назив доживљавају као увреду. И док су му у Цариброду казивали да они тако зову Шопове из околине Софије, у Берковици је сазнао да се тим именом међусобно грде бугарски сељаци са обеју страна Старе планине.⁵⁰ О простору Торлака Феликс Каниц износи следеће: „Цела област балканског ланца између Ниша, Цариброда, Трна и извора Темштице код Губеша звала се раније *Торлак*, а њени становници се и данас још зову *Торлаци*. Они се језиком и ношњом разликују од Шопова, који живе на територији од балканског превоја Гинци до јужно од Софије, и од Бугара на северној Чипровској реци, које у Торлаку зову *Загорцима*“.⁵¹ Јован Цвијић релативизује појам *Торлак* и *Шоп*, када каже да „поједине групе Шопова придевају једне другима подругљиви надимак *Торлак*, *Торлаци*, који је начињен од турске речи *торлак* (глупак, безјак, простак)“.⁵² Цвијић каже да таквих примера узајамног „подругивања овим надимком има и даље на истоку, по разним деловима Бугарске (Види С. Јирећек, *Das Furstentum Bulgarien*, 57 и G. Meyer, *Etymologisches Worterbuch der albanesischen Sprache*, под *torlak*)“.⁵³ а Владимир Стојанчевић, неколико деценија након Цвијића, каже да је интересантно „навести то да Вук ове Шопове, чији је синоним *Торлак*, *Торлаци*, убрајао у људе који су говорили дијалектом са мешовитим српским и бугарским језичким особинама“.⁵³

Торлаке у долини Белог Тимока први пут помиње Маринко Станојевић у својој књизи *Тимок*, мада одриче постојање овог имена у народу, па износи да „становништво области Тимока назива себе врло радо *Тимочанима* (...) а (...) назива се у

радомирским и брезничким крајем“. Види: А. Белић, *Дијалекти источне и јужне Србије*, СКА, Београд, 1905, ЛП (= Белић, *Дијалекти*).

⁵⁰ К. Јирећек, *Crsty po Bulharsku*, v Praze, 1888, 357, н. 9.

⁵¹ Каниц, *Србија II*, 233-234.

⁵² Ј. Цвијић, *Антропогеографски списи*, Београд, 1991, 63, 115, 221, 437.

⁵³ ; В. Стојанчевић, *Срби и Бугари 1804-1878, чланци и расправе*, Нови Сад, 1995, 143.

етнолошкој литератури нашој и бугарској и *Торлацима*“.⁵⁴ Ова двојност у именовању *Тимочани/Торлаци* је, видећемо, веома значајна у истраживању етногенезе *Торлака*, јер се у етнониму *Тимочани / Торлаци* и називу области *Тимок* очувала рефлексија синтагме *Timocianogit rorulim* споменуте почетком IX века у Ајнхардовим анализима, која указује на простор у којем ваља тражити *Тимочане* раног средњег века. Светислав Првановић такође каже да становници Тимока „себе називају Тимочанима, а на страни па и у литератури може се за њих срести назив Торлаци“.⁵⁵ Док Љубиша Рајковић Кожељац у монографији села Кожеља⁵⁶ и Врбице⁵⁷ када говори о становништву Тимочке крајине помиње *Тимочане*, а уз етноним *Шопови* у напомени додаје: „Шопови се називају и Торлацима“. Дејан Крстић, који „као човек који се осећа Торлаком“ износи у свом раду *Торлаци у Србији* „да је, за разлику од пиротског краја, у овом, југоисточном, делу Тимочке крајине назив *Торлаци* у живој употреби“, а да се „за географски простор на којем живе носиоци овог имена чује (...) и назив *Торлачија*“. По њему се „становништво источне Србије које себе идентификује са етнонимом Торлак насељава долине доњег Трговишког и безмало целог Белог Тимока (од села Горња Каменица до села Грлиште), као и околне падине Старе планине, Тупижнице и Тресибабе“.⁵⁸ Исти аутор на другом месту имајући у виду мишљење Искре Луканове,⁵⁹ износи да Торлака има и у Бугарској, „на источним падинама Старе планине, у општинама Белоградчик, Чупрење и Чипровци“. Ипак, по мишљењу Дејана Крстића „прецизне границе Торлака нису још увек тачно одређене ни у Србији, а изгледа, ни у Бугарској (...), јер постоје различити степен идентификације“ са етнонимом Торлак, а „облик и степен те

идентификације на неким подручјима је још увек у процесу мењања (прихватања или губљења)“. Потом износи четири категорије идентификације: „1. оне који са поносом наглашавају да су Торлаци, 2. оне који знају да су Торлаци, али то не наглашавају (у први план стављају своју регионалну или националну припадност), 3. оне који знају да то име немају од старина, али у новије време га прихватају када их други тако називају, 4. оне који не признају да су Торлаци, али их околно становништво тако назива.“⁶⁰

Било како било, на којим год просторима живело *торлачко* становништво (топ. *Турлак*⁶¹ /с. Гостуша/, *Турлак* /с. Рудиње/, *Торлак* /с. Папратна/) и којој год категорији наведене идентификације оно припадало, као и *шопско* становништво о којем говори Ван Вејк, Иван Поповић, Павле Ивић, Александар Лома и други, оставило је за собом дубоког трага у топонимији и у призренско-тимочким говорима у Србији, белограчичко-брзничким говорима у Бугарској и у северномакедонским говорима. Ти су говори пуни тзв. *балканизма*, који су настали у време суживота румунског и словенског становништва, одакле и назив *торлаче* за

⁶⁰ Д. Крстић, *Етно-културне разлике*, 148.

⁶¹ *Торлак* или *Турлак* је лично име или презиме многих бизнисмена, спортиста, научника и познатих историјских личности у светским размерма (нпр. *Торлак* Кемал је вођа једног устанка с почетка XV века; *Торлак* Скалхолски је познати исландски светац, који је живео током XII века; дани летњег и зимског солестиција на Исланду су познати као летњи и зимски *Торлак*; *Торлак*, син извесног Скулиа је у другој половини XVII века био епископ на Исланду). У руској федерацији срећу се улице с именом *Торлак*, а село *Турлак* се налази у близини Белгорода (Днестровски рејон), док се острво *Турлак* налази у републици Бурјатија. (др Ваня Иванова, *Какво можемо да научим за Торлаците от интернет*. Колегиници Ивановој се најтоплије захваљујем на уступљеном материјалу који је у рукопису). Познато је име села *Торлак* (Трговишко - Бугарска) и *Торлак махле* (Старозагорско - Бугарска) као и једна камена фигура код Белоградчика (Бугарска) такође названа *Торлак* (Н. Мичев, П. Коледаров, *Речник на селищата и селищните имена в Българија 1878-1987*, Софија, 1989, 268), али и брдо *Торлак* крај Београда које је названо по имену села Торлак које је забележено у турским тефтерима Смедеревског санџака у XVI веку.

⁵⁴ М. Станојевић, *Тимок*, Српски дијалектолошки зборник, књ. LV, Београд, 1940, 426.

⁵⁵ С. Првановић, *Тимок и Тимочани*, Зајечар, 1963, 11.

⁵⁶ Љ. Рајковић Кожељац, *Укорак с временом, хроника села Кожеља*, Зајечар, 1969, 21.

⁵⁷ Љ. Рајковић, *Село Врбица*, Нови Сад, 1969, 11.

⁵⁸ Д. Крстић, *Торлаци*, 77.

⁵⁹ И. Луканова, *Традиционална култура на турлаците* (Дипломски рад), Велико Търново.

неразговетан говор *Торлака* (< *тор* + *лак* < *vlach*) и *Шоп(ов)а*.

Балканизми у призренско-тимочким говорима на простору Торлака и Шоп(ов)а

Иван Поповић у *Историји српскохрватског језика* износи да су у континенту „романизована трачка племена формирала зачетак данашњег румунског језика“ па наставља да се данас „у науци углавном сматра да је румунски језик формиран на садашњој територији источне Србије, западне Бугарске и можда северне Македоније“, односно на простору данашњих Торлака и Шоп(ов)а. „На томе терену пре доласка Словена, а можда и извесно време после тога романизовани балкански становници говорили су 'прарумунским' језиком, који се тек доцније распао на дакорумунску и македонско-румунску групу.“⁶² Ове Румуне „српске средњовековне повеље помињу (...) у Метохији (...) у Црној Гори, прошли су кроз Босну, Далмацију, и – заједно са Хрватима отишли да настане нека села у Истри (...) друга једна група Румуна – вероватно из дубоке старине још – населила је велике области Македоније и Грчке“ и на крају „главна група Румуна је, изгледа, током Средњег века, прешла на леву обалу Дунава и брзо романизовала словенску Дакију. То је територија углавном данашње Румуније.“⁶³

Да би поткрепио своје мишљење Поповић износи да је „румунског порекла име планине *Влашића* (Србија), *Романије* (Босна), *Дурмитора* (рум. *дормитор* < лат. *dormitorium* 'пландиште' – Црна Гора)“, као и *Виситора*, а да су у „источној Србији остала (...) многа румунска географска имена као *Барбатово* (*bărbat*), *Корбевџи* (*corb*), *Романовце*, *Влаова* и др.; тако и у западној Бугарској: *Валелунга* (*vale + lunga* 'дуга долина'), *Урсулов дол* (*ursul* 'медвед'), *Риџор* (*ficior* 'син')“⁶⁴ и др.

По изнетим примерима „очигледно је да је романско становништво [било],

настањено у релативно компактним масама“,⁶⁵ и то „на простору Зајечар – Ртањ – Сталаћ – Прокупље – Тетово – Кратово – Кочане – Ћустендил – Софија – Белограчак – Видин – Зајечар“,⁶⁶ где се сусрећемо са бројним балканизмима и питањем лингвистичке припадности *Торлака* и *Шоп(ов)а*.

Најтипичније појаве назване балканизмима које срећемо у шопским и торлачким говорима су „свођење именске флексије на *један* или *два* падежа (*nominativus* и *accusativus*) и употреба предлога за функције осталих падежа; употреба удвојене личне заменице у извесним случајевима; пропуштање свезе *да* у будућем времену и неким синтактичким конструкцијама; употреба постпозитивног члана; губљење квалитета“,⁶⁷ затим *скраћивање других вокала, редуције ненаглашених вокала*, итд. Такве појаве су углавном морфолошког и синтактичког порекла. Вероватно је „да се највећи део ових појава дугује ономе старом романском слоју који је некада живео у источној и јужној Србији и суседним областима“.⁶⁸

Постоји у тзв. торлачким и шопским говорима: 1) употреба једног истог, некада акузативног, падежног облика за све косе падеже: *од мајку, със руку, със нож* итд., затим 2) удвајање личне заменице у реченици: *да му кажеш њему, види га њега*. Такође долази до 3) потпуне замене инфинитивног облика презентом са свезом *да: морам да дојдем, оћу да видим*“ као и до 4) делимичне употребе постпозитивног члана: *човек-џт, жена-та, дете-то*“ или до 5) скраћивања свих дугих вокала: *млекó, детé, главá*, итд. Дошло је и до 6) делимичне или потпуне редуције (скраћивања) неакцентованих вокала: „*sv^oní* (< звони), *sr^amotá*, *des^etínu*, *гъзда* (< газда), *забрáви* (< заборави), итд.“⁶⁹ Македонски језик има исте појаве: 1) *од жена, сос рака, сос нож*; 2) *фчера ја видоф онаја девојка, мене не ми се бањат*; 3) *дојде да види, нек'е да јаде*; 4) *човек-от, жената*,

⁶² И. Поповић, *Историја српскохрватског језика*, Нови Сад, 1955, 19 (= Поповић, *Историја*).

⁶³ Исто, 20-21.

⁶⁴ Исто, 24.

⁶⁵ Исто, 59.

⁶⁶ Исто, 60.

⁶⁷ Белић, *Дијалекти*, LXVII.

⁶⁸ Поповић, *Историја*, 134.

⁶⁹ Исто, 61.

дете-то; 5) рака, брада; 6) господин, толку и др.⁷⁰

Румуни су унели фонему *з* у призренско-тимочке говоре Торлака и Шоп(ов): *зинзулћа, звони*, као и у Банат: *варзило, бронза*, итд. „За банатску синтаксу је такође карактеристично мешање акузатива са инструменталом и локативом, што је опет румунски утицај. Уп.: *држу млеко у ладну воду; вода је била ома под брег; дошо у Кикинди*“ и томе слично.⁷¹ Занимљиве су инверсије у реченицама које налазимо „у приморју (...) и у неким говорима на истоку Баната“ које се „јављају – под румунским утицајем“, али исту појаву налазимо и код Румуна Тимочке зоне који говоре српским језиком, као нпр. „сам крпила чарапе“ (рум. *am cîrpi cerapi*), „су радили и су косили“ (= *a lucrat și a cosit*), „се опије па ни не вечера“ (= *să-mbată și nici nu mănîncă*), „не се мучу“ (= *nu să năcăjesc*), „/мене/ ми се чини“ (= */miie/ mi se pare*), итд.

Ове појаве, као што рекосмо, назване су *балканизмима* због тога што се јављају у свим осталим, несловенским, балканским језицима, као што је нпр. члан у румунском језику: *fecior* „дечак“ – *feciorul* „тај дечак“, у арбанаском: *mik* „пријатељ“ – *miku* „тај пријатељ“, у бугарском: *приятел* – *приятелът* и у грчком језику, али није постпозитиван: $\text{O} \cdot *gDn^H$ „brat“, $\text{O} PFD$ „земља“ и сл. Такође се у свим овим језицима јавља и удвојена лична заменица: рум. *tata mă ceartă pe mine* (дословно „мама ме грди мене“), арб. *mâta më qërton tnia* (исто значење), буг. *мене ми се струва* (дословно „мени ми се чини“), новогрчки: $\text{!} : X < " : g n^{\backslash} < gJ^{\backslash} 4$ (исто значење). Инфинитив је у овим језицима потпуно или готово потпуно ишчезао и замењен је презентом: рум. *dă-mi să beau* „дај ми да пијем“ уместо „дај ми пити“, арб. *a-më të pi* (исто значење), буг. *дай ми да пия* (исто значење), новогрч. $*\text{!}H : @L < B4ä$ (исто значење). Губе се и падежни облици са редукцијом ненаглашених вокала: рум. *pădure < palude*; арб. *mbret < imperator*; новогрч. $FV : 4 < F@LFV : 4, : BDx < : @DX$ и слично, поред других појава ове врсте.⁷²

Порекло ових *балканизама* је мање или више разјашњено захваљујући радовима К. Санфелда и других који кажу да је подстицај за овај развитак „потекао из несловенских балканских језика, једним делом из новогрчког (...), а другим (...) из румунског језика и из оног народског латинског језика из којег се румунски касније развио. Уосталом још пре доласка Јужних Словена на источни Балкан налазимо овакве појаве у латинским текстовима. У сваком случају, ови процеси су се код источних Јужних Словена развили много после IX-X века, јер у старословенском, који је иначе јужнословенски дијалекат сасвим близак и бугарском језику и данашњим македонским говорима – нема ни трага овим 'балканизмима'⁷³, односно дуги процес асимилације романског / румунског становништва на просторима Торлака и Шоп(ов)а почео је тек након X века и трајао до доласка Турака Османлија крајем XIV века. Њиховим доласком асимилација Влаха/Румуна је знатно успорена захваљујући досеоби новог романског становништва (Власи, Куцовласи, Цинцари, Аромуни) из Грчке, Македоније, са Косова, Херцеговине, итд. које је током XV-XVI века забележено у турским пописним дефтерима пре свега Видинског санџака, Браничева и Смедеревског санџака.

Ван Вејк „сматра да су Шопови некадашњи Румуни, који су се у доба ширења српске средњовековне државе на исток (XIV век) србизирали и примили српско-хрватски језик, али му наметнули *балканизме*“⁷⁴ о којима је било речи.

Међутим, због оправданих разлога које износи Маргулиес србизација шопских крајева је могла бити „баш у време кад они нису били у саставу српске феудалне државе, дакле најдаље до XII-XIII века“.⁷⁵ Ипак мишљење ван Вејка, и не само њега, о ро-манској подлози овога српскохрватског ди-јалекта остаје сасвим прихватљиво.⁷⁶

⁷³ Исто, 61-62.

⁷⁴ Поповић, *Историја*, 65.

⁷⁵ А. Margulies, *Historische Grundlagen der südslawischen Sprachgliederung*, Arch. für slav. Phil. XL (1925), 202-212.

⁷⁶ Поповић, *Историја*, 62; N. van Wijk, *Taalkundige en historische gegevens betreffende de ondst*

⁷⁰ Исто, 61.

⁷¹ Исто, 134.

⁷² Исто, 61.

Балканизми су и по мишљењу Александра Белића „несловенског порекла, и до-шли су у ове говоре... од Романа“⁷⁷, односно, српски језик се проширио „још у Средњем веку... и на рачун несловенских језика“, тј. „до XII или најдаље до XIII века – српско-хрватски језик се у источној и јужној Србији раширио на рачун *румунског језика*“⁷⁸ што би уједно требало да представља и почетак тзв. *торлања*, односно поодмакле фазе асимилације румунског становништва на овим просторима.

По мишљењу Овида Денсусиану у *дакиско-румунском*, *македонско-румунском*, *истарско-румунском* и *меглено-румунском* говору⁷⁹ има заједничких типичних појава (*балканизма*) које су се развиле на темељима вулгарног латинског језика у балканским провинцијама још у II-III веку нове ере (стр. 40–203) и остале су у живој упо-треби до VI века у романским дијалектима широм Балкана (стр. 236). Међу тим појавама Денсусиану помиње *употребу предлога за надежне функције* (стр. 173–174), *употребу постпозитивног члана* (стр. 176–177) и *воло са инфинитивом у значењу бу-дућег времена*. Денсусиану се, каже Белић, „у опште не задржава на утицају румунскога језика на остале балканске говоре. Међутим тај је утицај у целој источној половини Балканског Полуострва био јак“ и на-ставља да су све појаве које Денсусиану по-миње, као и „удвојена заменица о којој се овде не говори а која је такође позната и румунским говорима, продрле из романских дијалеката, чији су се представници морали од VII в. до XIII (...) у великој количини асимилирати са Словенима Бугарске, Македоније и једног дела Србије и Старе Србије“⁸⁰, односно процес асимилације Романа/Румуна о којима говори Белић одвијао се на простору Торлака и Шоп(ов)а.

Румунска сточарска и друга лексика у призренско-тимочким говорима на простору Торлака и Шоп(ов)а

По мишљењу Светислава Првановића романизама који указују на асимилирају Романа/Румуна током средњег века има широм наше земље, али су они у „тимочким крајевима сачувани и за појмове из свакодневног живота. Највише их је са латинским, али их има и са румунским кореном“, па наводи *алис* „слично; као да је то, али мало другачије“ < лат. *alias*; *валуга* „плитка долиница“⁸¹ < лат. *vallis*; *вјрдим* „чувам, стражарим, пазим“ < лат. *guardia*; *вјша* „комад исечене суве коже“ < рум. *faşa*⁸²; *вурда* „врста посног сира“ < рум. *urda*⁸³; *вјрка* „најпростија преслица“ < рум. *furca*⁸⁴; *жъгла* „рамењача на воловском јарму“⁸⁵ < *iugula < лат. *iugium*; *јурјја* „заједничка сеоска земља, утрина“ < лат. *area*; *комјн* „оцак“ < лат. *communis* „општи, јавни“; *кџмка* „причешће“ < лат. *communio*; *кџлјат* „ко има јаке, незграпне ноге, особито у зглобовима“ < лат. *condilatus* „зглоб“; *кџлјана* „кџлјата жена“ < лат. *condilatus* „зглоб“; *кџрмим* „отварам ножем стомак не-ке животиње ради вађења утробе“⁸⁶ < лат. *cor* „срце, плућа“; *кулјастра* „прво млеко после порођаја“ < лат. *colostrum*⁸⁷; *ма-ражљика* „болест, оронулост, увелост“ < лат. *marasmus*; *морџутина* „трагови негдашњег пута“ < лат. *mortus* „мртав“; *па-расјина* „земљиште зарасло у коров“⁸⁸ < лат. *parasitus* „паразит, готован“; *сугарџе* „мало

⁸¹ *Валуга* је пре могла настати из рум. *vále* „dolina“.

⁸² Правилније је *fășă*.

⁸³ Правилније је *urdă*.

⁸⁴ Правилније је *furcă*.

⁸⁵ *Жъгла* је пре могла настати из рум. *júgul* „јарам“.

⁸⁶ *Кџрмим* је пре могла настати из рум. *corm* < грч. *kormos* „стабло, дебло; труп (тело)“ или из рум. *cormănu* „део плуга који окреће бразду“ (упор. рум. *cormănază brazda măi bine* „окрени боље бразду“; *nu să cormaneşce brazda bine* „не окреће се добро бразда“).

⁸⁷ У наставку Првановић наводи рум. *кулјаста*, а правилно је требао навести *corăslă* или дијалектално *corăstă* < лат. *colastra „кравље млеко помузено првих дана након порођаја које није добро за употребу“.

⁸⁸ *Парасјина* је пре могла настати из рум. *părăsît* или дијалектално *părăsît* „напуштени људи; напуштена места, куће“.

betrekkingen tussen Serven en Bulgaren, Amsterdam, 1923 (= *Wijk, Taalkundige*).

⁷⁷ Поповић, *Историја*, 62.

⁷⁸ Исто, 103.

⁷⁹ О. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, I - *Les origines*, Paris, 1902.

⁸⁰ Белић, *Дијалекти*, LXXII-LXXXIII.

јагње, ојагњено касно, чак у пролеће“ < рум. sugar „јагње“⁸⁹; *spástrim* „склањам, чувам“⁹⁰ < лат. pastor „чувар, чобанин“; *тумбѐр* „хумка, могила“ < лат. tuber „грба, кврга“⁹¹ итд.

Светозар Георгијевић доноси низ пастирских термина са простора Торлака и Шоп(ов)а „који су у српски, бугарски и македонски језик улазили (...) из румунског је-зика“, као нпр: *бешика* < рум. bășică (< лат. vessica); *фурка* „преслица“ < рум. furcă; *бринза* „сир“ < рум. brânză; *бузе* „усне“ < рум. bu(d)ză; *стен* „бачија“ < рум. stîină; *шиљег* – *шиљеже* < лат. selectum (упор. agnus selectus „одабрано /за расплод/ јагње“); *су-гаре* „позно јагње“, *сугарац* (*сугърџи*) „му-шко јагње позно ојагњено“ и *сугаренце* „женско јагње позно ојагњено“ < рум. sug „си-сати“ (< лат. sugo (-are, -xi, -ctum); *копиљак* „ванбрачно дете“, *копиларка* „овца која се пре времена ојагњи“, *копиле* „јагње које је *окопилила* *копилица*“, *копилица* „кад се ши-љеже ојагњи“, *ископил се* „исцветао струк лука, који се не једе него остаје 'за семе'“, *копиљача* „девојка која роди копиле“ < рум. soril (< лат. sorilis „дете које је родила крчмарица“ < лат. sora) или од алб. глагола rjell „рађам“ с преф. ko- = санскрт. ka- „рђаво“, па према томе *ko- + *pelnos „рђаворођени“⁹² итд, такође указују на влашко/румунско становништво.

На простору источне Србије у сточарску лексикку румунског порекла очувану у

призренско-тимочком дијалекту можемо убрајати: *двизе* (*двизак*, *двизац*, *двиска*, *двизица*, *двизорка*, *двизарка*, *звискла* и *зиска*) „овца, женско шиљеже, млада овца у другој години, млада овца која се није ојагњила“ од *đuise < лат. duis „двапут“⁹³; *стрпла* „млада овца почевши од другог пролећа, неплодна од раног пролећа до ране јесени“ < рум. stîrpar „неплодан“ (арум. и меглен. stîrpar „пастир неплодних оваца“, венет. anjela sterpa „pecora vergine... che non ha fruttato“ < *sterpula), затим термин *итира*, *итирка*, *итиркиња* „жена нероткиња; крава нероткиња“ или глагол *оштурети* у клетви *оштурело га*, да Бог да потиче од рум. știr(ă) „неплодна жена или животиња“ (< лат. ste-rillis). Термин *рикurar* (старо дубровачко през. *Пикураревихи*) < рум. rîcurar (< лат. re-curar „чобанин“); *бара* „име кози црно-беле длаке“; *барза* „коза црно-беле длаке“; *бирка*, *бирова* < лат. billis „жуч“, а прелаз *л > р* указује на један румунски дијалекат у ко-ме је постојао ротацизам. Име *биза* „овца која близни“ може се довести у везу са *вижле* које потиче од лат. vighitor „чувар“, затим *чора*, *џора* „крáva или овца која високо држи главу; женско дете; женско некрштено дете“ које потиче од рум. ficioara, ficioara „девојка, кћерка“. *Чока* је овца са малим ушима што упућује на итал. ciocco „кљаст“, али ће пре бити од рум. cioc „кљун“ као и назив *чуља* „овца са малим ушима“ из грч. 6488`Н „одрезаног врха“ и рум. ciul, ciuli. Назив *лаба*, *љаба* „потпуно бела овца“ потиче из лат. albus. Такође назив *ника* „бела овца с црним тачкама на глави“ < рум. pic „кап (нечега)“⁹⁴ (< лат. pico „намазати смолом“), а *вакли* (*вака*, *вакле*, *вакеша*, *ваклуша*) овце или овнови су животиње које имају „црно око очију“, а потиче из лат. ochi преко *vaches* (упор. далматором. *vaklo* „око (човечје)“, *vakli* „очи“: el *vaklo* kativ = итал. il mal occhio;⁹⁵ *куластра* (*кулостра* у племену Куча) „прво млеко од оваца после јагњета“ < рум. curastra, арум. culastra те ваља претпоставити colast(r)a од лат. colestra или colostrum. Такође и реч *сера* (*сјера*) „маст

⁸⁹ Нажалост у румунским речницима које имам на располагању нисам нашао реч *sugar* коју Првановић налази, осим прид. *sugăr*, -a, *sugari*, -e < рум. *suge* < лат. *sugere* „сисати (мајчино млеко)“.

⁹⁰ *Spástrim* је пре могла настати из рум. *s(ă) răstrăm* „да чувамо“ < рум. (prelaznog gl.) *răstra* „чувати“. Уместо лат. речи *pastor* Првановић је могао навести рум. *păstor*, али се од ове речи не може објаснити иницијално *с* у речи *spástrim*.

⁹¹ Сви овде наведени примери преузети су из књиге С. Првановића, *Тимочке старине и језик*, Зајечар, 1973, 79-80.

⁹² Поповић, *Историја*, 147; С. Георгијевић, *Валканолошке студије* II, Ниш, 1967, 80, 84-85 (= Георгијевић, *Валканолошке* II); Р. Skok, *Osnovi rotanske lingvistike* I, Zagreb, 1940, 56 (= Skok, *Osnovi*); Н. Богдановић, *Говор Вучума и Белог Потока*, СДЗБ XXV, Београд, 1979, 1-178 (= Богдановић, *Говор*); М. Грковић, *Речник имена Бањског, Дечанског и Призренског властелинства у XIV веку*, Београд, 1986, 105 (= Грковић, *Речник имена Бањског*); Skok, *Etimologijski* II, 147-148..

⁹³ Н. Barić, *Ilirske jezičke studije*, Zagreb, 1958, 7.

⁹⁴ Упореди лексему *пикљав* за мршавог, мршавог, неухрањеног човека.

⁹⁵ Георгијевић, *Балканолошке* II, 103-104.

вуне, овчији зној“) „непрана вуна“ < лат. *segitum* „сурутка“ (упор. итал. *siego* „сурутка“, рум. *seg*, *zeg* „сурутка; текући оста-так пошто се истисне сир“,⁹⁶ затим *мандра* < рум. *mandără* „место или колиба где се ле-ти музу овце, стан, бачија; млекара“ грчкога порекла, као и реч *кашер* „качкаваљ“ < рум. *cașarie* „fromagerie“, арум. *cașare* „Schaf-hürde“ – *caseria* „Käsehürde (Käsehütte)“⁹⁷ или реч *струга* „тор, обор, вратнице на ко-јима се музу овце“ < рум. *strungă* „сужене вратнице кроз које пролази свака овца за мужу“ (упор. рум. *strînge* „стеже“), коју Хенрик Барић изводи из алб. *štrungë* (*stroungë*)⁹⁸ као и геџ *вурда* (*урда*) „троп од млека, сличан сиру; густе остаци сурутке“.

Поред сточарске лексике која указује на романску/румунску основу етногенезе Торлака и Шоп(ов)а може се навести и лексика из области грађевинарства и покућства: *бурдељ*, *кустура*, *мачуга*, *бачуга*; географски термини: *карара*, *плај*; делови одеће: *брачир*, *гуњ*, *скортелца*, *шкutelька*; имена биљака: *брндуша*, *кукута*, *мркатуња*, *маркатуља*; веровања и обичаји: *блavor*, *балаура*, *коринђати* итд.⁹⁹

Као доказ о романској/румунској основи етногенезе Торлака и Шоп(ов)а могу послужити и лексеме које се налазе у аргоима занатлија и других професија, лончара, музичара, зидара, дрводеља, шпекуланата, трговаца и казанџија, као и у аргоима слепих: *албуша*, *барба*, *барбос* (*брбос*), *бисерка*, *брнза* (*бриза*, *брнза*), *бурта*, *џујка*, *чапа*, *черешар*, *чомага*, *факатура*, *фљашика*, *фрнтуља*, *галбен* (*галбин*, *галбан*), *јарба*, *кал*, *камаша*, *кандовам*, *карне*, *касарина*, *крџуља*, *лапте*, *лингџура* (*лингџурка*), *љонгарка*, *љувам*, *мамаљуга*, *муска*, *нафирака*, *окуј*, *пање* (*пања*, *пањота*, *пана*, *пан*, *пантик*, *пањока*), *пене*, *пордек*, *поркам се*, *скутура*, *сокотела*, *варза*, итд.¹⁰⁰

Будући су Торлаци и Шоп(ов)и најчешће одлазили у печалбу за „Влашко“

⁹⁶ Исто, 107-108.

⁹⁷ Ј. Ердџановић, *Стара Црна Гора*, Београд, 1978, 525.

⁹⁸ Н. Варић, *Lingvističke studije*, Сарајево, 1959, 110.

⁹⁹ S. Gacović, *Od Rimljana i latinskog do Rumuna Timoćana i rumunskog*, Бор, 2008, 149-151.

¹⁰⁰ Исто, 129-157.

мушкарци су у многим селима Тимока,¹⁰¹ Заглавка и Висока,¹⁰² Царибродског и Годечког краја крајем XIX века међусобно разговарали на румунском који су научили у јужној Румунији.¹⁰³ То је још један показатељ да је романско/румунско словенизовано становништво наведених области много лакше поново прихватило румунски језик од оних печалбара са других простора Србије и Бугарске.

Латинска и румунска лексика у топонимији на простору Торлака и Шоп(ов)а

Поред романске/румунске сточарске лексике коју смо навели, свугде где је било словенско – румунског билингвизма, посебно на простору Торлака и Шоп(ов)а, до-шло је до грађења таутолошких сложеница у топонимији, односно до укрштања српских речи са румунским речима истога значења, као нпр. *Вршка чука* < срп. врх, вр-шка + рум. *ciusă* (књиж. рум. *ciocă* < *cioc* „кљун; врх планине у виду кљуна“), *Чака Кука* < рум. дијал. *ciocă* „кука“ + срп. кука, или до такозваних хибридних композита: *Поткомје* < срп. под + рум. *coamă* „планински гребен“, *Обајгора* < рум. *hobai* „уска долина“ + срп. гора или ојконим *Конај Ко-шара* < рум. *soraî* „покрио /крошњом дрвета“ < рум. *soras* „дрво“ + срп. кошара „стаја за стоку“ не улазећи у даље етимолошко порекло ове речи,¹⁰⁴ или хидроними попут *Руизвор* < рум. *țiu* „поток, извор“ + срп. из-вор,¹⁰⁵ *Буниброд* < рум. *vin* „добар“ + срп. брод „прелаз преко реке“, *Сечарека* < рум. *sec* „сух“ + срп. река, *Лашкобаре* < (в)лашко (< Влах) + баре, итд.

Поуздана историјска сведочанства доказују да је енклава романизованог староседелачког становништва након

¹⁰¹ С. Првановић, *Тимок и Тимочани*, Зајечар, 1963, 141.

¹⁰² В. Николић, *Из Лужнице и Нишаве*, СЕЗ 16, Београд, 1910, 28.

¹⁰³ П. Христов, *Границите на „Шоплука“ и/или Шопи без граници*, у: *Скривене мањине на Балкану*, Београд, САНУ, Балканолошки институт, Посебна издања 82, 2004, 75.

¹⁰⁴ Н. Богдановић, *Језик и говор, Културна историја Сврљига*, књ. II, Језик, култура и цивилизација, Ниш - Сврљиг, 1987, 366.

¹⁰⁵ Skok, *Etimologijski* III, 167-168.

досељавања Словена на Балканско полуострво свакако постојала на простору Тимок – Осогово – Шара, тј. на простору Торлака и Шоп(ов)а, што се може закључити и на основу многих очуваних назива касноантичких Прокопијевих кастела из VI века у данашњу ојконимију, као што су нпр: *Aldanes* > Алдинац, *Arsatz* > Рсовац, *Arsena* > Ражањ, *Brarkedon* > Бракинова, *Burdopes* > Бурдимо, *Garkes* > Гркиња, *Gurvikon* > Курвинград код Ниша, *Kalis* > Кална, *Kandilar* > Къндилица, *Mucianikastelon* > Мучибаба, *Mutzipara* > Мучковце, *Judaios* > Жидаик, *Novae* > Нова, *Setlot-es* (< вулгарнолат. *Siculótæ* > *Sglat*) > Злот, *Timiana* > Тамјаница, али и знатно старији називи, као *Ratiaria* > Арчар, *Almus* > Лом, *Bononia* (прарумунско *Budūnia* > стбуг. ***БЪДЪИЊ**) > Видин, *Florentiniana* > Флорен-тин, итд,¹⁰⁶ који убедљиво сведоче о вишевековном континуитету романског становништва и његовом суживоту са словенским становништвом на наведеном простору. На романско становништво такође указују и називи река (хидроними = потамоними): *Danuvius* > Дунав, *Savus* > Сава, *Dravus* > Драва, *Pincus* > Пек, *Tiacus* > Тимок, *Malvus > Млава, *Margus* > Морава, *Kiabros* > Цибрица, *Almus* > Лом, *Asemus* > Осем, *Iatrus* > Јетра¹⁰⁷ или хидроними на простору тимочке зоне и шире, који по мишљењу Звездане Павловић, указују на „видан румунски утицај“, и то у сливу Јужне Мораве, Западне Мораве, Велике Мораве, Млаве, Пека, Црног (= Кривовирског) Тимока или Црне Реке, Тимока, Поречке реке и Колубаре.¹⁰⁸ Звездана Павловић каже да се

на простору Тимок – Осогово – Шара „налазе несловенска имена међу којима доминирају потамоними који у свом склопу имају *романске*, прецизније *румунске*“ елементе, па наставља да је сасвим извесно „да су Срби по свом доласку на ову територију и кроз средњи век живели у

поток Бурада, Влашка река (x 2), река Власина, Влашка падина, Влашки поток, река Врмца (= Врмианска), Дудулајска река, Јабуловски поток, Копиљачка река, Корбевачка река, Корбулска река, Кординска река, Корманска река, поток Корнет, поток Кукуловце, река Куцуљчица, Лабуковачка река, Марганска река, Мусуљска река, река Сурдулица (= Сурдулска), Тумбанска река и Целска река; у сливу **Западне Мораве** су: Басара Велика, Бинићски поток, Брадуљска (= Брадуљичка) река, Бурдељски поток, Бурин поток, Врчанска река (X 2), поток Кукул, Мала Басара, Камиџорски поток, Мургулска река, Негришорски поток, река Плана (X 2), поток Сурдук, река Сурдулица, река Фунштица и река Цепница; у сливу **Велике Мораве** су: Бачинска река, поток Булутовац, Бурдељски поток, поток Ваља Вртеш-елирор, поток Ваља Стреж, Влашка река, Корманска река, Крачин поток, Микулински поток, поток Падура Фрумаса и поток Чоруговац; у сливу **Млаве** су: Река Бусур, поток Ваља Мика, река Ваља Мори, река Ваља Стрж, поток Јерк и река Огашу Русим; у сливу **Пека** су: Река Албина, поток Бониш, поток Ваља Грабова, поток Ваља Ломнит, река Ваља Маре (X 2), поток Ваља Мастак, поток Ваља Мику, поток Ваља Пешчера, река Ваља Првули, поток Ваља Сака, река Ваља Србаска, поток Вражиторе (= Врачарски), река Думетри, река Лупиаска, поток Огашу Бунар, поток Огашу Марку, Србачка река, поток Фаљештане, поток Френкулас и поток Цона), Белог Тимока (Алдина река, Бурдимска река, поток Влашки Дол, Мезин поток, Пајешка река, Пандиралски Тимок, Прлитска река и поток Сатулуј; у сливу **Црног (= Кривовирског) Тимока** или **Црне Реке** су: Арики поток, Баба Јонин поток, Баланов поток, поток Бигуралу Цода, поток Бијер, поток Ваља Ђемижлок, Ваљакоњски поток, поток Ваља Микуљ (= Мала Долина), Влашкопољски поток, поток Војала, Гурулов поток, поток Кленцуш, Корњетски поток, поток Крачун, поток Кршијор, поток Купјатра, поток Ларг (= Широки), поток Лубарел, поток Лукубужору, поток Лупужоли, поток Мошулуј, Огашу Божурулуј (= Божурски поток), поток Појење, поток Рео, поток Сак, Фирулов поток и поток Фнтина; у сливу **Тимока** су: Поток Буњ, поток Ваља Маре, поток Велика Секашница, поток Дозули, Јанкуцин поток, поток Калафире, река Кормарош, поток Кошуле, поток Мала Секашница, Никуличевска (Алапинска) река, Паулов поток, поток Сатулуј, Сиколска река, поток Станулуј, Трујкин поток, поток Урзукаре и Цодин поток; у сливу **Поречке реке** су: Река Ваља Црнеши, Првулов поток, Маврин поток, Паулов поток и поток Појење и у сливу **Колубаре** су: Бачевачка река и поток Сурдук.

¹⁰⁶ С. Гацковић, *Разграничење наисополиске (нишке) и аквиске (праховске) регије с убикацијом градова из VI века*, Зајечар, 1997, 17-55.

¹⁰⁷ П. Ивић, *Језик и његов развој до друге половине XII века*, Историја српског народа I, Од најстаријих времена до Маричке битке (1371), Београд, 1981, 131.

¹⁰⁸ З. Павловић, *Анализа имена река у сливовима Србије у којима је видан румунски утицај*, Ономатолошки прилози XI (1990), 73-86 (= Павловић, Ономатолошки прилози XI). Хидроними са румунским утицајем у сливу **Јужне Мораве** су: Балиновачка река, Балтијевачка река, Барбарушинска река, Барбатова-чка река, Барбешка река, поток Баруса, поток Басара (= Басарски дол), Батуловачки поток, Биначка река, Биновска река, Бинч (= Биначка)¹⁰⁸ Морава, Бинчанска река, река Блендија (= Блендијска), Букуровачка река, Бунушевачки поток,

симбиози са влашко-романским сточарским слојем становништва“.¹⁰⁹

Ни највећа експанзија државе Немањића или Деспота Стефана Лазаревића „није захватила тимочки слив, а ни горње Понишавље“ па како другачије објаснити чудну концентрацију изоглоса које раздвајају источну и западну грану Јужних Словена него извесним етничким клином „у којем је живело румунско становништво“.¹¹⁰ На простору Тимок – Осогово – Шара, односно на подручју призренско-тимочке дијалекатске групе у Србији, белограчичко-брезничких говора у Бугарској и северномакедонских говора, тј. на простору Торлака и Шоп(ов)а налазимо одавно већ забележене топониме које наводи академик Павле Ивић: „Бербатово, Букуровац, Бучум, Валунши, Корбевац, Маржини, Мерцелат, Сврљиг, Сурдулица, Тумба, Цена и многа друга румунског (...) порекла“ као што су „Банаиз, Банишора, Бов, Вакарел, Гавнос, Пасарел, Урсул“¹¹¹ или топоними Рњос, Никшор, Миџор, Батеј, Бучумет, Сурдул, Мачкатица, затим Сврљиг (< рум. zvirlugă или лат. spelunca?), Брачин < %DVJ.4FJ" (< vul-garnolat. Braçi sta/tio/ VI век), Биньчъ = Бинач (< Binétzēs 1019. године < Arri-bántion II век), Зан (< vulgarnolat. Zanes VI век < lat. Diana), Приштина (< *Prisciana латинско-трачког хибрида Priskúpera VI век или од слов. *pryščina), Мили поток (< Milláreka VI < lat. /statio ad/ milliarem XXI), и други, који, по речима Александра Ломе, „несумњиво доказују некадашње бројно присуство Румуна у овим пределима“.¹¹²

¹⁰⁹ З. Павловић, *Нешто о румунским елементима у именима река са терена Србије*, Зборник реферата и материјала V југословенске ономастичке конференције АНУБИХ, Посебна издања, књ. LXX, Одељење друштвених наука, књ. 13, Сарајево, 1985, 109.

¹¹⁰ Wijk, *Taalkundige*; M. Friedwagner, *Über die Sprache und Heimat der Rumanen in ihrer Frühzeit*, Sonderabdruck aus *Zeitschrift für Romanische Philologie*, vol. LIV, fasc. 6, Halle, 1934, 693; П. Ивић, *Српски народ и његов језик*, Београд, 1986, 26 (= Ивић, *Српски*).

¹¹¹ Ивић, *Српски*, 29-30.

¹¹² А. Лома, *Језичка прошлост југоисточне Србије у светлу топонимастике*, Говори Призренско-тимочке области и суседних дијалеката (Зборник радова са научног скупа Нишка Бања, јуна 1992), Ниш, 1994, 110-111.

Многобројни су и ојконими латинске и румунске основе забележени у турским пописним дефтерима XV-XVI века на простору Видинског санџака,¹¹³ који се једним делом простире и на подручје призренско-тимочких говора.¹¹⁴ То су нпр. *Алботен* (< рум. имена Albotean),¹¹⁵ *Алботин* (< рум. имена Albotin),¹¹⁶ *Аснице* (< лат. asinus „ма-гарац“), *Бабадице* (< рум. имена Babadi-ța),¹¹⁷ *Бачиловце* x 2 (< рум. имена Bacilă),¹¹⁸ *Балановац* x 3 (< рум. имена Balan < băl, bălan „светао, сјајан; видан; јасан; весео“),¹¹⁹ *Ба-леј* (< рум. имена Bălei), *Ба-лул/Палул* (< рум. имена Balul/Palul),¹²⁰ *Ба-лушовце* (< рум. имена Baluș), *Барбаиш/Барбаишево* (< рум. имена Barbaș < barba „брада“),¹²¹ *Бартусовце* (< рум. имена Bartuș/ică),¹²² *Батинце*, *Батна* (< рум. имена Batina),¹²³ *Берилловце* (< рум. имена Berilă < алб. berg „овца“),¹²⁴ *Бливанац*

¹¹³ Д. Бојанић, *Фрагменти збирног пописа Вининског санџака из 1466. године*, Мешовита грађа (Miscellanea), књ. 2, Београд, 1973, 17-70; Д. Бојанић, *Фрагменти опширног пописа видинског санџака из 1478-81. године*, Мешовита грађа (Miscellanea), књ. 2, Београд, 1973, 117-241; Д. Боянич-Лукач, *Видин и Видинският санджак през 15-16 век*, Софија, 1975, 57-159.

¹¹⁴ С. Гацовић, *Етимологија несловенских основа у ојконимији Видинског санџака XV и XVI века*, Зајечар, 1993, 30-48, 54-94, 103-115.

¹¹⁵ I. Iordan, *Dicționar al numelor de familie românești*, București, 1983, 24 (= Iordan, *Dicționar*).

¹¹⁶ Iordan, *Dicționar*, 24.

¹¹⁷ Iordan, *Dicționar*, 49.

¹¹⁸ Калужская, *Палеобалканские реликты*, 21: друм. *báci* „старији пастир, онај који справља сир“, арум. *baci*, мегленорум. *basin*, истар. *báje*, алб. *bas*, *bácë* „старији брат“ < печ. или кум. *baktchi* „надзорник“ (В. Р. Hasdeu, *Etymologicum magnum Romaniae, Dicționarul limbii istorice și poporane a românilor*, I-IV², București, 1972-1978 = III, 2298); Iordan, *Dicționar*, 51.

¹¹⁹ Калужская, *Палеобалканские реликты*, 96-104.

¹²⁰ М. Пешикан, *Зетско-хумско-рашка имена на почетку турскога доба*, Ономатолошки прилози III, Београд, 1982, 31, 32 (= Пешикан, Ономатолошки прилози III). Име *Пал* из 1485. (стр. 31) и из 1571. (стр. 32) Пешикан идентификује као арбанашко, али име *Пал* налазимо и код Румуна (Iordan, *Dicționar*, 349) и објашњава се мађарским *Pál* „Паул“ и код Влаха/Румуна Србије, као нпр. у селу Шипикову породични надимак *ai lu Paľa* (= Паљевци) чији се предак звао *Pal*, а објашњава се именом *Pavel*.

¹²¹ Iordan, *Dicționar*, 48.

¹²² Iordan, *Dicționar*, 49.

¹²³ Пешикан, Ономатолошки прилози III, 26.

¹²⁴ Упореди име Берило код тројице жичких Влаха. Ђ. Даничић, *Рјечник из књижевних старина*

(< лат. *bilium /bilis/* „жуч“), *Бобошовце* (< рум. имена *Bo-boș* < *boboș* „шарен, рошав“), *Братулеце* (< рум. имена *Bratul*), *Бучинац* (< рум. *bucina* „пастирски рог“ < лат. *bucina*), *Бучинце*, *Бучум* (< лат. *bucium* „пањ“), *Буниловце* (< рум. имена *Buniã* < *bun* „добар“), *Бурудино* (< ром. основе *burd-/bord-* „потлеушица, ку-ћерак, колиба“ германскога порекла),¹²⁵ *Чертовце* (< рум. *ceget* „свађа“), *Чичиковце* (< рум. имена *Cicic* < *cicic* „име једног црве-ног цвета“),¹²⁶ *Чингурус/Чунгурус* (< рум. имена *Ciungaru* < рум. диал. *ciung/ar/ăște* „сакат/и/; кресати /дрва“), *Горњи и Долњи Чучуле/Чучил* (< рум. *ciuciul* „мућак“),¹²⁷ *Dragulovce* (< рум. имена *Dragul*), *Ефљак* (< етн. *Eflak* „Румун“ турскога порекла),¹²⁸ *Ефљакова*, *Ефљаковце*, *Фалковце* (< рум. имена *Falc* < лат. *falco* „соко“),¹²⁹ *Гајтанино* (< рум. *gaitan* < лат. *gaitanum* „п/ој/ас, /земаљски/ појас“ који *Du Sange* налази код Марцела Емпирика),¹³⁰ *Ginguc* (< рум. имена *Ginga/Gingu* < *ginga/gîngăie* „муцав /човек“),¹³¹ *Горне и Долне галбинце* (< рум. *galbin* „жут“ < лат. *galbinus*), *Грамада* (< рум. *gramadă* „гомила, хрпа камења“ < лат. *grūmus*),¹³² *Губеровце* (< рум. имена *Guber*),¹³³ *Гургусовец* (< влат. *gurgus*

„долина, вртача, плодна зиратна земља“),¹³⁴ *Хрсовце* (< рум. имена *Hrs*),¹³⁵ *Хутова* (< рум. имена *Hutu* < грч. *Hutos*),¹³⁶ *Ивлашки*, *Јоргово селце* (< рум. имена *Iorga*),¹³⁷ *Каланик х 3* (< рум. имена *Calana*),¹³⁸ *Калотине* (< рум. имена *Calota*),¹³⁹ *Карбинце* (< лат. *carbō* „угљен“), *Карбуловце* (< рум. имена *Carbul*),¹⁴⁰ *Китичево* (< рум. имена *Chircea*), *Кирбуловце*, *Ковиловце* (< рум. имена *Covilã* < *covilã* „кривина“),¹⁴¹ *Кокорница* (< рум. имена *Sosog* < *sosog* „дивља гуска“),¹⁴² *Корбово* (< рум. имена *Corbea* < *corbu* „гавран“¹⁴³), *Конај Кошар* (< рум. *sorai* „покрио крошњом дрвета“ < *soras*

српских, I-IV, Београд, 1973 = И, 36. Забележен је и ојк. *Бериње*, топ. *Бериловци* и през. *Бериловић* као занимљив пример словенске паралеле през. *Овчаревић*.

¹²⁵ Български етимологичен речник I, Софија, 1971, 68, 91.

¹²⁶ Iordan, *Dicționar*, 121.

¹²⁷ Упореди надимке *Ciuculeagă*, *Ciuciulece* и през. *Ћицуловић* код Румуна источне Србије, као и лична имена сплитске властеле *Chuchula* и *Chuchiula* у XIV-XV веку.

¹²⁸ Skok, *Etimologijski rječnik* III, 606; Д. Бојанић-Лукач, *Неготинска крајина у време турске владавине – на основу извора из XV и XVI века*, GEM 31-32 (1968-1969), 68 (= Бојанић-Лукач, GEM 31-32).

¹²⁹ Iordan, *Dicționar*, 193.

¹³⁰ Скок претпоставља да је реч *gaitan* „ткање (ширит) за украс хаљине“ балкански турцизам непознатог порекла (?) из области ношње, дошла преко грчкога из италијанскога придева *gaetano* од имена града *Gaeta*.

¹³¹ Iordan, *Dicționar*, 225.

¹³² Упореди *gramazičã* (Румуни источне Србије), *gramazo* (Романи на Крку), *gërmadhë* (Албанци), *grumade* (код кочевалских Немаца), *grumada* (Млечи), *grumade* (Фурланци), све у значењу „хра, гомила, погранични камен“ (Skok, *Etimologijski rječnik* I, 606).

¹³³ Пешикан, *Ономатолошки прилози* III, 26.

¹³⁴ Са терена источне Србије у атарима румунских села забележио сам топ. *Gurgumeu* < *gurgu(s) meu(s)* (с. Халово), *Gurgul* и *Ogașu Gurgului* (с. Кривељ), а са источнојадранске обале, са острва Крка, Скок је забележио: *apud gurgum de Gatayla* (1318), *gurgelus Favilus* (1326), *gurgelus de Fane* (1398), итд. У румунском језику имамо и *gurgui* „врх брда или планине“ < лат. *gurgulio* „гркљан“ (V. Breban, *Dicționar general al limbii române*, Vol. II, București, 1991, 424 = Breban, *Dicționar*).

¹³⁵ V. Jakić-Cestarić, *Raspored i onomastičko susjedstvo kalendarskih imena u predjelima dečanskog vlastelinstva pri njegovu osnutku*, Zbornik šeste jugoslavenske onomastičke konferencije, SANU, Naučni skupovi knj. XXXVII, Odeljenje jezika i književnosti, knj. 7, Београд, 1987, 356 (= Jakić-Cestarić, *Raspored*): Од „neslovenskih imena s kojima se u vlaškim obiteljima kalendarska nalaze u sprezi zanimljivo je istaknuti ime Baldovin, Hrs, Staver, Altoman, Lale, Bal, Buckat (...) ali se neka od njih nalaze kao imena Vlaha u Banjskoj i Prizrenskoj povelji.“

¹³⁶ Iordan, *Dicționar*, 250-251.

¹³⁷ Skok, *Etimologijski rječnik* I, 559; М. Милошевић, *Цинцарско „хорјо“ село на Конаонику*, ГЕМ 15 (1940), 165: „Јорго, чобанин, који зна да се родио на зимовнику негде око Лесковца, али не зна у којем селу“.

¹³⁸ Пешикан, *Ономатолошки прилози* III, 26; М. Грковић, *Речник имена Бањског, Дечанског и Призренског властелинства у XIV веку*, Београд, 1986, 103 (= Грковић, *Речник имена Бањског*).

¹³⁹ Constantinescu, *Dicționar*, 227.

¹⁴⁰ П. Хр. Илиевски, *Неколку топоними и хидроними од основата *alb(h)- во Македонија*, *Onomastica Iugoslavica* 10, Zagreb, 1982, 63.

¹⁴¹ Iordan, *Dicționar*, 154.

¹⁴² М. Грковић, *Речник имена Бањског*, 105; Iordan, *Dicționar*, 138.

¹⁴³ Iordan, *Dicționar*, 146: *Corbul*, *Corbea*, *Corbei*, *Corbescu*, *Corbuleanu*, *Corbuleț*, *Corbuț* као i топ. *Rîpa Corbi*, *Fintina Corbi*, *Corbul*, *Corbi*, *Corbeni*, итд. < лат. *Corvinus*.

„дрво“),¹⁴⁴ *Котиловце* (< рум. имена Soril < soril „дете“),¹⁴⁵ *Коттар* (< рум. а сугма „раздробити“ < vlat. *corigmare /corigmātus/),¹⁴⁶ *Котиџа* (< рум. имена Cotigă < cotigă „каруца за коње с два точка“),¹⁴⁷ *Крачуловце* (< рум. имена Craciul), *Крнатовце* (< lat. согонatus „овенчани, крунисани“), *Крчуревце* (< рум. crsiur „коврца, локна“), *Кришатовце* (< рум. бан. cršiat „увијен, заковрцан“), *Кучеровце* (< рум. имена Cusera < укр. кучер „кочијаш“),¹⁴⁸ *Латинце* (< етн. Латинце < лат. latinus),¹⁴⁹ *Линево* (< рум. имена Linu < lin „тих, благ“),¹⁵⁰ *Луповце* (< рум. имена Lup/ul/ < lup „вук“ < лат. lupus),¹⁵¹ *Макреши* (< рум. масџа „кисељак“),¹⁵² *Мегурице* (< рум. megură/megură „шумовити пропланак“),¹⁵³ *Милајница* (< рум. malai „хмель, кукурузно брашно, проја“),¹⁵⁴ *Мнуловце* (< рум. имена Minul < mină „рудник“),¹⁵⁵ *Мирева* (< слов. мир „зид“ < лат. murus),¹⁵⁶ *Мирила* (< рум. имена

Mirilă),¹⁵⁷ *Мириор* (< рум. mirior/mereor „Flurname, lieudit, одмориште, застанак“),¹⁵⁸ *Мокрање* (< лат. malum/ grane/um/ „шипак“),¹⁵⁹ Горне и Долне *Мусник* (< балканско-лат. примитивум *muscus „мазга“),¹⁶⁰ *Мушадовче* (< основе мус/муш < lat. *muscus и наставка збирне именице -ад),¹⁶¹ *Мушат* (< рум. имена Mușatu < арум. mușat „леп“),¹⁶² *Неготин* (< рум. имена Negota),¹⁶³ *Негурице* (< рум. имена Neguriță < рум. negură „мрак“), *Некалице* (< рум. имена Necală), *Никиор* х 2 (< рум. имена Nic/ă/ + șor),¹⁶⁴ *Николице* х 3 (< рум. имена Nicolicea),¹⁶⁵ *Николичева*, *Осљан/Ошљан* (<

¹⁴⁴ Н. Богдановић, *Језик и говор*, Културна историја Сврљига II, Језик, култура и цивилизација, Ниш-Сврљиг, 1987, 336.

¹⁴⁵ Skok, *Етимолошки рјечник* II, 147-148. Упор. на Брачу топ. *Копелише* и *Подь копиле брьдо* (Р. Šimunović, *Топонимија отока Врача*, Supetar, 1972, karta *Топонимија Повајске листе из г. 1184 /1250/* = Šimunović, *Топонимија отока Врача*).

¹⁴⁶ Skok, *Етимолошки рјечник* II, 157; Skok, *Етимолошки рјечник* I, 50, 152; Динић, *Речник*, 126.

¹⁴⁷ Breban, *Dicționar*, 222.

¹⁴⁸ Iordan, *Dicționar*, 159; Речник САНУ 11, 129.

¹⁴⁹ Skok, *Етимолошки рјечник* II, 275.

¹⁵⁰ Пешикан, *Ономатолошки прилози* III, 25.

¹⁵¹ Skok, *Етимолошки рјечник* II, 332.

¹⁵² S. Gashi, *Albansko-vlaška simbioza и svetu onomastike*, Onomastica Jugoslavica 10, Zagreb, 1982, 56, нап. 44; Упор. слов. паралелу топ. *Тиселице* (с. Топли До) у пиротском крају.

¹⁵³ N. Draganu, *Români în veacurile IX-XIV pe baza toponimie și a onomastice*, București, 1933, 203.

¹⁵⁴ Iordan, *Dicționar*, 485; I. Iordan, *Топонимия ромџнеасџа*, București, 1963, 443.

¹⁵⁵ М. Грковић, *Речник личних имена код Срба*, Београд, 1977, 136 (= Грковић, *Речник*).

¹⁵⁶ Р. Šimunović, *Istočnojadranska toponimija*, Split, 1986, 66-67, 69, 75, 77, 79 (= Šimunović, *Istočnojadranska toponimija*); С. Мачај, *Црноречки округ*, Гласник СУД 73 (1892), 98, 103; Р. Skok, *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*, Zagreb, 1950, 15: toponim „Stinica (g. 1070. u pluralu Stenice) na kopnu naprama Rabu nosi u doba narodnih vladara i romansko ime Murula“ (V. Rački, *Dokumenta*, 80: *iurpat que fuit sub Alpibus / = Velebit/ a castro latine Murula uocitato sclauonice Stenice usque flumen Copriue / = Zrmanja/).*

¹⁵⁷ Речник САНУ 12, 603 (с. в. Мирило); Д. Бојанић, *Фрагменти опширног пописа Видинског сањака из 1478-81. године*, Мешовита грађа (Miscellanea) 2, Београд, 1973, 139 (с.в. Мирал) (= Бојанић, *Фрагменти 1478-81*); Jakić-Cestaić, *Rasprored*, 342.

¹⁵⁸ С. Гацовић, *Етимологија несловенских основа у ојконимији Видинског сањака XV и XVI века*, Зајечар, 1993, 81.

¹⁵⁹ Šimunović, *Istočnojadranska toponimija*, 78: *Mogranjac* < lat. malum graneum; Р. Skok, *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima – Toponomastička ispitivanja*, Zagreb, 1950, 63: „*Mogranj* i *Mogranjac* od lat. naziva za šipak *malum graneum*“; К. Јиречек, *Романи у градовима Далмације током средњег века*, Зборник Константина Јиречека II, САНУ, Посебна издања, књ. CCCLVI, Одељење друштвених наука – Нова серија, књ. 42, Београд, 1962, 171 (= Јиречек, *Романи*).

¹⁶⁰ Skok, *Етимолошки рјечник* II, 490.

¹⁶¹ Рјечник JAZU 30, 168 (Мушад); Skok, *Етимолошки рјечник* II, 490.

¹⁶² Iordan, *Dicționar*, 321 (Мушату).

¹⁶³ Георгијевић, *Балканолошке студије*, 102: „У средњовековној Србији Његота и Негота су имена Влаха, а Неготин – град (који је у вези с личним именом Негота /упор. Неготин стан – топоним/)“; Р. Тричковић, *Попис харача Крајине и Кључа за 1153. годину по хиџри*, Мешовита грађа (Miscellanea) 2, Београд, 1973, 224 (= Тричковић, *Попис 1741*); М. Стојковић, *Браничевски тефтер*, Београд, 1987, 58, 152; М. Самај, *O slovenskim toponimima и Titogradskoj Malesiji*, Zbornik šeste jugoslovenske onomastičke konferencije, SANU, Naučni skupovi, књ. XXXVII, Odeljenje jezika i književnosti, књ. 7, Beograd, 1987, 541: „Njegotin – selo blizu Fundine“ у Crnoj Gori.

¹⁶⁴ Упореди с. *Србишор* < етн. Срб(и) + шор забележено у XV у Лици, топ. *Банишор* < Бан(е) + шор код Софије у Бугарској, *Петришор* < Петар + шор, итд. Такође с. *Негришори* у Доњем Драгачеву и топ. *Кондришор* (< рум. codru < лат. quadrus) у с. Каона у Горњем Драгачеву (А. Лома, *Из топонимије Србије*, ОП VI, Београд, 1985, 110) или топ. *Negrișori* и *Codrișor(ul)* у Румунији (I. Iordan, *Топонимия ромџнеасџа*, București, 1963, 86, 456).

¹⁶⁵ Јиречек, *Романи*, 187: *Colița seu Nicoleta*; М. Šimundić, *Značenje nekih starih osobnih imena*

стслов. **ослз** < лат. *aselus* „магарац“),¹⁶⁶ *Отуловце* x 2 (< рум. имена *Hoțul* < рум. *hoțul* „крадљивац“),¹⁶⁷ *Периш* (< рум. *periș* „крушар, терен обрастао крушкама“ < *pâr /стабло/* „крушка“ < лат. *pirus*),¹⁶⁸ *Петрус/Петруша* (< рум. имена *Pătrușu* или рум. *pietruș* „песак помешан са шљунком“),¹⁶⁹ *Петрушнице, Плана* (< рум. *plana* „за/раван“ < илир.-месап. *plana* „висораван за испашу, пашњак“),¹⁷⁰ *Планинице* (< илир.-месап. *plana* „висораван за испашу, пашњак“ + ин + ице),¹⁷¹ *Поркар* (< рум. *porcar* „свињар“), Горњи и Долњи *Превалац/Превалце* (< рум. *prevale* „удолина“ < лат. *prae + valis*),¹⁷² *Причевце* (< рум. имена *Priciu* < *prici* „кревет за једну употребу“, што упућује на сточаре који се баве трансхуманским сточарством),¹⁷³ *Радуловце* x 2 (< рум. имена *Radul*),¹⁷⁴ *Решуловце* (< рум. имена *Reșul/Roșul*),

tuđega podrijetla, Ономатолошки прилози II, Београд, 1981, 114 (= Šimundić, Ономатолошки прилози II); Skok, *Etimologijski rječnik* II, 518; Бојанић, *Турски закони*, 15, 80.

¹⁶⁶ Да је с. Ошљана добила свој назив од лат. *aseslus* потврђује и дублета *Магарац* за брдо надомак села. Skok, *Etimologijski rječnik* II, 569; Ст. Младенов, *Етимологически и правописен речник на български книжовен език*, Софија, 1941, 93.

¹⁶⁷ P. Skok, *Pregled literature, Iz rumunske literature o balkanskim vlasima*, Glasnik Skopskog naučnog društva II, 1-2, Скопје, 1928, 301: „Vlaško ime *Hotul* navodi se u hrisovulji cara Dušana, kao top. Otulje zabeleženo je u okrugu vranjskom“.

¹⁶⁸ Skok, *Etimologijski rječnik* II, 662 (*pirula*). Упор. фитоним *Periš* „Крушар“ < рум. *pere* pl. „крушке“ је забележен у атару Доњег Милановца, Душановца, Јабуковца, Малог Јасеновца, итд., *Fraseniș* < рум. *frasân* „јасен“ на Мироч планини и Кучај планини, *Goruniș* < рум. *gorun* „гранџа“ у атару Милатовца, *Plopiș* < рум. *plor* „топола“ у атару Клокочевца, *Cracu Vunturiș* < рум. *cracu vîntului* „ветровита чука“ у атару Мајданпека, итд.

¹⁶⁹ Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar de arhaisme și regionalisme*, București, 2000, 274 (= Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar*). Упор. топ. Petross – Petrara (XIV век) на Брачу (Šimunović, Торонимија отока Брача, 136).

¹⁷⁰ Георгијевић, *Балканолошке студије*, 21; Павловић, Ономатолошки прилози XI, 77: „Латинска реч *planus* 'раван, заравњен' ушла је преко романизованог слоја Влаха, као пастирски термин, у наш језик.“; Rječnik JAZU 42, 957.

¹⁷¹ Георгијевић, *Балканолошке студије*, 21; Георгијевић, *Власи*, 127; К. Јиречек, *Историја Срба* III, Београд, 1923, 181.

¹⁷² Rječnik JAZU 50, 782.

¹⁷³ Jordan, *Dicționar*, 379.

¹⁷⁴ Skok, *Etimologijski rječnik* III, 540-541.

Ромања (< рум. *România* „Румунија“),¹⁷⁵ *Ругово* (< рум. имена *Rug* < рум. *guga* „молитва“),¹⁷⁶ *Rušan* (< рум. имена *Rușanu* < *ruși* „по/црвени“),¹⁷⁷ *Сепинце* (< рум. имена *Serie* < мађ. *szér* „леп, красан“ + ин + це),¹⁷⁸ *Сремлан/Сремљане* (< етн. **Срѣмљане**, *Sermisiani* /GgD: OF4" < @V, *Sertani* „Сремци“),¹⁷⁹ *Сумарин* – *Сумариновац* x 2 (< рум. имена *Sumarin* < санк. *sanctus Marinus*),¹⁸⁰ *Шарбановце* x 5 (< рум. имена *Șarban/Serban* < рум. *șerb* „кмет, себар, роб“),¹⁸¹ *Тране* (< рум. имена *Trană*), *Тудорча* (< рум. имена *Tudor/cea*), *Турмак*

¹⁷⁵ Rječnik JAZU 59, 150-151; Пешикан, Ономатолошки прилози III, 33-34.

¹⁷⁶ Пешикан, Ономатолошки прилози III, 187-188; Jordan, *Dicționar*, 400.

¹⁷⁷ Jordan, *Dicționar*, 401; Шимундић, Ономатолошки прилози II, 120.

¹⁷⁸ Jordan, *Dicționar*, 412.

¹⁷⁹ S. Gashi, *Albansko-vlaška simbioza u svetlu onomastike*, *Onomastica Iugoslavica* 10, Zagreb, 1982, 49; F. Papazoglu, *Srednjobalkanska plemena u predrimsko doba*, ANUBIH, Djela, knj. XXX, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 1, Sarajevo, 1969, 59; P. Lemerle, *Les plus anciens recueils des Miracles de Saint Démétrius et la pénétration des Slaves dans les Balkans*, I, Le texte, Paris, 1979, 284-287; V. Mošin, *Ljetopis popa Dukljanina*, Zagreb, 1950, 72; A. Loma, *Sloveni i Albanci do XII veka u svetlu toponomastike*, Zbornik naučnog skupa „Stanovništvo slovenskog porijekla u Albaniji“, Titograd, 1991 (= Loma, *Sloveni i Albanci*), 319-321: У Дечанској хрисовуљи на подручју **Алтина** забележени су Власи Срѣмљане (М. Пешикан, *Из историјске топонимије Подримља*, Ономатолошки прилози II, Београд, 1981, 2; Исто, *Стара имена из доњег Подримља*, Ономатолошки прилози VII, Београд, 1986, 41) чији назив „значи дословце *Романи из Сирмија*, а у античко доба је у данашњем Срему, области римске метрополе Сирмија на месту данашње Сремске Митровице, било место **Алтина**, које се лоцира око ушћа потока Сурчина у Саву (A. Mayer, *Die Sprache der alten Illyrier* I-II, Schriften der Balkankommission 15-16, Wien, 1957-59, I 40). Посреди је латинско (**altus** „висок“?) или можда келтско топографско назвање, карактеристично за античко Подунавље: постојала је још једна **Алтина** у Доњој Мезији на Дунаву, коју бележи Прокопије *de aed. IV 11*, и један **Алтинум** у Горњој Панонији. Но обласно име **Алтин** на тлу позноантичке Превалитане, која се ту јавља тек од средњег века, најбоље се објашњава преносом имена доњопанонске – сремске Алтине, с обзиром на документовано присуство Романа досељених из Срема у Алтину.“

¹⁸⁰ Бојанић, *Фрагменти 1478-81*, 127; V. Putanec, *Reflexi starodalmatskog pridjeva sanctus u onomastici obalne Hrvatske*, Slovo XIII, Zagreb, 1963, 137-175. Упореди санктореме *Субтиана*, *Сулека*, *Суђураћ*, *Суфилип*, *Супетар*, *Суперка*, *Сутројица*, *Сувид*, *Сутилија*, итд.

¹⁸¹ Jordan, *Dicționar*, 432.

(< рум. *turmas* „млади бивол који трчи са стадом“ < *turmă* „крдо, стадо“),¹⁸² *Valuga* (< рум. *vale* „долина“ + срп. луг „гај /обично на нижем или подводном земљишту/“),¹⁸³ *Вине/Вина* (< рум. имена *Vinea*), *Влахово* (< етн. Влах + ово), *Влашка*, *Влашки Поток*, *Влај Истар* (= Стари Влах), *Влајиница* (< етн. Влајиница „Влахиња“), Горне, Средне и Долне *Врмце* (< рум. имена *Vermice*¹⁸⁴ < лат. *vermiculus* „црвенкаст“¹⁸⁵), *Врсова* (< рум. имена *Vrs < *urs* „медвек“ + ова),¹⁸⁶ *Зарвинце* (< рум. *zârgvă* „бука, галама, граја, дармар, гунгула, халабука“),¹⁸⁷ итд. и углавном се налазе на потесима данас постојећих насеља источне Србије и западне Бугарске.¹⁸⁸

¹⁸² Skok, *Etimologijski rječnik* III, 527. Упореди трачки божански епитет I@LD: O „тркачица“ грчке богиње Хере, који је забележен на вотивном споменику из Трнова у Бугарској. Реч *turmas* која се често појављује као задњи члан трачких двосложних личних имена, као нпр.)"D@L-J@LD: ", *Doro-turma*, *Dotu-turma*, *Rescu-turme* (C"4F6@-J@LD: ", COF6@J@D: O), E: @D*@-J@D: @H, I4-JLD: @H, потиче можда из ие. *drmos „трка“ (Види: V. I. Georgiev, *Die trakischen Götternamen : Ein Beitrag zur Religion der Thraker*, *Balkansko ezikoznanie* XVIII 1, Sofia, 1975, 9, 55).

¹⁸³ Речник САНУ 11, 598-599; Георгијевић, *Балканолошке студије*, 54: велика, крупна гора.

¹⁸⁴ Jordan, *Dicționar*, 483.

¹⁸⁵ Упореди фран. *verteil* и назив Јустинијановог обновљеног кастела *Vermezium* у Дарданији који је забележио Прокопије Цесаријски у свом делу *De aedificiis*.

¹⁸⁶ М. Šimundić, *Nepoznata osobna imena u „Prilogu onomastici šibenskog kraja“ Ivana Ostojića (VIII)*, *Zbornik šeste jugoslovenske onomastičke konferencije*, SANU, *Naučni skupovi knj. XXXVII, Odeljenje jezika i književnosti*, knj. 7, Beograd, 1987, 317: „Bochillo *Vrsula*“; V. Jakić-Cestarić, *Raspored i onomastičko susjedstvo kalendarskih imena u predjelima dečanskog vlastelinstva pri njegovu osnutku*, *Zbornik šeste jugoslovenske onomastičke konferencije*, SANU, *Naučni skupovi knj. XXXVII, Odeljenje jezika i književnosti*, knj. 7, Beograd, 1987, 361 (= Jakić-Cestarić, *Raspored*): „ime *Vrsalъ* (čitaj *Vrsalj*) nastalo od *Ursus*“. Упор. през. *Врсаловић* (Хрватска).

¹⁸⁷ V. Vreban, *Dicționar general al limbii române*, Vol. II, București, 1991, 1137 (= Vreban, *Dicționar*). Упореди катун Влаха Зарвинце који Јован Угљеша дарује Хиландару 1381. године (С. Новаковић, *Законски споменици српске средњовековне државе средњег века*, Београд, 1912, 446).

¹⁸⁸ Наведени ојконими и најнужнија објашњења са проширеном литературом за ову прилику преузети су из књиге: С. Гацовић, *Етимологија несловенских основа у ојконимији Видинског сањака XV и XVI века*, Зајечар, 1993, 30-48, 54-94, 103-115, 120-137.

Прелиставајући *Ономастику Тимока* Љубише Рајковића Кожељца¹⁸⁹ наилазим на многе топониме румунског порекла, као нпр. *Алуђе* (< рум. *lv/vale* „долина“ + срп. луг „гај /обично на нижем или подводном земљишту/“),¹⁹⁰ *Балџница* (< рум. *bâl, bâlân* „бео, светао, сјајан“; упор. алб. *balash, balosh*, трач. \$V8"Н, илир. %V84@Н, \$"84"Н),¹⁹¹ *Балчина* падина (< рум. имена *Balcea*),¹⁹² *Балџин* камен (< рум. имена *Balea*), *Ватџ* (< рум. *batâi* „битке, бојеви“),¹⁹³ *Брадиш* (< рум. рег. *bradiș* „место засађено јелама“ < рум. *brad* „јела“), *Бурдељџ*, *Бучанско*, *Бучина* (< рум. *búcină* „пањ“ < лат. *bucinum*), *Церак* (< лат. *sergus* „храст“), *Цуџурина жљебура* (< рум. имена *Țuțura*¹⁹⁴ < рум. *țuțur/țuțur* „млаз воде; леденица“¹⁹⁵ и срп. жлеб + рум. суф. -*uğă*¹⁹⁶ < лат. *uga*¹⁹⁷ „удубљење, улегнуће, усек у земљи или на некој другој подлози, јарак, ров“), *Цуџурина* падина, *Чичковца* < рум. имена *Cicic* < *cicic* „име једног црвеног цвета“¹⁹⁸ /= ојк. Чичиковце XV-XVI век/), *Чунгурче* баре (< рум. имена *Ciungaru* < рум. диал. *ciung/ar* „стабло без врха или са сломљеним врхом“¹⁹⁹ /= ојк. Чунгурус XV-XVI век/), *Чунгурчи* крај, *Чука* (< рум.

¹⁸⁹ Љ. Рајковић Кожељца, *Ономастика Тимока*, *Ономатолошки прилози XI*, Београд, 1990, 109-363.

¹⁹⁰ Речник САНУ 11, 598-599; Георгијевић, *Балканолошке студије*, 54.

¹⁹¹ Калужская, *Палеобалканские реликты*, 22, 96-104.

¹⁹² У свом раду *Ономастика* Заглавка Јакша Динић даје објашњење топ. *Балча падина* од „трачке пастирске речи *balios“, који је пре могао настати од рум. имена *Balcea* (= изговор Балча).

¹⁹³ Упор. у српским говорима источне Србије лексеме *батлџ/бџтло*, *батлак*, *батур*, *батурџа*, *бутурџа*, *бутџрка* које имају извесне сличности с основом бат- коју срећемо у румунском језику: *bat* < *lat. battuo, bâte* < *batt(u)ere, bătător* < *batt(u)atorium*, итд. Види: Д. Петровић, *О неким карпато-балканским лексичким реликтима у српско-хрватским дијалектима*, *Говори призренско-тимочке области и суседних дијалеката*, Ниш, 1994, 420 (= Петровић, *О неким карпато-балканским лексичким реликтима*).

¹⁹⁴ Constantinescu, *Dicționar*, 399.

¹⁹⁵ Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar*, 512; Vreban, *Dicționar*, 1088. Упореди румунски назив чесме *Țuțur* на путу Зајечар – Халово, коју на српском именују *Ледена вода*.

¹⁹⁶ Constantinescu, *Dicționar*, LXVI.

¹⁹⁷ Sala, *De la latină*, 110.

¹⁹⁸ Jordan, *Dicționar*, 121.

¹⁹⁹ Jordan, *Dicționar*, 131.

ciuscă „вршак; кљун“),²⁰⁰ *Чукáр*, *Чукéр*, *Чутурило* (< рум. ciuturǎ „дрвена плоска за вино и ракију“ < лат. cotyla²⁰¹ < грч. $\beta\lambda\theta\eta$),²⁰² *Чућéр*, *Чучуљ* (< рум. ciuciul „мућак“ /= ојк. Горњи и Долњи *Чучуле/Чучил* XV-XVI век/), *Дáндулови* *буковци* (< рум. имена Dandul),²⁰³ *Дáндуловсћи* *кладенац*, *Дéл* (< рум. deal „брег“ < лат. delus), *Дрманска* *преслап* (< рум. име Dîmpan или рум. dǎrîmá „одрон/ити“),²⁰⁴ *Дрмóль* (< рум. dǎrîmá „одрон/ити“ + рум. суф. -olj формиран од глаголског завршетка -oli),²⁰⁵ *Дукáч* (< рум. имена Dusa < грч.-виз. *`L6" акузатив < лат. dux „војвода“ + ач),²⁰⁶ *Глáма* (*Велико брдо* / < глама „чукаст осамљен врх“ / код *Књажевца* / < рум. glammie),²⁰⁷ *Грамáђе* (< рум. gramadǎ „гомила, хрпа камења“ < лат. grāmus),²⁰⁸ *Грбуловац* (< рум. имена Grbul), *Кáпичово* (< рум. рег. coriǎ „главица/купица сена“), *Кáповыц* (< рум. сар „глава“), *Кáрдошовсћи* *кладенац* (< рум. cardaş „ор-так“ / *Ортачки* *кладанац*),²⁰⁹

²⁰⁰ Апелатив *чука* и други облици који се одатле изводе је по мишљењу Павла Ивића вероватно старобалканског порекла (П. Ивић, *Језик и његов развој до друге половине XII века*, Историја српског народа I, Београд, 1981, 130), а Петар Скок сматра да је медитеранског порекла (Скок, *Етимолошки рјечник* I, 340). Упор. слов. паралелу топ. *Кљун вис* (с. Радичева) у Тимоку.

²⁰¹ *Рјечник JAZU* 5 (četa-dali), 111: *Чутурило*, м. мјесто у Србији у округу књажевачком; *Чутурило*, м. презиме у наше вријеме.

²⁰² Skok, *Етимолошки рјечник* II, 248 (kotal): „Posudenica iz balkanskog latiniteta cotylus < гр. $\beta\lambda\theta\eta$, egejskoga podrijetla. Та riječ postojala је i u metatezi cytulus sa y > ž, odatle rum. ciuturǎ, која zbog kretanja srednjovjekovnih nomadskih Vlaha postade svebalkanska riječ...“.

²⁰³ Са овим именом ваља упоредити име млетачког дужда-писца Андрије Дандола (р. 1307-10 – у. 1354) и наслов његовог дела *Annales (Chronicon Danduli)*.

²⁰⁴ Iordan, *Dicționar*, 174; Breban, *Dicționar*, 247 (*dărîmá, dărîmătúră*).

²⁰⁵ Iordan, *Dicționar*, 174; Constantinescu, *Dicționar*, LXIV (нпр. pîrjoli).

²⁰⁶ Constantinescu, *Dicționar*, 267. Упор. император *Ducas* (1059-1067).

²⁰⁷ Georgijević, *Vlasi*, 127; Petrović, *O nekim karpato-balkanskim leksičkim reliktima*, 419.

²⁰⁸ Упореди *gramaziucă* (Румуни источне Србије), *gramazo* (Романи на Крку), *gërmadhë* (Албанци), *grumade* (код кочевалских Немаца), *grumada* (Млечи), *grumade* (Фурланци), све у значењу „хрпа, гомила, погранични камен“ (Скок, *Етимолошки рјечник* I, 606).

²⁰⁹ Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar*, 36.

Катаруга (< рум. рег. catâr „мула“ турскога порекла + рум. суф. -ugă),²¹⁰ *Клисуга* (< влат. clausuga „усек, узани пролаз“), *Корбулова* *падина* (< рум. имена Corbul < corbul „гавран“), *Кордáновсћи* *кладанац* (< рум. имена Cordan²¹¹ < cord „сабља“ + рум. суф. -an < лат. -anus),²¹² *Крһици* (< рум. рег. crăciș „место где кртица много ради“ словенскога порекла), *Мандаринсћи* *поток* (< рум. mandră „тор, обор, бачија“ / рум. рег. mandără „млекара“ грчкога порекла),²¹³ *Марђитино* (< рум. хипокористика Margit < лат. margarita, грч. : "D("DVJON „бисер“ или рум. mărgărit „ситан кламењар“),²¹⁴ *мариновац* (*Исе-ло* / < рум. имена Marin < лат. Marinus /= ојк. Sumarin XV век/), *Мартиница* (< рум. имена Martin < лат. Martinus),²¹⁵ *Миколица* (< рум. mic „мален“ + рум. -ol < лат. olus + ица), *Минишор*, *Мирéјина* (< рум. имена Mirei), *Ошљане* (*Исело* / < стслов. *осьль* < лат. aselus „магарац“ + јане /= ојк. Осљан/Ослан/Ошљан XV-XVI век/),²¹⁶ *Ошљанска* *река*, *Пáљин брег* (< рум. имена Palea),²¹⁷ *Пънгáрсћи* *кладанац* (< рум. имена Rângar (= фамилија Пънгарци у тимочком с. Јелашници) < рум. rângár „прљавштина“),²¹⁸ *Пешулинсћи* *рт* (< рум. имена Reșul), *Петруша* (*Исело* / < рум. имена Rătrușu или рум. pietruș „песак помешан шљунком“²¹⁹ /= ојк. Петрус/Петруша XV-XVI век/),²²⁰ *Пљóши* (< рум. ploștină „луг,

²¹⁰ Breban, *Dicționar* I, 145.

²¹¹ Iordan, *Dicționar*, 146.

²¹² Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar*, 76.

²¹³ Iordan, *Dicționar*, 289 (лична имена *Mandrea, Mandriu, Mandru*). Упор. топ. *Mândra* < mandră „тор, обор, бачија“ у атару села Дејановца.

²¹⁴ Ch. Ionescu, *Mică enciclopedie onomastică*, București, 1975, 199-200 (= Ionescu, *Mică enciclopedie onomastică*).

²¹⁵ Iordan, *Dicționar*, 294; Constantinescu, *Dicționar*, 103.

²¹⁶ Gacović, *Етимологија несловенских основа*, 44-45; Упор. топ. *Ошљане, Ослари* и слов. еквивалент топ. *Magárica* (с. Брлог – Горњи Висок код Пирота).

²¹⁷ Упор. през. *ai lu Pa'la* (с. Шипиково код Зајечара).

²¹⁸ Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar*, 260.

²¹⁹ Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar de arhaisme și regionalisme*, București, 2000, 274 (= Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar*). Упор. топ. Petross – Petrara (XIV век) на Брачу (Šimunović, *Топонимија отока Брача*, 136).

²²⁰ Гацовић, *Етимологија несловенских основа*, 45.

рит; пашњак /на подводном земљишту/“),²²¹ *Попуша* (< рум. рариша/рориша „лутка“),²²² *Превалџ* (< рум. пре + vale „подоле“), *Припоб* (< рум. ргироб „успон; зимско склониште за овце саграђено од плетера покривено сламом“),²²³ *Причел* (< рум. ргисе „кревет за једну употребу“²²⁴ + рум. суф. -el), *Прпоровац* (< рум. рег. рарпоб „припек; ватра од сламе“),²²⁵ *Радулов* дол (< рум. имена Radul), *Радулова* падина, *Ррпје* (< рум. ргп рл. „урвине“), *Согулан* (< рум. sugul + јан „сисавче“), *Шербино* (< рум. имена Ţerb/ul < Ţerb „кмет, себар, роб“)²²⁶ *Шкодрино* поље (< алб. Shkodër < лат. Scodra „Скадар“),²²⁷ *Тотеља* (/виногради, њиве, баште/ < рум. тоте-е'ла „свега /има/; свашта /има/“), *Трански* поток (< рум. имена Trană),²²⁸ *Транци*, *Тугле* (< рум. тугле рл. „цигле“ < лат. tegula), *Тидорица* (< рум. имена Tudorița),²²⁹ *Тидоровски* поток (рум. имена Tudor < грч. Ιγ *TD@H), *Тимба* (< лат. tuber „грба, кврга“),²³⁰ *Тумбер*, *Валевац* (село), *Валевско* (< рум. vale „долина“), *Валуѓа* (< рум. vale „долина“ + срп. луг „гај /обично на нижем или подводном земљишту/“),²³¹ *Валуђе*, *Вардиште* (< срп. диал. варди „чува“ < итал. guardia „стража“), *Винишоб* (< рум. vinișor „добро вино, винце“),²³² *Заплаиње* (< срп. /и/за +

рум. плаі „пропланак“),²³³ и *Жокњски* поток (< рум. жоасаје „играјмо“ /упор. іасаје „ево нас“/ < јос „игра, плес“).²³⁴

У *Топонимији слива Грлишке реке* Јакше Динића (Вратарница, Врбовац, Грлиште, Заграђе, Ласово, Леновац, Лесковац, Планиница), такође има топонима румунског порекла.²³⁵

Богата је и *Ономастика Заглавка* Јакше Динића²³⁶ топонимима румунског порекла, као нпр. *Албатовци* (< рум. имена Albat < al lui Bata < слов. батъ „тага“),²³⁷ *Алдинац* (/село/ < рум. имена Ald/ea),²³⁸ *Алдин* поток, *Алдина* коса, *Алдина* река, *Алинокос*, *Алдинџи дел*, *Баланско*

²³³ Топоним *Заплаиње* могао би се превести иза *пропланка* (упор. назив области *Заплање* < *плана* „неплодна зараван“). Поред речи *плана* на Брачу су забележене и речи *плањеје* „пропланак“ и *плај* „стрмина“ (Šimunović, *Топонимија отока Врача*, 277) посве сигурно под утицајем Далматоромана.

²³⁴ Iordan, *Dicționar*, 268, 269. Упор. топ. *Речиново бриште* (с. Бежиште код Беле Паланке) < грч. (h)oro „коло, игра“ + *иште*.

²³⁵ Ј. Динић, *Топонимија слива Грлишке реке*, Ономатолошки прилози XVIII, Београд, 2005, 181-275: *Алдина* падина, *Анинџи* камен, *Анинџи* кладенац, *Анинска* река, *Бачевска* река, *Бачија*, *Бачијиште*, *Бачиште* х 5, *Бађин* брег, *Баљин* јаз, *Балвина* воденица, *Барсин* кладанац, *Барановац* х 2, *Бојацијска* *Алуга* х 5, *Ботурак*, *Царина*, *Царине*, *Церак* х 5, *Церје/Церови*, *Циганеловци*, *Чамбура*, *Чука* х 10, *Чукар* х 8, *Дел* х 16, *Дончуловџи* *чукар*, *Дурмановица*, *Фртунџе* колибе, *Ганинџи* брег, *Ганинџи* *чукар*, *Ганинска* падина, *Ганинско* брдо, *Гарда*, *Глама* х 9, *Грапиндел*, *Грапинделски* поток, *Грегурца*, *Грмада*, *Грмадски* камен, *Гурлица*, *Јончин* краварник, *Јонов* *чукар*, *Јотин* *чукар*, *Каџла* х 2, *Клисура* х 5, *Копита*, *Крачуновица*, *Крђиш*, *Курвин* град, *Курвин* крај, *Курвин* поток, *Латинска* кула, *Латинска* лавица, *Латинско*, *Луња*, *Мановџи* дол, *Мановско* имање, *Марина* падина, *Маринова* *гламица* х 2, *Маврова* падина, *Мавровџи* дол, *Мундрин* камен, *Палев* брег, *Палев* камен, *Палев* поток, *Палев* шумак, *Периш*, *Пискавица*, *Планиница*, *Планинџи* јаз, *Планинџи* река, *Радулов* вр, *Радулово*, *Раманџи* вр х 2, *Ругуљ*, *Санатор*, *Сокуланско*, *Станков* *церак*, *Сугарилово*, *Влаиџи* дол, *Влашка* граница, *Влашка* страна, *Влашки* камен, *Влашки* кладанац, *Жиулова* воденица.

²³⁶ Ј. Динић, *Ономастика Заглавка*, Ономатолошки прилози XVII, Београд, 2004, 5-402.

²³⁷ Constantinescu, *Dicționar*, 192 (Bat), као нпр. име *Albala* < al lui Bală (стр. 187), *Alurei* < al lui Luri или *Alvoicii* < al lui Voicu, итд.

²³⁸ Constantinescu, *Dicționar*, 180; Iordan, *Dicționar*, 24. Упор. у тур. пописном дефтеру из 1478/81. године лично име *Алдин* син Давида (с. Лалинце) и *Алдин* син Марка (с. Хрсовце).

²²¹ Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar*, 289.

²²² Упор. слов. (буг.) паралелу топ. *Кукла* (с. Бољевдол), *Кукла* (с. Долњи Криводол), *Кукла* (с. Изатовци), *Кукла* (с. Каменица), *Кукла* (с. Сенокос), *Кукла* (с. Гостуша), *Мала* и *Голема Кукла* (с. Нишор), итд.

²²³ Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar*, 333.

²²⁴ Iordan, *Dicționar*, 379.

²²⁵ Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar*, 262.

²²⁶ Iordan, *Dicționar*, 433; Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar*, 462.

²²⁷ А. Лома, *Словени и Албанци*, 283, 284, 285, 286-287. Овај топ. је настао још у време суживота Влаха и Албанаца на планинским превојима Тимок – Осогово – Шара. Упор. през. *Шкодрић* у Великом Селу код Београда.

²²⁸ Iordan, *Dicționar*, 459; Упор. презиме *ai lu Trană* (Трановић – с. Халово код Зајечара).

²²⁹ М. Грковић, *Речник имена Бањског*, 182.

²³⁰ С. Првановић, *Тимочке старине и језик*, Зајечар, 1973, 80.

²³¹ Речник САНУ 11, 598-599; Георгијевић, *Балканолошке студије*, 54.

²³² Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar*, 519.

браниште,²³⁹ *Балинац* (/село/ < рум. имена Valin),²⁴⁰ *Балинска река*, *Балинци*, *Балтина* ливада (< рум. имена Balta²⁴¹ < рум. balță „место стајаће воде, бара“), *баљикарци* (/махала/ < рум. baligă),²⁴² *Балча* (< рум. имена Balcea), *Бараница* (< рум. имена Baran < рус. имена баран „ован“),²⁴³ *Барна* падина (< рум. имена Barna < мађ. barna „бивол, bubalus“),²⁴⁴ *Барни до*, *Барнице*, *Басара* (< рум. имена Basara),²⁴⁵ *Батџ* (< рум. batâi pl. „битке, борбе“), *бећџи* (< рум. рег. beteș /фиг./ „mesto iskrčene šume“ < beteș/ug/ „болест; озледа, теле-сна повреда“), *Биљор* (< срп. биље + рум. суф. -or),²⁴⁶ *Бокатица* (< рум. bucătă „усеви, храна“), *Бота* (< рум. bot „врх; њушка“), *Бунчи дел* (< рум. bun „добар“), *Бурдимоб*, *Бурдимско*, *Царина* (< рум. țară „њива, ораница, зиратна њива“ < țară „земља“ < лат. terra), *Цџ*, *Цџак*, *Цџе*, *Чука*, *Чукар*, *Чукарци*, *Чућер*, *Чутаџи* (< рум. рег. chiutuc „пањ“),²⁴⁷ *Даскалов рт* (< рум. dascăl „учитељ“ < грч. *4* F6"8@H), *Даскалова* падина, *Дел*, *Динина алога* (<

рум. хипок. Dinu < Co/n/standin/u/),²⁴⁸ *Цамење* (< рум. рег. geamețe f. pl. „рачве; близнакиње“),²⁴⁹ *Грамдје*, *Гргулица* (< рум. имена Grgul),²⁵⁰ *Грот* (< рум. grotă „пећина“), *Гуљарџи дел* (< рум. имена Guler < рум. guler „оковратник“ < лат. collarium „оковратник“),²⁵¹ *Гурла* (< рум. имена Gurlă < Gurlină < gură lină „блага уста; благо ждрело, ушће“),²⁵² *Гурле*, *Јанкулов трап* (< рум. имена Iancul), *Јорданова* колиба (< рум. имена Iordan < хебр. Iardēn – назив реке у Палестини која се помиње у Библији),²⁵³ *Кандалица* (/село/ < лат. candelaber „свећњак“ /= 5V<*48"D VI век = ојк. Кандалце/Кандалице/ XV-XVI век),²⁵⁴ *Каламковско* бучје (< лат. calamus „трска“),²⁵⁵ *Калиндџи* (< рум. имена Calinderu < грч. Kalenderis),²⁵⁶ *Каранатаџ* (< рум. имена Caran + рум. суф. -at латинског порекла),²⁵⁷ *Карануловџи* (/махала/ < рум. имена Carapul, које представља таутолошку сложеницу од тур. kâra „црн“ + лат. pullus „црн“),²⁵⁸ *Клиџурица*, *Куртулиновџи* (/махала/ < рум. имена Curtul < рум. curt < лат. curtus „кратак“ или тур. kurt „вук“ + рум. суф. -ul),²⁵⁹ *Лисандриџина* воденица (< рум. имена Lisandru),²⁶⁰ *Магоб* (< рум. имена Mag +

²³⁹ Види објашњење топ. *Балиница* у Тимоку.

²⁴⁰ Constantinescu, *Dicționar*, 188.

²⁴¹ Constantinescu, *Dicționar*, 189.

²⁴² На 36 страни Ономастике Заглавка Јакша Динић даје објашњење топ. *Баљикарци* (махала) и *Баљикарска* воденица од „трачке пастирске речи *balios“ ослањајући се на Скоково објашњење (Skok, *Etimologijski rječnik* I, 103-104). Једноставније би било објашњење топ. *Баљикарци* (махала) и *Баљикарска* воденица од рум. baligă „ђубре“ (арум. baligă, мегленорум. baligă, истрорум. laml/balig, алб. bājgë, bājgë, bājgël, bājgë „ђубре“, итал. bagola, bagula „козји измет“), па би одатле назив махале био *Баљикарци*, тј. они који су познати по ђубрењу својих њива (Види: Калужская, *Палеобалканские реликты*, 21).

²⁴³ Constantinescu, *Dicționar*, 191.

²⁴⁴ Iordan, *Dicționar*, 49.

²⁴⁵ Павловић, Ономатолошки прилози ХИ, 74: „БАСАРА п. = БАСАРСКИ ДОЛ п. (...) Ороним се зове исто тако *Басара*, а по њему микропоним *Басарски Дол* (...). Оними су од влашког личног имена *Басара* (...) Упор. рум. л. и. *Vasarab*“. Constantinescu, *Dicționar*, 192: Име је забележено још у XIII веку у југо-западном Ардеалу. Преузела га је династија *Басараба* из Мунтеније. Д. Ончул износи хипотезу овог имена од трач. *Bessarara*, а О. Денсусиану од кум. *bas + aru* „најбољи“ + *aba* „тата“.

²⁴⁶ Constantinescu, *Dicționar*, LXII: *Albișor, Bădișor, Bunișor, Onișor, Petrișor, Rădișor, Stănișor, Stăncișor*, али рум. суф. -or налазимо и у српским речима као што су: *женитор*, *тилиштор*, *дечор*, *циганитор* итд. на подручју Тимока.

²⁴⁷ Упор. у Тимоку назив *ћутуклије* за староседелачко становништво.

²⁴⁸ Iordan, *Dicționar*, 173.

²⁴⁹ Упор. лично име *a lu Geamăni* (с. Халово код Зајечара).

²⁵⁰ Упореди топ. *Gurgumeu* < *gurgu(s) meu(s)* „моја земља“ (с. халово), *Gurgul*, *Ogașu Gurgului* (с. Кривель) и *gurgum de Gamayla*, *gurgelus Favilus*, *gurgus Favilus*, *gurgus de Coltelo* i *gurgus de Fane* на острву Крку (Хрватска). У румунском језику имамо и *gurgui* „врх брда или планине“ < лат. gurgulio „гркљан“ (Breban, *Dicționar*, 424).

²⁵¹ Iordan, *Dicționar*, 232; Breban, *Dicționar* I, 423.

²⁵² Constantinescu, *Dicționar*, 290.

²⁵³ Iordan, *Dicționar*, 259; М Грковић, *Речник*, 108.

²⁵⁴ Skok, *Etimologijski rječnik* II, 33 (*kandel*); Гацовић, *Етимологија несловенских основа*, 25-26.

²⁵⁵ Упор. през. *Kalamković* (с. Аврамица код Зајечара).

²⁵⁶ Iordan, *Dicționar*, 96.

²⁵⁷ Упор. топ. *Карановац* (= Краљево), с. *Каран* и хагионим *Карановачка црква* као и имена *Каран* међу Власима Херцеговине и оних са Западне Мораве. Храбак, *Власи*, 30 (примићур Вучихна *Каранов*), 31 (*Каран*).

²⁵⁸ А. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo, 1989, 394; М. Žepić, *Latinsko-hrvatskosrpski rječnik*, Zagreb, 1961, 290.

²⁵⁹ Constantinescu, *Dicționar*, 254.

²⁶⁰ Име Lisandru (< Александар) или презиме Lisandrovi (Александровић) је забележено код Влаха/Румуна у селу малајница код Неготина.

рум. суф. -oј формиран од глагољског завршетка -oі),²⁶¹ *Манатица* (/пашњак шрема с. Шарбановцу/ < рум. mânat „отеран, гоњен“), *Манѓуџи* (/махала/ < рум. имена Mangu < рум. mangă „тврдоглав/јогунаст човек“),²⁶² *Мандарица* (< рум. рег. mandără „млекара“), *Мандарићи* поток/рт, *Мандра* (< рум. mandră „тор, обор, бачија“),²⁶³ *Маранутине* (< моропутина „трагови некадашњег пута“ < лат. mortus „mrtav“),²⁶⁴ *Мачак* (< рум. maciucă „штап, мотка“),²⁶⁵ *Народин* (< рум. имена Nărod < рум. рег. nărod „lud, blesav“),²⁶⁶ *Паљин* поток (рум. имена Palea /= читај Паља/),²⁶⁷ *Перкаји* (< рум. имена Percă + рум. дем. суф. -aș),²⁶⁸ *Пибор* (< рум. pîbôr „успон /на брду/; зимско склониште за овце саграђено од плетера покривено сламом“),²⁶⁹ *Пљоштин* (< рум. ploștină „луг, рит“), *Првулов* баир (рум. имена Prvul), *Превалац* (< рум. pre + vale „подоље“ < лат. prae + valis), *Причал* (< рум. имена Priciu < рум. prici „кревет за једну употребу“²⁷⁰ + рум. суф. -al), *Причел*, *Причевац* (село), *Причибаба*, *Причовска* падина, *Причовска* река, *Романовац* (< ром. имена Roman < етн. Român „Румун“ < лат. Romanus),²⁷¹ *Рунка* (< рум. runc „њива или

ливада добивена крчењем; крчевина, лаз“),²⁷² *Сакулџска* мала (< рум. sacul „врећа“), *Сакулџица*, *Сандина* воденица (рум. хипок. Sandu < Aleksand/r/u), *Саруша* (< рум. sar/e/ + рум. суф. -ușă „место слане воде; сланиште; слатина; солила“),²⁷³ *Сарушанџи* поток, *Сингурица* (< рум. singur „сам, јединствен, редак, необичан“), *Српичка* падина (< рум. sârpîș „место где се рони земља или камен“),²⁷⁴ *Суковац* (< рум. имена Sucu²⁷⁵ < рум. рег. suc „реч за дозивање јагањаца“),²⁷⁶ *Шара-пон* (< рум. șarpoî „velika zmiја“), *Шарбановац* x 2 (/село, селиште/ < рум. имена Șarban < șerb „кмет, себар, роб“), *Шарбановска* река, *Шарбановско* равниште, *Шолда* (< рум. șold „кук, бедро, бок“ + топ. суф. -а или од рум. рег. șoldan „/о овцама/ убости“ где је крајње -п отпало),²⁷⁷ *Шугринци* (< sugare „јагње позно ојагњено“ < рум. sugăr „сисавац“ < лат. sugo, -are, -xi, -ctum),²⁷⁸ *Шутаџи* (< рум. имена Șutu < șut „без рого-ва; /фиг./ сиромаси“),²⁷⁹ *Тривулова* воденица (< рум. имена Trivul < Trif/u/ + ul < грч. **I DbnT<@H**),²⁸⁰ *Тумба*, *Тумбар*, *Тумбас*, *Урдеи* (< рум. urdeș „место где се производи урда“ < urdă „троп од млека, сличан сиру; густе остаци сурутке“), *Урдеићи* дол, *Валође*, *Валџа*, *Валужак*, *Валужанци*, *Влајина струга*, *Влаићи дел* (пашњаци), *Влаићи* дол, *Влашкодолци* (махала), *Вуније* (< рум. funie „левак“),

²⁶¹ Constantinescu, *Dicționar*, LXIV (нпр. pîrjolî), 314 (*Mag*).

²⁶² Constantinescu, *Dicționar*, 316; Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar*, 181.

²⁶³ Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar*, 181.

²⁶⁴ С. Првановић, *Тимочке старине и језик*, Зајечар, 1973, 80.

²⁶⁵ А. Лома, *Из топонимије Србије*, Ономатолошки прилози VI, Београд, 1985, 110. Овде Лома наводи назив села *Мачкатица* на Златибору које у турским пописима XV-XVI века има назив *Мачукат* и објашњава га рум. *maciucă* < *maciucă* „штап, мотка“.

²⁶⁶ Упор. през. *Народовић* у с. Шипикову и Зајечару.

²⁶⁷ Constantinescu, *Dicționar*, 341 (Pal/ă/).

²⁶⁸ Constantinescu, *Dicționar*, LVI. Упор. лично име *Percă a lu Viță* (с. Халово).

²⁶⁹ Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar*, 333.

²⁷⁰ Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar*, 329; Iordan, *Dicționar*, 379.

²⁷¹ Грковић, *Речник имена Бањског*, 167: „У приморју је било познато, а дошло је из Италије, где је било нарочито раширено између IV и VI в., а касније познато име многих црквених великодостојника“; К. Лиречек, *Романи*, 197: „У Бару: Laurentius Elie de Romano око 1280; У Котору: filii Romani 1221; У Трогиру: Romanus Stoche iudex 1259

(...) Један болоњски епископ 752, један равенски архиепископ око 885. Касније чешће у Риму и у Апулији.“; Iordan, *Dicționar*, 397 (*Roman, Romanu, Român/ul*).

²⁷² Iordan, *Dicționar*, 400 (топ. *Runc* у Ердељу – Румунија).

²⁷³ Упор. топ. *Сланиште* (с. Белоиње, Варош, Луково, Плужина, Нишевац) у област Сврљига (Н. Богдановић, *Микротопонимија Сврљига*, Ономатолошки прилози XVIII, Београд, 2005, 163), *Сланиште* (с. Топли До) и топ. *Солила* (с. Завој) у Пиротском крају.

²⁷⁴ Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar*, 456.

²⁷⁵ Iordan, *Dicționar*, 429.

²⁷⁶ Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar*, 449

²⁷⁷ Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar*, 471.

²⁷⁸ Breban, *Dicționar*, 1004.

²⁷⁹ Упор. фамилију *ai lu Șutu* (през. *Шутових* – с. Халово).

²⁸⁰ Iordan, *Dicționar*, 461.

Вунџица, Вунџиће и Живулов кладанац (< рум. имена Jivul).

Микротопонимија Сврљига Недељка Богдановића²⁸¹ је такође препуна топонима румунског порекла, као нпр. *Алуђе*, *Алуга* х 8,²⁸² *Ардинско браниште* (< рум. имена Ardan < грч. Θ "D*VD4@H),²⁸³ *бачевина* (< рум. basi „чобан“ + срп. прис. суф. –ев + ина), *Бачиште*, *баљина* става (< рум. имена Valea = читај Баља + ина),²⁸⁴ *Баљино браниште*, *Баљино вретенце*, *Барда* (< рум. имена Barda),²⁸⁵ *Басара*,²⁸⁶ *Болван* (< рум. bolován „велики камен, облутак“ бугарског поре-кла),²⁸⁷ *Болвански дел*, *Бонина* дувка (< рум. имена Bon/u/ < грч. Bonos),²⁸⁸ *Бучум* (< рум. bucium/ = читај бучум/ „дебло или пањ“),²⁸⁹ *Бучумска река*, *Бучумски врх*, *Бурдимо*,²⁹⁰ *Бурдимска река*, *Бушинци* (< рум. рег. bușea/busea „главина или тулац воловских кола у коју се умећу спице и осовина“ + ин + ци), *Бушинска воденица*, *Бутулан* (< рум. имена Butul + an),²⁹¹ *Буза* (< рум. имена Buză < buză „усна; ушће“, а у топонимији овај назив представља *ивицу*, *крај* или *руб* нечега),²⁹² *Бузина* омица, *Царина* (< рум. țărîna „њива, ораница, зиратна земља“ < țară „земља“ < лат. terra), *Цер*, *Церак*, *Церје*, *Церова* глава, *Церова* падина, *Церова* пољана, *Церска* страна, *Ћућулија* (< имена Ciuciul < рум. ciuciu „младунче шарана“ + ul),²⁹³ *Чабура/Чобура*

²⁸¹ Н. Богдановић, *Микротопонимија Сврљига*, Оноματοлошки прилози XVIII, Београд, 2005, 39-175.

²⁸² Види објашњење ојк. *Валуга* забележено у турским пописним дефтерима XV-XVI века.

²⁸³ Constaninescu, *Dicționar*, 15, 102; Iordan, *Dicționar*, 35 (варијанта личног имена *Mardare*). Упор. топ. *Арден* (Ердељ – Румунија).

²⁸⁴ Iordan, *Dicționar*, 45.

²⁸⁵ Iordan, *Dicționar*, 48; Constantinescu, *Dicționar*, 341 (*Bardă*).

²⁸⁶ Види објашњење топ. *Басара* у Заглавку.

²⁸⁷ Breban, *Dicționar*, 109.

²⁸⁸ Iordan, *Dicționar*, 72.

²⁸⁹ Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar*, 30.

²⁹⁰ Види објашњење ојк. *Бурдимо* забележено у турским пописима XV-XVI века.

²⁹¹ Iordan, *Dicționar*, 91 (топ. *Бутулан* у Румунији).

²⁹² Iordan, *Toponimia*, 19. Упор. топ. *Buza*, *Buza-Bogolinului*, *Buza-Piscului*, *Buza-Plaiului*, *Buza-Șârbei*, *Buza-Toplicioarei*, *Buza-Turcului* itd. у Rumuniji; Упореди фамилију *ai lu Buză al Mustăfi* (s. Halovo), *ai lu Buzan* (Zaječar) ili nadimak *Buzatu al Pătri* iz фамилије *ai lu Cioboti* (през. Čobotović – s. Halovo).

²⁹³ Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar*, 61.

(/извор/ < срп. чуб- настало метатезом од почетног слога рум. bucі/um/ = буч/ум/ „дебло или корен стабла“ + рум. суф. - ugă),²⁹⁴ *Чигреј* (стена), *Чордарово* (< рум. имена *Ciordar/u < рум. ciordi „красти ситнице“ < циг. ciog /са партиципом *ciordiom/* + суф. –ар + ово), *Чука* х 26, *Чукалица*, *Чукар*, *Чужер*, *Чукин* кладанац, *Дел* х 71, *Динино* каменче (< рум. хипок. Din/u < Co/n/standin/u/),²⁹⁵ *Додина* падина (< рум. имена Dodă),²⁹⁶ *Дољња планина*²⁹⁷ *Дурлан* (< рум. имена Durlan < рум. рег. durlan „момак, младић“),²⁹⁸ *Бигос*, *Гандићи* (< рум. имена Gandi индијскога порекла /Gandhi/),²⁹⁹ *Ганија* (< рум. имена Gană),³⁰⁰ *Голокордина* (< срп. голо + рум. cordă „падати на гомилу /о стаблима“),³⁰¹ *Горња планина*, *Грамада* (< рум. gramadă „гомила, хрпа камења“), *грујина валуга*, *Густи чукар*, *Јанкула* (< рум. имена Jancul), *Јердан*, *Каландеров* гроб (< рум. имена Calander < rum. calandru или срп. каландар „машина за ваљање тканине; ваљавица, ваљарица“ < фран. calandre),³⁰² *Капилија* (< рум. copil „дете“ /место где су се најчешће копилиле = јагњиле овце),³⁰³ *Кормати дел* (< рум. а

²⁹⁴ С. Георгијевић, *Етимологија имена места СР Србије*, Ниш, 1985, 41.

²⁹⁵ Iordan, *Dicționar*, 173.

²⁹⁶ Упореди лично име *Dodă a lu Radu Cioboti* (с. Халово код Зајечара) и име *Doda* (Б. Храбак, *Власи старинци и досељеници у поречју Западне Мораве /до 1570. године/*, Зборник радова народног музеја, XX, Чачак, 1990, 42, н. 21 /= Храбак, *Власи*).

²⁹⁷ Види решење ојк. *Планинице* забележено у турским пописним дефтерима XV-XVI века.

²⁹⁸ Iordan, *Dicționar*, 187; Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar*, 99.

²⁹⁹ Iordan, *Dicționar*, 214. У румунском селу Халову код Зајечара *Ганди* је надимак за човека изузетно тамне пути и неухрањеног изгледа.

³⁰⁰ Iordan, *Dicționar*, 214. Упор. породично име *ai lu Gană* (през. *Понових* – с. Халово).

³⁰¹ Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar*, 76. Георгијевић, *Власи*, 34 (Кордан).

³⁰² Breban, *Dicționar*, 127.

³⁰³ Георгијевић, *Власи*, 126 (*копилица* „овца ојагњена пре времена“). Упор. топ. *Копилиће* и *Копила* који су наведени у Поваљској листини 1184 (препис 1250) на Брачу, а потврђени су 1270. године у Сплиту: *terram positam ad Copeliste* и 1350. године у некадашњој Врбаској жупанији *Kopeelaaz* и 1216. године: *inter montes Copile pole*. У Истри *копила* и *копилиће* значе „стог траве, земље или камења близу куће“; то значење наводи и Рјечник JAZU V, 298, с напоменом да се говори у јужној Далмацији. *Копилу* је Скок довео у везу с лат. *capella* с променом протоничког *a* у *o*, али је такву везу тешко

sigma „раздробити“ < влат. *corrigare /corrīmātus/),³⁰⁴ *Клисурa* (< влат. clausura „усек, узани пролаз; теснац, сугјеска“), *Кокојина/Кокорина* глава (< рум. имена Cosoі/ul < рум. рег. cosoі „чворуга“;³⁰⁵ /фиг./ уздигнуће терена“ или Cosoг/ul < рум. cosoг „дивља гуска“), *Колин*, *Копажкошара*, *Копажска* река (< рум. sorăi „покрити крошњом“ < сорас „стабло“), *Кордина* падина, *Костол* (/стеновит предео на планионској коси/ < рум. coastă „узбрдица; превој, ребро“), *Костолов* камен, *Ковилов дел* (< рум. имена Covila < рум. covilă „кобилица /за воду/“), *Криво церје*, *Кучавац*, *Лабуково* (< Влах + бук „слап, брзак“),³⁰⁶ *Лабуковско*, *Латинска* гробишта, *Мађиле*, *Магдаленин* камен, *Магдин* трап (< рум. хипок. Magda < Magdalena), *Магиле*, *Маговац*, *Максимов* брег (< рум. имена Macsim < лат. Maximus „највећи“), *Мала алуга*, *Мала Влава* (= Влахова), *Марина* падина (< рум. имена Marin < лат. Marinus „морски“),³⁰⁷ *Марине* границе, *Маринково* трње, *Матејово* (< рум. имена Matei < лат. Mathaeus < хебр. matitjāhū, matitjāh- „дар бога Јехове“),³⁰⁸ *Матеова* стружина, *Мерџанова* бара/*Мерџаново* блато (< рум. имена Mergea + аугм.-пеј. суф. -an < лат. -anus или срп. Мерџан < тур. mercan < агар. mārġan „корал“),³⁰⁹ *Мерџелат* (< рум. рег. mārġelat „украшен; обавијен огрлицом“ <

рум. mārġel „ђинђува, огрлица“ турскога порекла), *Микулов дел* (< рум. имена Micul < рум. mic „мален“),³¹⁰ *Миросандино* (< рум. сложеног имена Mirosand/ul < Miros < miros „мирис“ + Sandu < Aleksand/r/u), *Миросин цер* (рум. имена Miros < рум. miros „мирис“),³¹¹ *Мурџин* поток (рум. имена Murgea < рум. murg „мрк“),³¹² *Мурџинци* (заселак), *Мутино* браниште (< рум. имена Mut/ul < рум. mut „нем“), *На чукар*, *Нада Чигреј*, *Несторова* падина (< рум. кал. имена Nestor),³¹³ *Никуљац* (< рум. имена Nicul < Nicu + ul),³¹⁴ *Паљин* поток (< рум. имена Palea = читај Паља),³¹⁵ *Паљино*, *Парастура* (< рум. răāsīt „напуштен, /зап/остављен; запуштен, занемарен“ + рум. суф. -ura), *Пасарело* (< рум. răāsrel „птичица“), *Периш*, *Перишанка*, *Перишћи* крс, *Перивој* (< грч. Βγδ\\$/@8@H „башта“),³¹⁶ *Планеница/Планиница*, *Планина*, *Пода Чигреј*, *Прибуловац*, *Проструга* (Голема, Мала), *Првулов* трап, *Првулва* падина, *Радулов* камен, *Радулов* кладанац, *Радулов* трљак, *Радулов* трњак, *Радуловац*, *Радулово*, *Рамниште*³¹⁷ *Рањулова* воденица, *Равна планина*, *Сајтарски* поток (< влат. saettarius „стрелац“ < влат. saetta „стрела“ > *Зајечар*),³¹⁸ *Сандина* падина, *Смедерево* поље (< рум. имена Sîmedrea < лат. Sanctus Demetrius „Свети Димитрије“),³¹⁹ *Стара струга* (< рум. strungă = алб. shtrungë „тор за мужу оваца“),³²⁰ *Свинак* (/шумица/ < рум.

прихватити – каже Петар Шимуновић – јер је *capella* до нас доша прилично касно (Šimunović, *Торонија отока Врача*, 238). Шимуновић наводи *Копилишће* „пропланак“ и *Копила* „брдо с грчком гомилом“ (стр. 238).

³⁰⁴ Skok, *Etimologijski rječnik* II, 157; Skok, *Etimologijski rječnik* I, 50, 152; Динић, *Речник*, 126.

³⁰⁵ Iordan, *Dicționar*, 138. Упор. топ. *Cosorul* у Румунији. Пре ће бити да је по среди оронимски назив од рум. *cosoј* „(фиг.) уздигнуће терена“ који се може довести у везу с *kukla* „голо каменито брдо“ (Висок код Пирота), *кукуљ* „ћуба“, *чучуљк* „ћуба“ < лат. cucullus, cuculla „главица“ = глама „чукаст осамљен врх“ (код Књажевца) < рум. гламније. Види: Петровић, *О неким карпато-балканским лексичким реликтима*, 419. Упор. топ. *Кукуљка* у области Сокобања.

³⁰⁶ Н. Богдановић, *Језик и говор*, Културна историја Сврљига II, Ниш – Сврљиг, 1992, 335 (= Богдановић, *Језик*): *Влах-Букова* > *Влабукова* > *Лабукова*.

³⁰⁷ Можда је некада ту био запис посвећен Св. Марини. Упор. топ. *Марина* главица (био запис) у области Сокобање.

³⁰⁸ Грковић, *Речник*, 128.

³⁰⁹ Iordan, *Dicționar*, 303; Grković, *Rečnik*, 130.

³¹⁰ Грковић, *Речник*, 131; Грковић, *Речник имена Бањског*, 120 (Упор. топ. *Микуловце*).

³¹¹ Iordan, *Dicționar*, 309 (Мироши и пољско име *Mirosz*).

³¹² Iordan, *Dicționar*, 320.

³¹³ Iordan, *Dicționar*, 332.

³¹⁴ Iordan, *Dicționar*, 334.

³¹⁵ Iordan, *Dicționar*, 350; Constantinescu, *Dicționar*, 341 (Pal/ă).

³¹⁶ Skok, *Etimologijski* II, 640. Упор. арум. топ. *Периволе* (Епир – Грчка).

³¹⁷ Фонема *м* у *Рамниште* = Равниште је под румунским утицајем као нпр. *пимнице* = пивнице, *гламња* (< рум. glamnie) = главња, *глама* = глава, *гумно* = гувно.

³¹⁸ Д. Бојанић-Лукач, *Зајечар и Црна Река у време турске владавине (XV-XVIII век)*, ГЕМ 42 (1978), 40; V. Mažuranić, *Prinosi za hrvatsku pravno-povijesni rječnik*, Zagreb, 1908-1922, 1280 (s.v. saetta).

³¹⁹ Iordan, *Dicționar*, 301 (s.v. *Medrea*); Constantinescu, *Dicționar*, 42 (s.v. *Dimitrie* /**Sîmedru* < *Sîmedru* написан и *Smederevo* – 43).

³²⁰ А. Лома, *Словени и Албанци*, 108: (...) топоним *Stronges*, забележен средином VI века у области *Ремесијане*, данашње *Беле Паланке*, најстарије је

рег. *sviñas* „граб“), *Сврљиг*, *Шарбановац*, *Шиљегар* (< *шиљег* – *шиљеже* < лат. *selectum* /упор. *agnus selectus* „одабрано – за расплод – јагње“),³²¹ *Шиљегарник* (пашњак), *Сљегарник/Шљегарник*, *Трендевилова воденица* (< рум. *Trandafil* < нгрч. *trantafulon* „врста руже“),³²² *Трибуловац* (< рум. имена *Tribul* < грч. *Trib/os/* + *ul*), *Тудорова шума* (< рум. имена *Tudor* < грч. *τῆγ *τδ@η*),³²³ *Тумба*, *Валуга/Валуђе*,³²⁴ *Валуге*, *Васуљица/Васиљица* (< рум. *fasui* < нгрч. *п"Г 84* „пасуљ“),³²⁵ *Витал*, *Влахово* (< етн. Влах), *Влаићи* дол,³²⁶ *Влашка* Дубрава, *Влашко* поље, *Влава* (народски назив села Влахова),³²⁷ *Влавица*, *Вунија*, *Жљебуре* (< слов. жлеб „мања јаруга“ + рум. суф. – *уга*).³²⁸

Како у топонимији Сврљига тако и у *Микротопонимији Сокобањске котлине* Вилотија Вукадиновића издвајамо оне топониме румунског порекла који се мањевише понављају.³²⁹

забележена старобалканска лексема везана за номадско сточарење која спаја румунски и албански, па би се одатле *прадомовине Проторумуна и Протоалбанаца морале налазити једна до друге, у некој високопланинској области (...)*

³²¹ Георгијевић, *Балканолошке студије*, 75-76.

³²² Breban, *Dicționar* II, 1063; Iordan, *Dicționar*, 460 (рум. *Triandafil* < грч. *Triandafillis*).

³²³ Iordan, *Dicționar*, 158-159; Constantinescu, *Dicționar*, 158.

³²⁴ Види објашњење ојк. *Валуга* забележено у турским пописним дефтерима XV-XVI века.

³²⁵ J. Servini-Perišić, *Rečnik srpsko-grčki – grčko-srpski sa izgovorom i priručnikom za turiste*, Beograd, 1995, 84, 334 (= Servini-Perišić, *Rečnik*).

³²⁶ Упор. топ. *Vlajča punta*, *Vlaška*, *Vlaško strona* на Брачу (Šimunić, *Toronitiја otoka Brača*, 223).

³²⁷ Богдановић, *Језик и говор*, 335: *Вла-х-ова* > *Влаова* > *Влава*.

³²⁸ Упор. на Брачу *жлибови* „омање јаруге на стрминама“ (Šimunić, *Toronitiја otoka Brača*, 277).

³²⁹ В. Вукадиновић, *Микротопонимија Сокобањске котлине*, Ономатолошки прилози XI, Београд, 1990, 367-396: *Бачиште* х 3, *Бачвиште*, *Баран*, *Баране*, *Блендија* (цело! < рум. *blând* „благ“), *Бурдељ* х 2, *Бурдељи*, *Церак* х 2, *Церина*, *Церје* х 3, *Церовач* х 2, *Церовачка река*, *Церовачки* поток, *Цинцарска* Мала, *Цуцуљаја*, *Чамбура* х 4 (извор), *Чука*, *Чукар* х 5, *Чургановица*, *Чутора*, *Деа* х 8 (брдо између два села), *Де^а*, *Деја*, *Дел* х 14, *Делница*, *Делнице*, *Динин* поток, *Донина* бучина, *Дуплеи*, *Дурмин*, *Гламеј* (Георгијевић), *Власи*, 127: *Глама* /Ново Корито, Бела Паланка, Горња Бела Река/, *Гламски дел* /Црвенчево/, с. Доња Глама, с. Доња Глама), *Големи де^а* (< рум. *deal* м.), *Големи дел*, *Јармин* (< грч. *ῥδ/О:* " „пустињачка насебина“),

Навешћемо и нешто топонима румунског порекла из *Ономастике белопаланачког краја* Љубисава Ћирића,³³⁰ као што су: *Акалова струга* (< рум. *strungă* „ограђено место за овце, тор, обор; узак пролаз из тора где се музу овце“), *Алуга*, *Арњоса*, *Астрика* (< рум. а *strica* „Лпо/кварити“), *Аврамулка* (< рум. имена *Avramul* /грч. *z! \$DV: 4@H/* < хебр. *zAbrām* + *ul*),³³¹ *Бадулица* (< рум. имена *Badul* < рум. *bade*³³² „браг“ + рум. суф. –*ul*),³³³ *Бадулов дел* (< рум. имена *Badul* < *bade* „термин који на селу жене упућују вољеном“ + *ul*),³³⁴ *Бандулица* (< рум. имена *Bandu* + *ul*),³³⁵ *Бандулска* падина, *Басарево* лојзе, *Басарица*, *Батџ*, *Бобоканина* (< рум. имена *Bobocan* < *boboc* „пупољак; гушче“ + рум. – *an* < лат. –*anus*), *Ботин* трап (< рум. имена *Boată* < *boată* „пастирски штап са лоптастим задебљањем на крају“),³³⁶ *Бубулинџи* рид (рум. имена *Bubul* < лат. *bubalus* „бивол“),³³⁷ *Будурова* појага (< рум. имена

Јодин бунар, *Калинова*, *Катунске* кочине (обори за свиње), *Клисура* х 3, *Комариште*, *Комин* поток, *Корнет*, *Кукуљка* (< кукуљ „ћуба“, *чуљљк* „ћуба“ /код Књажевца/ < лат. *cucullus*, *cuculla* „главица“), *Курваја* (део села), *Лагушевац* х 2, *Латин* град, *Латински* град, *Латковска* воденица, *Летерија* (Своди се, непосредно или преко личног имена, на име светитеља *Ō (4@H z+8gL2XD4@H*, мученика под Септимијем Севером, кога православна црква слави 15. децембра), *Љвиаче* (лпећина! < рум. рег. *li'as* „слепи миш који живи у пећинама“), *Марина* главица (био запис), *Маринково*, *Мотруња* (извор), *Мућеа* (/камењар! < рум. *munče/munte* „планина“), *Петрушка* (/камењар! < рум. *petruș/petriș* „камењар“), *Превалац* х 4, *Радуловача*, Салкова чука, *Сарамандин* камен, *Смедеревски* поток, *Шарбановац*, *Шарбановачка* река, *Шљегариште* х 2, *Тумба*, *Урдеи*, *Вардиште*, *Васиљевац* (пашњаци), *Власина*, *Влашка* мала (заселак), *Влашко* поље, *Влашко* Село (заселак), *Врмца* (село).

³³⁰ Ћирић, *Ономастика белопаланачког краја*, Ономатолошки прилози XIII, Београд, 1997, 41-271.

³³¹ Грковић, *Речник*, 27.

³³² Срп. *бада* „термин којим невесте дозивају млађе мушкарце у кући“ (Речник САНУ И, 232) је позајмица из рум. *баде* „термин пријатељског поштовања којим жене дозивају супруге“.

³³³ Грковић, *Речник*, 32.

³³⁴ Iordan, *Dicționar*, 43 (*Badea*); Breban, *Dicționar*, 86 (*bade*).

³³⁵ Iordan, *Dicționar*, 47 (топ. Банду у Ердељу - Румунија).

³³⁶ Упореди *Toader a lu Boată* (с. Шипиково код Зајечара).

³³⁷ Упореди през. *Бубало* у Србији.

Vudur < рум. рег. búdur „велика стена“³³⁸, Букуровац (Село/ < рум. имена Vucur³³⁹ < vucurie „радост“), Букуровсћи дел, Бунáвица (< рум. имена Bun < bun „добар“³⁴⁰, Буншијевац (< рум. имена Bunişa < рум. bun „добар“ + суф. -iş), Бузаль^ак (< рум. buză „усне; ушће“, а у топонимији овај назив представља ивицу, крај или руб нечега), Цáрина (Ледина/ < рум. ţárină „уситњена земља; обрађена земља“ < ţară < лат. terra), Цёр, Церак, Церје, Церовик, Цреулска падина (< рум. cerbul „јелен“ < лат. cervus), Цунцулија (< рум. имена Țuțulea < грч. Tsutsulis с уметнутим -н-),³⁴¹ Чука, Чукáр, Чукáрје, Чумага (< рум. ciomag „штап“), Чунгарí (< рум. ciungări „kresati (drvo u šumi)“ < ciungar „стабло без врха или са сломљеним врхом“),³⁴² Чуће (< рум. ciuci pl. „чуке“), Чућёр, Данчулица (< рум. имена Danciu),³⁴³ Данчуловско појатиште, Дёл, Дёлнице, Динов камен, Цацулов дел, Гламсћи ошљи дол, Голема/Мала жљебура, Горња/Доња Глама, Горњи/Доњи Балашевац (< рум. имена Balas), Горњи/Доњи Костель (камењар/ < рум. coastă „узбрдица; превој, ребро“ + рум. -elj < лат. -ellus), Грмађе, Јонино браниште (< рум. имена Iona/Ioana f. < грч. ζῆτιν<<“),³⁴⁴ Јонка (< рум. имена Ion < Ioan + сã),³⁴⁵ Јорданова вртача, Јордáновица (извор/ < рум. имена Iordan < хебр. Iardēn – назив реке у Палестини која се помиње у Библији),³⁴⁶ Калáмковица, Каланкови ораси (< рум. имена Calan/Calona),³⁴⁷ Каменита струга, Кáпеш (< рум. сар „глава“, Климента (< рум. имена Climente < грч. 58Z: g<J@H < лат.

Clemens „милостив“),³⁴⁸ Клисурка, Клисурсћи пут, Коматина чука (< рум. имена Comata < грч. Komatas),³⁴⁹ Комин (Јутрина/ < лат. communis „заједнички, општи“), Копиáши (< рум. copilaş „детенце“), Копилов дол (< рум. copil „дете“ /Дететов дол/),³⁵⁰ Копи́та (Пашњак/ < срп. копито „порекло“ < лат. coepi, coepisse, coeptus „зачети“),³⁵¹ Кордина долина (< рум. имена Corda < грч. Kordas),³⁵² Кóстол (камењар, велика стена/ < рум. coastă „узбрдица; превој, ребро“ + суф. -ol < лат. -olus), Костóл (Пашњак, стена/), Кучевац (< куч „црвено грожђе“ < лат. cosseus „скрлетан“ + суф. -ев + -ац),³⁵³ Латинска врвина (< етн. латин < Latinus „румун или дубровачки колониста“ у унутрашњости Балкана),³⁵⁴ Латинска гробишта, Латинђина дувка, Лептéroвац (своди се, непосредно или преко личног имена, на име светитеља 0 (4@H z+8gL2XD4@H, мученика под Септимијем Севером, кога православна црква слави 15. децембра),³⁵⁵ Магура, Магурска орница, Маковац (< рум. имена Măcă < грч. 9"6VD4@H „блажени“),³⁵⁶ Маточина (< рум. mătăcină „matičnjak“), Матруна (< рум. motrun „врста крушке /плодоносна воћка“),³⁵⁷ Мерила (< рум. mérlă „кос“), Мурђине (< рум. имена Murgea

³⁴⁸ Iordan, *Dicționar*, 135; Грковић, *Речник*, 111.

³⁴⁹ Iordan, *Dicționar*, 142.

³⁵⁰ Грковић, *Речник имена Бањског*, 105.

³⁵¹ Георгијевић, *Балканолошке студије*, 84: Објашњавајући реч *copil* < лат. *coepio, coepi, coeptum* „почео сам“ Георгијевић наводи и реч *копито* „порекло“ и упоређује с топ. *Копито Петровића*, село у Црној Гори, потом гл. *копитити се, коптисати* „размножити се“ (Херцеговина, с. Раствоваца), којима се уопште исказује размножавање животиња и биља, а онда људи. Упор. на Брачу топ. *Копита, Копитовица и Копитље брдо* (Šimunović, *Toronitija otoka Врача*, 55, 218, 222, 223), затим у тимочком говору *окопити се* „опоравити се“, итд.

³⁵² Iordan, *Dicționar*, 146.

³⁵³ Skok, *Etimologijski rječnik II*, 219: Овамо иде име црногорског племена *Кић*.

³⁵⁴ Skok, *Etimologijski rječnik II*, 275. У Црној Гори, Босни и другде у западним странама овим етнонимом је именован *човек римскога закона, католика*. Овај етноним је народни назив за Истроромане у Ровињу, Водњану, Балама, Галежану и Сежану.

³⁵⁵ Замоливши Александра Лому, да ми помогне у решавању етимологије наведеног топонима, добио сам наведени одговор, па му се и овом приликом најтоплије захваљујем.

³⁵⁶ Грковић, *Речник*, 125. Упор. *a lu Măcă*.

³⁵⁷ Iordan, *Dicționar*, 318.

³³⁸ Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar*, 30.

³³⁹ Грковић, *Речник имена Бањског*, 48. Упор. назив фамилије *al Vuciroai* и хидроним *Fântâna Vuciroai* (с. Халово).

³⁴⁰ Грковић, *Речник имена Бањског*, 49.

³⁴¹ Iordan, *Dicționar*, 473.

³⁴² Iordan, *Dicționar*, 131.

³⁴³ Упореди име румунског војводе *Данчул* забележено у Пшињском поменику и име *Данчул* међу Власима у поречју Западне Мораве (Б. Храбак, *Власи старинци и досељеници у поречју Западне Мораве до 1570. године*, Зборник радова народног музеја, XX, Чачак, 1990, 23).

³⁴⁴ Грковић, *Речник*, 107, 262, 263.

³⁴⁵ Упореди лично име *Јоансã* (с. Халово).

³⁴⁶ Iordan, *Dicționar*, 259; Грковић, *Речник*, 108.

³⁴⁷ Грковић, *Речник имена Бањског*, 103 (Налана).

< *murg* „мрк“ + присв. суф. -ине),³⁵⁸ *Мушина* падина (< арум. имена *Mușa* < арум. *Mușat* < *mușat* „леп“),³⁵⁹ *Мушино* браниште, *Мушина* врвина, *Нѳгра* (< рум. *pegru/peagră* „таман/тамна, црн/црна“), *Нишѳр*, *Ошљанац*, *Ошљи* дол (< стслов. *осьль* „магарац“ < лат. *aselus* „магарац“),³⁶⁰ *Пајеж* (/село/ < рум. *paie* „слама“ + еж), *Пајешка* река/камен/поток, *Панајотова* ливада (< арум. имена *Panaiot* < грч. **Α**“ < **Χ**ΙΟΝ „пресвети“),³⁶¹ *Парáлово* (< приз.-тим. диал. *paraliја* „трпеза; /фиг./ издужена зараван на планини“³⁶² < грч. **Β**“ **Δ**“ **8**“ „оно што је уз море, приобаље“), *Парасína* (< рум. *părăsi* „напусти/ти, занемари/ти“ < лат. *parasitus*), *Пасарéло* (< рум. *păsărel* „пти/чи/ца“),³⁶³ *Пасарелска* долина, *Пасарелска* мртвина, *Пасарéлци*, *Перíшка* падина, *Пискáвица* (< рум. *pisc* „узбрдица; зашиљени каменити врх планине; вис“), *Планиница* (/пашњак/ < рум. *plán* „раван“ < илир.-месап. *plana* „висораван за испашу, пашњак“ + ин + ица),³⁶⁴ *Пљѳитина* (< рум. рег. *plóștină* „влажан терен; мочвара, баруштина“),³⁶⁵ *Поганче* иворе (< рум. рег. *rogán* „лош /човек/; прљав“ < лат. *raganus* „незнабожац, неверник, многобожац“), *Пóрта* (< рум. *róartă* „капија“ < **В** **Δ** **Ј**“ „врата“),³⁶⁶ *Потина парасина*, *Прéвалац*, *Прíплат*, *Прíпор*, *Пуљине* вртаче, *Пунче* (< рум. *púnče/prúnte* „мост/ић“), *Равна планина*, *Рáвулица* (< рум. имена *Ravul* < лат. *Rabula* „брбљивац“),³⁶⁷ *Рáдуловац* (< рум. имена

Radul), *Рáјчуловац* (< рум. имена *Raiциul*),³⁶⁸ *Рóман* (/Горњи, Доњи/ < рум. имена *Roman* < етн. *Român* „Румун“ < лат. *Romanus* „Римљанин“),³⁶⁹ *Рошкán* (/шума, пашњак/ < рум. *goșcán* „дрвенкаст, румен“),³⁷⁰ *Сáрдино* (< рум. имена *Sardu* < грч. *Sardu* + присв. суф. -ино),³⁷¹ *Стара струга*, *Стружни дел*, *Су* падина (/в. под падина/ < рум. *sub/supt* „ис/под“ < лат. *sub*), *Сврлíг* (< рум. *zvirlugă* „јегуља“),³⁷² *Сврлíшка чука*, *Шарбóтовица* (< рум. *Șerbu* < *șerb* „кмет, роб“ + уг + ов + ица),³⁷³ *Шундрин дел* (< рум. имена *Șundrea),³⁷⁴ *Шундрина* падина, *Табанов дел*, *Трíбуловац* (< рум. имена *Tribul* < лат. *tribulus* „бабини зуби /биљка“), *Тудорова бара* (< рум. имена *Tudor* < грч. **1g** ***TD@H**),³⁷⁵ *Тúмба*, *Турулéја* (< рум. имена *Tur/u* < грч. *Turos* + ул + еј + а),³⁷⁶ *Урма* (< рум. *urmă* „траг, остатак /нечега/), *Урсулица* (< рум. *ursul/iță* „медвед/ица“), *Валуга*, *Валуђе*, *Витал* (< лат. имена *Vitalis*), *Вител* (< рум. *vițel* „теле“),³⁷⁷ *Вунíја*, *Вунíје* (< рум. *funie* „левак; плетеница /белог или црног лука“ < лат. *funis*), *Вурњиште* (< рум. *furnă* „пећ“ < лат. *furnus*) и *Жъебóра*.³⁷⁸

Захваљујући Драгољубу Златковићу, Јовану Васићу и другим записивачима, могу навести и нешто топонима румунскога порекла пиротскога краја, односно са Старе планине, из слива Темштице и Топлодолске реке,³⁷⁹ Височице – Средњи Висок³⁸⁰ и

³⁵⁸ Iordan, *Dicționar*, 320. Овом топ. као да недостаје именица, нпр. ливаде (Мурђине ливаде) или томе слично.

³⁵⁹ Iordan, *Dicționar*, 321.

³⁶⁰ Овај топ. би се могао превести као *магарећи дол*

³⁶¹ Iordan, *Dicționar*, 351; Грковић, *Речник*, 154; Упор. лично име *Panaiotu a lu Cioboti* (s. Halovo).

³⁶² По казивању Драгољуба Златковића *паралија* „трпеза; /фиг./ издужена зараван на планини“ је забележена у селима Горњег Висока на Старој планини код Пирота.

³⁶³ Ивић, *Српски*, 29-30: топ. *Пасарел*.

³⁶⁴ Георгијевић, *Балканолошке студије*, 21; Павловић, Ономатолошки прилози XI, 77: „Латинска реч *planus* 'раван, заравњен' ушла је преко романизованог слоја Влаха, као пастирски термин, у наш језик.“; Рјеѳник JAZU 42, 957.

³⁶⁵ Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar*, 289.

³⁶⁶ Упор. топ. *Вратница* (с. Космовац).

³⁶⁷ Грковић, *Речник*, 164.

³⁶⁸ Iordan, *Dicționar*, 386. Упор. топ *Valea Raiциului* у Румунији.

³⁶⁹ Грковић, *Речник*, 173; Iordan, *Dicționar*, 397.

³⁷⁰ Iordan, *Dicționar*, 399.

³⁷¹ Iordan, *Dicționar*, 405.

³⁷² Лома, *Језичка прошлост*, 110.

³⁷³ Iordan, *Dicționar*, 433.

³⁷⁴ Iordan, *Dicționar*, 438 (*Șundreas*).

³⁷⁵ Iordan, *Dicționar*, 463.

³⁷⁶ Iordan, *Dicționar*, 464.

³⁷⁷ Iordan, *Dicționar*, 486.

³⁷⁸ Аутор даје следеће објашњење, да је то „узан планински пут, прозван по усеку, као жлебу, којим се пролази“, али је зато рум. суф. *-ura*.

³⁷⁹ *Микротопонимија слива Темштице и Топлодолске реке*, Пиротски зборник 22, Пирот, 1996, 119-123 (с. Базовик – записао Ивко Јовановић), 125-134 (с. Засковци – записао Никола В. Николић), 137-139 (с. Куманово – записао Часлав Ристић), 141-143 (с. Мирковци – записао Гојко Петровић), 145-148 (с. Ореовица – записали: Предраг Манић, Ивко Јовановић), 149-154 (с. Рагодеш – записали: Каја Панчић-Миленковић, Душан Живковић), 155-164 (с. Рудиње – записао Дргољуб Златковић), 165-170 (записао Ивко Јовановић), 171-181 (с. Топли До –

Горњи Висок (од Славиње до Владикине плоче и од Браћеваца до Влковије и Шугрин)³⁸¹ као и са десне обале Нишаве³⁸²: *Алдина* градина (рум. имена Aldea < герм. Aldo), *Арбино брáníште*, *Арбиње* (пашњак/ < рум. iarbă „трава“), *Бадијина чука* (< рум. имена Badea), *Балабуџов* вртоп (< рум. слож. имена Balabuța /< Bala < băl „бео“ + Vuța < мађ. butsa „вук“/),³⁸³ *Балавуров* камик (< рум. имена Balaur < рум. balaur/e/ „змија“),³⁸⁴ *Балавурова* падина, *Балта* (< рум. baltă „ливада; мочвара, благо“), *Балтач* (ливаде), *Балтџ*, *Балтин дел* (< рум. имена Baltă < baltă „ливада; мочвара, благо“),³⁸⁵ *Балћина лука*, *Баљ* (< рум. имена Val),³⁸⁶ *Баљин* дол (< рум. имена Valin),³⁸⁷ *Баљина* градина, *Басара* (< рум. имена Basara),³⁸⁸ *Басарска* корита, *Басарска* ливада, *Басарско* вирче, *Басарчи* дол, *Басарчи* пут, *Басарчи* рид, *Батај* (< рум. batai рл. „битке, бојеви“), *Батџин* дол (/, „Там су била ајдучка склоништа“/ < рум. batai рл. „битке, бојеви“), *Батџ* (< рум. batai „битке, бојеви“), *Болован* (< рум. bolovan „велики камен, облутак“), *Болван*, *Ботџ* (< рум. boate рл. „турски каранфили“), *Ботурак* (/штрче високи пањеви/ < рум. boturi рл.

(фиг.) „пањеви“ < бот „вршак; њушка“), *Ботушан* (< рум. имена Botușan < рум. botuș „једна врста турске обуће“),³⁸⁹ *Браул* *Брајул/Брајил* (< рум. имена Braiu + ul),³⁹⁰ *Бузина* падина (< рум. имена Buză < buză „усна“),³⁹¹ *Булван*, *Булванчи* дол, *Букур/Букур* (< рум. имена Bucur < bucurie „радост, весеље“), *Бунавац* (< рум. bun „добар“), *Бучим* (< рум. buciom = читај бучум „дебло или корен стабла“), *Бучин*, *Бушурато*, *Бъмбџ*, *Царина* (< рум. țărîna „уситњена земља; обрађена земља“ < рум. țară < лат. terra), *Цеклинова* кула (< рум. имена Țeșul /< Țescu < грч. Tsekos/ + ul),³⁹² *Цер* (< лат. cergus „храст“), *Церак*, *Церје*, *Церов дел*, *Церове*, *Церџел* (< рум. cercel „минђуша“; /фиг./ „нешто безначајно, мало“),³⁹³ *Чичар-ник* (пашњак), *Чортина* ливада (< рум. имена Ciortu < рум. рег. ciort „лопов“),³⁹⁴ *Чортина* падина, *Чуљино* браниште (< рум. име-на Ciul/u/ < рум. ciul „/о људима и животињама/ мале уши“),³⁹⁵ *Чука* (< рум. ciucă „конусни врх брда или планине“),³⁹⁶ *Чукар*, *Чуће*, *Чућер*, *Чунгул* (< рум. имена Ciungu³⁹⁷ + ul < рум. ciung/ul/ „(о људима и животињама) сакат, без једне руке, ноге; (фиг.) пањ, дебло, трупац“),³⁹⁸ *Чунгуљ*, *Чунгуљчи дел*, *Чучуљанов трап* (< рум. имена Ciuciulean < рум. ciuciulean „шаранчић“ и рум. /рег./ trap „алов, појило за стоку“),³⁹⁹ *Ћеџулово* браниште (рум. имена Chețu + ul),⁴⁰⁰ *Дел* (/гребен/ < рум. deal „брдо“ < лат. delus), *Димитрашково* луг (< рум. имена Dimitrașco), *Додино* (< рум. именаа Dodă),⁴⁰¹ *Дурмиш* („почивалиште, место за спавање“, упор. Дурмитор), *Цајина копиџа* (< срп. копито

записао Звонимир Николић), 183-189 (с. Церова – записао Ивко Јовановић).

³⁸⁰ Д. Златковић, *Микротопонимија слива Височице – Средњи Висок*, Пиротски зборник 23-24, Пирот, 1998, 185-246.

³⁸¹ Д. Златковић, Ј. Васић, *Микротопонимија слива Височице – Горњи Висок од Славиње до Владикине плоче*, Пиротски зборник 25-26, Пирот, 2000, 107-168; Д. Златковић, *Микротопонимија Старе планине – Горњи Висок од Браћеваца до Влковије и Шугрин*, Пиротски зборник 27-28, Пирот, 2003, 113-157.

³⁸² Д. Златковић, *Микротопонимија десне обале Нишаве од Милојковца и Обреновца до Градашнице и Нишора*, Пиротски зборник 31, Пирот, 2006, 126-205.

³⁸³ Jordan, *Dicționar*, 44 (*Bala*), 92 (*Виџ*).

³⁸⁴ Constantinescu, *Dicționar*, 188. За фонемски пар *џ* < *у* упор. топ. *каравулиште* < *караулиште*.

³⁸⁵ Constantinescu, *Dicționar*, 189.

³⁸⁶ Constantinescu, *Dicționar*, 187.

³⁸⁷ Constantinescu, *Dicționar*, 187.

³⁸⁸ Павловић, *Ономатолошки прилози ХИ*, 74: „БАСАРА п. = БАСАРСКИ ДОЛ п. (...) Ороним се зове исто тако *Басара*, а по њему микротопоним *Басарски дол* (...). Ороними су од влашког личног имена *Басара* (...) Упор. р. л. и. *Басараб*“. Constantinescu, *Dicționar*, 192: Име је забележено још у XIII веку у југо-западном Ердељу. Преузела га је династија *Басараба* из Мунтеније. Д. Ончул износи хипотезу овог имена од трач. *Bessapara*, а О. Денусиану од кум. *bas + aru* „најбољи“ + *aba* „тата“.

³⁸⁹ Jordan, *Dicționar*, 76 (*Botușan*).

³⁹⁰ Jordan, *Dicționar*, 77.

³⁹¹ Упор. фамилију *ai lu Buză al Mustăfi* (с. Халово), *ai lu Buzan* (Зајечар) или надимак *Buzatu al Pătri* из фамилије *ai lu Cioboti* (през. Чоботовић – с. Халово).

³⁹² Jordan, *Dicționar*, 468.

³⁹³ Упореди рум. *țârțarică* „ситна ледена киша“.

³⁹⁴ Упореди *ai lu Ciortan* (през. Чортановић) код Румуна источне Србије.

³⁹⁵ Jordan, *Dicționar*, 131.

³⁹⁶ Jordan, *Dicționar*, 130.

³⁹⁷ Упор. надимак *Ciungu lu Trană* (с. Халово).

³⁹⁸ Jordan, *Dicționar*, 131.

³⁹⁹ Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar*, 61; Jordan, *Dicționar*, 130 (рум. име Ciuciu, топ. Ciuciul).

⁴⁰⁰ Jordan, *Dicționar*, 114.

⁴⁰¹ Упореди *Dodă a lu Radu Cioboti* (с. Халово).

„порекло“ < лат. *coerpi*, *coerpisse*, *coertus* „зачети“),⁴⁰² *Sъd* (Исто како да је сџдано/ < рум. рег. *șid* „зид“ слов. порекла), *Големи дел*, *Голѣми дурмиш*, *Голѣми јаришор*, *Голѣми корнѣт*, *Голѣма/Добља рункул*, *Горњи/Добљи јаришор*, *Грваљос*, *Грмада* (Гомиле камења/ < рум. *gramadă* „гомила, хрпа камења“), *Грмађе* (камењар), *Гросур* (шума/ < рум. *grosuri* pl. (фиг.) „пањеви; дебела стабла; велика густа шума“ < *gros* „пањ на којем секу дрва за огрев“ < *gros* „дебео; крупан, велик“),⁴⁰³ *Испод Кóрбулу*, *Јанкулова* падина (< рум. имена *Iancul*), *Јанкулица*, *Јаришор* (< срп. *јари/ћи* + рум. суф. *-șor*), *Јербаначи* кладенац (< рум. рег. *iearbă* „трава“), *Јон* (< рум. имена *Ion* < хебр. *יֹהָנָן* „бог се смиловао“),⁴⁰⁴ *Јона* (< рум. имена *Ioana* < хебр. *יֹנָה* „голуб“), *Јонина* воденица, *Јонина њива*, *Јонина* падина, *Јонишини* вртопје (< рум. имена *Ioniş*), *Јончино* трње (пашњак/ < рум. имена *Ionsea*),⁴⁰⁵ *Јотин* луг (рум. хипок. *Iota* < *Ραῖοτ* < грч. **Α**“<“**Χ**ΙΟΗ „пресвети“),⁴⁰⁶ *Јотино*, *Камена стрџа*, *Каминска* рудина (< лат. *communis* „општи, јавни“), *Капуч* (< рум. *saruț* „главица /брда“), *Клајћа* (< рум. *clăie* „пласт /сена“ бугарског порекла), *Клисџа*, *Клопѣт* (пашњак/ < рум. рег. *clorăt* „звоно, меденица“),⁴⁰⁷ *Кљокотиш* (< рум. *clocotiș* „место где бурлија вода“), *Клопѣт* (утрина), *Кóмин* (пашњак/ < лат. *communis* „општи, јавни“), *Комин-дол*, *Коминат* (шупље стене), *Копачина* падина (< рум. рег. *corăie*, *corăi* „корито /и речно/“ < буг. и срп. *копа-ња*),⁴⁰⁸ *Кóпилово* орничје (< рум. имена *Soril* < *soril* „дете“), *Копитница* (< срп. *копито* „порекло“ < лат. *coerpi*, *coerpisse*, *coertus* „зачети“),⁴⁰⁹

⁴⁰² Георгијевић, *Балканолошке студије*, 84.

⁴⁰³ Упор. слов. паралелу топ. *Пањино* (шума/ с. Мокра).

⁴⁰⁴ Грковић, *Речник*, 106, 107.

⁴⁰⁵ Jordan, *Dicționar*, 258.

⁴⁰⁶ Jordan, *Dicționar*, 351; Грковић, *Речник*, 154. Упор. име *Iota a lu Barbu* (С. Халово), през. *Јотовић* (Зачечар) и име *Panaiotu a lu Cioboti* (с. Халово).

⁴⁰⁷ Упор. топ. *Клепало*.

⁴⁰⁸ Vreban, *Dicționar*, 214.

⁴⁰⁹ Георгијевић, *Балканолошке студије*, 84: Објашњавајући реч *soril* < лат. *coerpio*, *coerpi*, *coertum* „почео сам“ Георгијевић наводи и реч *копито* „порекло“ и упоређује с топ. *Копито* Петровића, село у Црној Гори, потом гл. *копитити се*, *копитисати* „размножити се“ (Херцеговина, с.

Кóрбула, *Корнѣт* (< рум. *cornet* „дрењар“ < лат. *corn/us/ + et* < лат. *-etum*),⁴¹⁰ *Корнѣтул*, *Кóстол* (Истена, шума/ < рум. *coastă* „узбрдица; превој, ребро“ + < лат. *-olus*), *Латинац* (< етн. *Latinus*), *Латиновац*, *Латинска* воденица, *Латинска* црква, *Латинска чука*, *Латинско* гувно (на *Дурмиш*), *Латинско* кале, *Латинчи* манастир, *Латинчи* пут, *Лупула* (< рум. *lup/ul* „вук“), *Лупура* (често се виђају вукови/ < рум. *lupuri* „вукови“ < *lup* + рум. суф. *-ura*), *Мáдин* јаретáрник (< рум. имена *Mădă* < лат. *Madius*), *Мáдин* јарчáрник, *Мáдина* бара, *Мáдина* ливáда, *Мáдино* врело, *Мали дурмиш* (< рум. *durmiş* „одмориште; место за спавање“, упор. *Дурмитор*), *Мали корнѣт*, *Манáково* брáниште (< арум. имена *Manaki* < грч. **Μ**“<“**Α**ΝΑΚΗ), *Мандáрина* падина (< рум. рег. *mandără* „млекара“), *Мандáрска* воденица, *Мáргарет* (< рум. имена *Margaret* < лат. *margarita*, грч. : “**Δ**“<“**Δ**ΥΟΗ „бисер“ или рум. *mărgărit* „ситан камењар“),⁴¹¹ *Мáрђина* брeња (на горњем **крају** села/ < рум. *mărgină* „крај /нечега/, међа“ < лат. *margo*, *-inis*), *Марунђин* гроб (< рум. имена/надимка *Mărunt* < *mărunt* „ситан; фиг. низак, мали“), *Мачиклин* (< рум. *maciucă* „штап, мотка“ + срп. *клин*), *Миникóв* трап (< рум. имена/надимка *Minicu* < рум. арх. *minic*⁴¹² „малиша“ < *mic* „мали“), *Мицур/Мицор* (/Минцур⁴¹³; Миджур⁴¹⁴; Минђур⁴¹⁵/ < влат. /*monte/ maiore* „веће /бр-дол“),⁴¹⁶ *Моцѣл*

Растовача), којима се уопште исказује размножавање животиња и биља, а онда људи.

⁴¹⁰ А. Лома, *Из топонимије Србије – II Дримоними на –ет у западној Србији*, Ономатолошки прилози VI, Београд, 1985, 110-112.

⁴¹¹ Ionescu, *Mică enciclopedie onomastică*, 199.

⁴¹² Изразом *minic* називају се сви пси малог раста. У селу Халову је забележен надимак *Vană* (< *Iovan*) а *ли Mini(n)chi* из фамилије *Bădulești* (през. Христовић), који је наденут због ниског раста.

⁴¹³ М. Ђ. Милићевић, *Краљевина Србија*, Београд, 1884, 167.

⁴¹⁴ А. Sobolev, *Sprachatlas Ostserbiens und Westbulgariens III*, Marburg an der Lahn (Habilitationsschrift), 1995, 223.

⁴¹⁵ *Rječnik JAZU*, sv. 28 (micati – 1. mjesto), Zagreb, 1909, 716: „Pančić mi piše, da se tako zove brdo u Srbiji između Pirota i Ćiprovca (na karti Medža). Đ. Daničić. Vidi Bendur, Miğur.“ Vidi ovde i Mindure, f. pl. *zaselak u Bosni u okružju sarajevskom*.

⁴¹⁶ Упореди итал. *Montemaggiore* планина Учка у Истри, фурл. *Mòntmaiòr* = *Matajur* планина на словеначко-италијанској граници, *Monte Mayor* брдо

(пашњак), *Моропутина* (< срп. моропутина „трагови некадашњег пута“ < рум. *mort* „мртав“ < лат. *mortus*),⁴¹⁷ *Мурђин* кладенџ, *Мурђина чука*, *Мурџа* (< рум. имена *Murgea* < рум. *murğ* „таман“),⁴¹⁸ *Мурџија* (< рум. имена/надимка *Mutu* < рум. *mut* „нем“), *Мушати вртоп* (< арум. *muşat* „леп“),⁴¹⁹ *Мушкат* (< рум. *muşcat* „уједен“), *Надгура* (< рум. *gura* „рупа, ушће, ждрело“),⁴²⁰ *Напланин*, *Палманица* (< рум. *pâlna* „длан“), *Палтина/Палтиње* (< рум. *paltă/baltă* „место стајаће воде, бара“), *Палтиње*, *Павин брег*, *Павина падина*, *Парали*, *Паралија* (< приз.-тим. диал. паралија „трпеза; /фиг./ издужена зараван на планини“⁴²¹ < грч. Β"Д"8" „оно што је уз море, приобаље“), *Парамуница* (< стсрп. **па̀ра-моу̀нь** „стража“ < грч. Β"Д": ` < O),⁴²² *Парамунка*, *Парамунска чука*, *Парасина* (< рум. *părăsi* „напусти/ти, занемари/ти“ < лат. *parasitus*), *Парасине*, *Парасинка* (пашњак), *Парасиње*, *Парта* (< рум. *parte*

близу Валенције у Шпанији“.⁴¹⁶ Након своје експликације, Павле Ивић (*Огледна свеска*, Институт за српски језик САНУ, Етимолошки одсек Института за српски језик САНУ, Библиотека јужнословенског филолога, Нова серија, књ. 15, Београд, 1998, 57 [= *Огледна свеска*]) доноси низ примера географских назива са романског терена, као нпр. *Insula major* (1289) = *Дуги оток* код Задра и топ. *Retaur* < *Rivus major* на Крку, које преузима од Скока (Skok, *Etimologijski rječnik* II, 358) и топ. *Valmaggia* < *Vallis maior* у Тоскани, који преузима од Финке (В. Finka, *Porijeklo naziva Ctiorij*, Radovi instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru, II /1955/, 407), као и врх *Puig Mayor* на Мајорки и само име *Malorca* „веће острво“ према суседном *Menorca* „мање острво“ итд.

⁴¹⁷ С. Првановић, *Тимочке старине и језик*, Зајечар, 1973, 80.

⁴¹⁸ Jordan, *Dicţionar*, 320.

⁴¹⁹ Грковић, *Речник*, 142 (Мушат).

⁴²⁰ Топ. *Надгура* би у преводу означавало место *изнад ждрела, уића или рупе*.

⁴²¹ По казивању Драгољуба Златковића, *паралија* „трпеза; /фиг./ издужена зараван на планини“ је забележена у селима Горњег Висока на Старој планини код Пирота.

⁴²² Упор. село *Парамун* у присоју планине Повлен (1346 м) у западној Србији (Лома, *Именски пар Маљен : Повлен*, 167). Топоними *Парамуница*, *Парамунка*, *Парамунска чука* указују на име града који је морао чувати какав значајнији пут током XI-XII века, највероватније *via militaris*, јер се и античка станица *Turris* (Turibas), данашњи Пирот, налазила на том стратешком путу који је спајао Исток и Запад.

„страна“),⁴²³ *Паскашићџи дел* (< рум. имена *Pascaş* < лат. *Paschalis* < хебр. *pasah* /грч. **BVFP** / „светковина Исусове осуде на смрт“),⁴²⁴ *Периш* (< рум. *reşiş* „крушар, место засађено крушкама“), *Перишка* ливада, *Петрлашко* (< рум. имена *Petrlaş*), *Пешикопџ* (/заселак/ < алб. ојк. *Peshkoria* у подножју планине Кораб на притоци Црног Дрима у Албанији),⁴²⁵ *Пешикопџско* поље, *Пинџет* (< рум. *reg. pinet*⁴²⁶ „борова шума, борик“ < рум. *pin* „бор“ < лат. *pinus* + *et* < лат. *-etum*),⁴²⁷ *Пискулка* (< рум. *reg. pisc/ul/* „узбрдица“), *Писџи* дол (< рум. *pisc* „узбрдица“), *Планина* (пашњаци), *Планининица* (пашњак), *Погачаново* (< рум. *rogăse* „лепиња“ < итал. *fossacia*), *Порџиште* (< алб. *poroj* „вододерина“ < алб. *reţroi* „поток“),⁴²⁸ *Портица* (< рум.

⁴²³ Упор. слов. паралеле топ. *Дуганова страна* (с. Темска) и *Брска страна* (с. Топли До) у Пиротском крају.

⁴²⁴ Грковић, *Речник имена Бањског*, 141; Jordan, *Dicţionar*, 354. Упореди лично име *Pascu lu Măgu* (с. Шипиково).

⁴²⁵ Топ. *Шкодрино* поље у Тимоку, *Пешикопџ* (заселак) и *Пешикопџско* поље у Пироту и топ. *Шпај* у околини Беле Паланке сигурно указују на присуство албанског становништва које треба довести у везу са трансхуманским сточарством Влаха, Аромуна и Румуна, на простору источне и југоисточне Србије. Љ. Рајковић Кожељац у делу *Мучно свитање* (стр. 14, нап. 19) наводи да је место добило име по скадарском *Мустафи Шкодра-паши*.

⁴²⁶ Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicţionar de arhaisme și regionalisme*, Bucureşti, 2000, 275 (= Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicţionar*): *pinisor, pinos, pinuţ*.

⁴²⁷ Румунских топ. на *-et* < лат. *-etum* има и у западној Србији: *Корнет* на више места, *Лорет* код Ужичке Пожеге, *Грушет* у Гучи (Горње Драгачево), *Пријот* у селу Дљину (Доње Драгачево), али и дримонима (*DL: `Н „шума“ + Ð@: " „име“) на *-et* < лат. *-etum* изведених од словенских назива за врсте дрвећа, као што су: *Брезет* у области Златибора, *Врбет* у селу Вичи (Горње Драгачево), *Јелет* у селу Кривој Реци (Качер), *Линет* у селу Козељу (Качер) или *Врбета* у Грузи, *Ребрета* у селу Церју и *Грошета* (*Groxeta* 30-тих година XV века, данас *Грошето*) у селу Драганцу, који „потичу из мешовитог влашко-словенског говора Влаха у овом делу Србије, насталог у раздобљу које је претходило њиховом потпуном и коначном посрбењу.“ Види: А. Лома, *Језичка прошлост*, 110-112. Упореди и словенске паралеле, топ. *Бор* (с. Завој), *Смрека* (с. Шпај), насеље *Борик* (Задар – Хрватска).

⁴²⁸ Р. Skok, *Toronomastički problemi*, Историјски часопис, III, Београд, 1952, 12. Упореди топ. *Порој* код Скочивира у Македонији; Ј. Динић, *Речник тимочког говора*, СДЗ, XXXIV, Београд, 1988, 217: „*порој* м бујица, плахи поток који прави наносе“; А.

portičā „вратнице, капијица“),⁴²⁹ *Поскурица* (пашњак/ < рум. *pascură* „напасати“),⁴³⁰ *Поткостолје* (Испод стене *Костол*/ < рум. *coastă* „узбрдица; превој, ребро“ + -ol < лат. -olus), *Припџ* (< рум. *prîpîj* „успон; зимско склониште на овце саграђено од плетера покривено сламом“), *Приул/Привул* (< рум. имена *Prvul*), *Поркар* (пашњак/ < рум. *rogar* „свињар“ /упор. ојк. Поркар у Видинском санџаку – XV век/), *Пуљаница*, *Путурџ* (< рум. *puturos* „смрдљив“),⁴³¹ *Пуџул* (< рум. имена *Puĵa* < рум. рег. *puĵa* „младић“ + ul),⁴³² *Пучџ* (/појила/ < рум. *pusios* /= читај *пучџ*/ „смрдљив; сумпор/овит извор“),⁴³³ *Пучувалје*, *Пскашијско* поље, *Романија* (< рум. *România* „Румунија“), *Рџовац* (/Оброк светом Николи/ < рум. *ruga* „молити“),⁴³⁴ *Рунка* (< рум. *runc* „њива или ливада добивена крчењем; крчевина, лаз“⁴³⁵),⁴³⁶ *Рункул* (рум.

имена *Runcul* < рум. *runc* „њива или ливада добивена крчењем; крчевина, лаз“ + ul),⁴³⁷ *Рункула*, *Рункуљ*, *Рунћула*, *Рџор* (< рум. *riugi pl.* „реке“ < *riu* < лат. *rivus*), *Садиковица* (< рум. имена *Sadic/ul* албанског порекла),⁴³⁸ *Сандин* вир (< рум. хипок. *Sandu* < *Aleksandru*),⁴³⁹ *Сандин* луг, *Симијџ* појате (< рум. имена *Simiĵon*),⁴⁴⁰ *Сканџ* (< рум. *scăra* „упасти; склизнути; умаћи“ + *et* < лат. -etum),⁴⁴¹ *Скракџа*, *Станџов* дол (< рум. имена *Stanul*), *Станџов* трап, *Стрџул* (< рум. *strîmb/ul* „искривљен; савијен; грбав“), *Стрџџ*, *Сугарџ* (< рум. *sugar* „сисавац“), *Сугџи*, *Сџовско* прудиште (< рум. имена *Sucu* < *suc* „реч којом се маме јагањци“),⁴⁴² *Сурџата* (< рум. рег. *surpat/ă* „сурван/а, одроњен/а /земља или камен“),⁴⁴³ *Сурџатџу* дол, *Сурџиџ* (< рум. рег. *surpiĵ* „стрмо место где се рони земља или камен“),⁴⁴⁴ *Шџтина* падина (< рум. имена *Ţutu* < *ŷut* „без рогова“),⁴⁴⁵ *Тодорџина* појата (< арум. имена *Dodoraki* < грч. *Theodorakis*), *Тџдџова* дупка (< рум. имена *Tudor* < грч. *1g` *TD@H*), *Тџмба*, *Тџмбер*, *Умос* (/извор/ < рум. рег. *umos* „влажан“ < *um/ed/* < лат. *humidus* + *os*),⁴⁴⁶ *Шурџил* (вероватно од алб.

Azami – M. Bardhi – S. Drini – L. Mulaku – G. Luboteni – S. Imami, *Fjalor serbokroatisht shqip = Srpskohrvatsko albanski reĵnik*, Prishtine, 1989, 593. Исте основе је рум. *naroj* „блато, каљуга“ (< на + *roj*) и *нерој* „поток настао за јаких киша“ и *нерати* „тећи“ на Брачу (*Ţimunoviĵ, Toronimiĵa otoka Braĵa*, 277); В. Станишић, *Српско-албански језички односи*, Београд, 1955, 36: „(...) истарски топоним *Перој*, који су основали црногорски пресељеници из Црмнице 1657, представља везу са старобалканским називом за 'поток' очуваном у источним областима Балканског полуострва (упор. многобројне *Пороје*, *Пороџита* и *Пороџитата* у македонској топонимији [Q. Murati, *Mbi tē folmen shiqipe tē rrethinēs sē Tuhinit tē Kërçovēs I*, Gja 9, 1979 (1980), 247-273; Elementet e gjuhēs shqipe në gjuhët sllve jugore (Prishtinë 1990)], као и истозначне бугарски и румунски апелатив *порој* и *рџаџи*, који по Скоку представља одређени вид албанског апелатива *рџџа* (: *рџџој* поред *рџџони*) 'поток' [Skok, Arhiv II, 1924, 27] – мада ће пре бити да албански одређени вид представља само облик *Prōni*, који у поменутом значењу Г. Елезовић бележи у именима неких потеса у арбанаским општинама на Косову (упор. *Proni maĵ* 'Велики поток', *Proni voglĵ* 'Мали поток', *Proni Radovanit* 'Радованов поток' [SDZb V]).“

⁴²⁹ Упор. слов. паралелу с. *Вратарница* код Зајечара и топ. *Вратница* (/узани пролаз у стени/ с. Косовац) код Пирога.

⁴³⁰ Топ. *Поскурица* се може превести као „пашњак, место испаше“.

⁴³¹ Упореди слов. паралелу топ. *Смрдан*.

⁴³² Iordan, *Dicĵionar*, 384.

⁴³³ Упор. слов. паралелу топ. *Српџиште* (< рум. *surpiĵ*) (с. Дреновац) у Тимоку.

⁴³⁴ Златковић нас обавештава да је овде постављен оброк светом Николи.

⁴³⁵ Iordan, *Dicĵionar*, 400 (топ. *Runc* у Ердељу – Румунија).

⁴³⁶ Јиречек, *Романи*, 106: „**runchus** на Крку у XIV веку, 'valicellam a sorbo cum suo *runcho* usque ad lactellum' 1318. и д. (...) У Диканџа *runchus*: *senticetum, rubetum*.“

⁴³⁷ Iordan, *Dicĵionar*, 400 (топ. *Runc* у Ердељу – Румунија).

⁴³⁸ Позната је у с. Халову породица *ai lu Badea lu Sadic*.

⁴³⁹ Упореди топ. *Fintina lu Sanda* (с. Халово).

⁴⁴⁰ Упореди *ai lu Simiĵon* (с. Халово).

⁴⁴¹ То је лискун који се рони, и веома је неповољан за чување стоке због клизишта.

⁴⁴² Iordan, *Dicĵionar*, 429; Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicĵionar*, 449.

⁴⁴³ Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicĵionar*, 456: *surpăcios* „који се лако сурвава“, *surpezeală, surpătură*, итд. Упор. слов. паралеле, топ. *Сџак* „стена, камењар, ситан одрон камена“ (с. Рсовци), *Сџиџиште* „камењар“ (с. Височка Ржана), итд.

⁴⁴⁴ Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicĵionar*, 456: *surpiĵ*. Упор. слов. паралелу топ. *Сџџак* (стена, ситан одрон камена) у Пиротском крају, топ. *Сџџак* (/камењар/ с. Рсовци) у сокобањском крају и топ. *Сџиџиште* (/камењар/ с. Височка Ржана) у Пиротском крају.

⁴⁴⁵ Упореди *ai lu Ţutu* (през. *Ţutoviĵ* - s. Halovo).

⁴⁴⁶ Упореди *umezos* < *umedos* „влажан (о зидовима)“. Није искључена могућност да топ. *Umos* потиче од слов. *uma* „иловача“ < грч. *Ρᾶ*: " и рум. прид. суф. -*os*.

shurdh /читај: šurd/ „глув“⁴⁴⁷ или од рум. surd „глув“ < лат. surdus),⁴⁴⁸ *Váguł*, *Vakléste* дупће (за *Kamínu*), *Válože*, *Valúga*, *Valúša*, *Vúndzine* падине, *Vúndzine* појате, *Vуníја* (< рум. funie „левак“), *Vуníје*, *Vурдán* (/пашњаk/ < вурда < рум. urdă „троп од млека, сличан сиру“), *Vурдина* падина, *Vурња* (< рум. furnă „пећ“), *Вьмбул* (< рум. имена Vamvu < грч. Vamvos + ul читањем b/v),⁴⁴⁹ *Жьебўра*, итд.

Наведени топоними су поуздани трагови историје који указују на вишевековни живот Влаха/Дакорумуна и Арумуна још пре њихове асимилације у данашње Торлаке и Шоп(ов)е на простору Тимок – Осогово – Шара.

Остеолошки налази о аутохтоном палеоевропском становништву и историјски писани извори о Власима/Румунима Тимочанима

О романској основи етногенезе Тимочана/Торлака за период раног средњег века расположимо и скелетним налазима са локалитета Караташ – кастел код Кладова – где је „реч о аутохтоном палеоевропском становништву“⁴⁵⁰ затим са локалитета Вајуга I, Виминациум и са локалитета Песак/Корбово, који „сведоче о стабилној етничкој слици византијског Илирика у VI и VII веку“⁴⁵¹. Спорадични налази Гепида са некрополе у Виминацијуму⁴⁵² и налази Германа са налазишта Вајуга I на обали Дунава, између Кладова и Милутиновца,⁴⁵³ једва да ремете слику аутохтоног романског становништва источне Србије. Уосталом, по Ајнхардовом казивању, франачки император Лудовик Побожни је приликом

свог боравка у Херисталу 818. године примао поданике из целог царства међу којима су били „(...) и изасланици (...) Тимочана“⁴⁵⁴ при чему Тимочани ничим нису етнички одређени, а под 819. годином у истом извору поново се помиње „(...) народ Тимочана (*Timocianorum populum*)“⁴⁵⁵ али их ни овога пута Ајнхард не помиње као словенско или српско племе, већ само као народ са Тимока, односно народ романског и словенског порекла.

Приликом упада у Панонију 895/96. године Угри су, по казивању Анонимуса из XII века, наишли на „Словене, Бугаре и Влахе, односно пастире Римљана“ (*Sclavi, Bulgarii et Blachii ac pastores romanorum*).⁴⁵⁶ Овој експанзији Угара супротставио се у Банату, „између реке Мориша и тврђаве Оршава (...) дукс по имену Глад из тврђаве Видин“ и то „с великом војском коњаника и пешака, уз помоћ Кумана (= Печенега), Бугара и Влаха (*cum magno exercitu equitum et peditum adiutorio Cumanorum et Bulgarorum atque Blacorum*)“⁴⁵⁷ као и „дукс Влаха“ (*ducem Blacorum*), по имену „(...) Гелоу Влах“ (*Gelou quidam Blacus*) чија је владавина била у северозападном Ердељу, а који је био насељен „Румунима и Словенима“ („*Blasii et Sclavi*“).⁴⁵⁸ Ако Кекауменос у свом делу *Strategikon*, помиње романизоване Дачане и Бесе, односно „Влашки народ“ (#8VPT < (X<@H), који на обалама Саве и Дунава живи и у XI веку,⁴⁵⁹ зашто би *Timocianorum populum* споменут у другој деценији IX века било српско или словенско племе, а не романско/румунско становништво, утолико више што носи име својих поромањених предака, *Timacha*, који су живели на простору средњег и горњег Тимока, односно у једном делу простора Тимок –

⁴⁴⁷ V. Stanišić, *Srpsko-albanski jezički odnosi*, Beograd, 1995, 117 (šurlán/šúrla).

⁴⁴⁸ Упореди рум. *surdică* „глува жена“ (Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar*, 455) i prez. *šurdilović*.

⁴⁴⁹ Jordan, *Dicționar*, 479.

⁴⁵⁰ С. Живановић, *Остаци људских костура из гробнице у Караташу код Кладова*, Бердапске свеске II, Београд, 1984, 18 (= Живановић, *Остаци*).

⁴⁵¹ Т. Живковић, *Словени и Ромеји*, Београд, Историјски институт САНУ, Посебна издања, књ. 33, 2000, 137 (= Живковић, *Словени*).

⁴⁵² Ж. Микић, *Антрополошка структура становништва Србије*, Београд, 1988, 82 (= Микић, *Антрополошка*).

⁴⁵³ Живановић, *Остаци*, 231; Микић, *Антрополошка*, 88.

⁴⁵⁴ *Vita Caroli Magni*, I, 13 (205,17 – 25), ed. G. Pertz, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores, vol. II, у: *Извори за бугарската историја VII*, Латински извори за бугарската историја II, Софија, БАН, 1960 (= *Извори VII*).

⁴⁵⁵ *Vita Caroli Magni* I, 13 (205,41 – 206,12), ed. G. Pertz, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores, vol. II, у: *Извори VII*.

⁴⁵⁶ G. Popa-Lisseanu, *Anonymus quondam Bele regis notarius*, Izvoarele istoriei românilor, vol. I, București, 1934, 31-32.

⁴⁵⁷ Исто, 57.

⁴⁵⁸ Исто, 44-45.

⁴⁵⁹ *Kekaumeni strategikon* 9, p. 268.

Осогово – Шара где многи европски (и српски) истраживачи налазе колевку румунског народа.⁴⁶⁰ Тај простор обухвата и простор средњег и горњег Тимока у којем су некада живели *Timachi*, где су потом Римљани саградили војна утврђења *Timacum minus* и *Timacum maius*, где је у средњем веку споменут *Timosianogit ropulim* и где данас живе њихови давно словенизовани потомци, *Тимочани Торлаци*.

Ако се „локација Песак/Корбово поклапа са поменутом језичком раселином између источнојужнословенске и западнојужнословенске језичке групе“, онда се може „претпоставити да тампон зона, ромејско [= романско] становништво, заиста постоји у том међупростору и да је већ од краја X века ступило у ближе контакте са Словенима“,⁴⁶¹ па према томе, о *Тимочанима* у IX веку не може се говорити као о словенском племену. Сходно томе, Тибор Живковић говори „о слабом мешању староседелаца са Словенима од VII до X века. Процес брахикранизације [словенског становништва – С. Г.], који се може објаснити утицајем неког другог етничког [тј. романског] супстрата, управо казује да се спајање две етничке [тј. романске и словенске] групације догодило после XI века...” што опет „потврђује претходно изнето мишљење да области средишњег Балкана, пре свега Србије, нису биле ни издалека потпуно опустеле и да се ромејско [= романско] становништво, истина у брдским пределима, очувало све до XI века, када долази до његове миграције“,⁴⁶² о којој пише и Кекауменос у XI веку образлажући да на обалама Саве и Дунава живи Влашки народ „где од скоро живе Срби (EXD\$@4)“.⁴⁶³ При том „језичке позајмице у румунском и албанском језику, које се односе на пољопривреду, преузете од Словена, показују на промене начина живота дотадашњих сточара и њихове

ближе контакте са Словенима (...) током XI, XII и XIII века“.⁴⁶⁴

Општи закључак је да су *Тимочани* (*Timosianogit ropulim*), споменути у Ајнхардовим *Аналима*, током средњег века били Романи, односно Власи/Румуни Тимочани, који су са својим стадима живели на *торовима*. У процесу њихове славизације појављују се *балканизми* због којих је њихов говор словенско становништво назвао *торлање*, а њих саме *Торлаци* (*тор + лак < vlachi*), тј. онима који не говоре „чисто ни једним језиком“.⁴⁶⁵

Torlacis Monachi Turcici (Торлаци – турски монаси)

Да проблем буде сложенији, по мишљењу Радмиле Тричковић, етноним *Торлак* се може објаснити и турском лексемом *tor* „прегача (паштемал) око врата мевлевијског пазарџије“, односно исто што и *tor* „мрежа, замка“. Лексема је „забележена и у неколико старих турских споменика: *tor* у каирском рукопису *Kutadgu bilig* (QVK 208/10) и речнику Махмуда Кашгарског (МК III, 57); *tor* у ујгурској редакцији сутре Златног блеска (Suv. 123/2); *tor* у брахми тексту (A. Gabain, *Atturkische Grammatik*, Leipzig, 1950, 343)⁴⁶⁶ и додаје, да је „по мишљењу М. Ресенена, *tor* позајмица из монголског“.⁴⁶⁷

У новоперсијском језику Тричковић налази турцизам *tür* и таутолошку сложеницу *dam türi* „замка за птице“ која је настала од ново персијског турцизма *tür*,⁴⁶⁸ одакле потиче основа глагола *torlamak/turlamak* „ловити мрежом, замком“ која даје *tor-l-ak / tur-l-ak* по аналогiji *yaylak* „летњи пашњак, планина“ < *yaylamak* „летовати“. Дакле, право значење лексеме *torlak/turlak*,⁴⁶⁹ по мишљењу Радмиле

⁴⁶⁴ Живковић, *Словени*, 143.

⁴⁶⁵ И. Николић, *Пирот и срез нишавски 1801-1918, Грађа, књ. прва 1801-1883*, Пирот, 1981, 24.

⁴⁶⁶ Тричковић, *Торлак*, 81.

⁴⁶⁷ M. Räsänen, *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türkisprachen*, Helsinki, 1969, 502.

⁴⁶⁸ *Персиско-русский словарь*. Ред. Ю. А. Рубинчик, Академия наук СССР, Институт востоковедения, I, Москва, 1983, 408,604.

⁴⁶⁹ Види занимљиву етимологију лексеме *торлак* на сајту: <http://www.protobulgarianc.com/Kniga%20za%20ezika-zivko/19-T.htm> где је речено да турцизам *torlak* означава простог сељака, простака, и да потиче

⁴⁶⁰ П. Ивић, *Језик и његов развој до друге половине XII века*, Историја српског народа I, Београд, 1981, 127-128, 130-131.

⁴⁶¹ Живковић, *Словени*, 141-142.

⁴⁶² Исто, 143.

⁴⁶³ *Kekaumeni strategikon* 9, p. 268.

Тричковић, јесте „оно што се лови мрежом, замком“, одакле у бекташијској терминологији означава „млађег следбеника који још није уведен у тајне реда“ или „лењштина, небрига, неки род дервиша“, а ти су дервиши звани „анадолски торлаци (Rum torlaklari), скитали од града до града у великим групама“.⁴⁷⁰

На основу изнетог закључујемо да је реч о дервишима које европски писци помињу под називом *Torlacis Monachi Turcici* у којима Душанка Бојанић види прве пропагаторе ислама. По њеном мишљењу, „о тој (...) торлачкој фази исламизације нишке регије нема довољно конкретних историјских података, али се она мора имати у виду као претходница, претходна етапа бекташијске фазе“.⁴⁷¹

Преостаје нам да сазнамо којим су народима дервиши торлаци крајем IX и током X, XI и XII века проповедали ислам на простору данашњих Торлака и Шоп(ов)а, ако су Турци Османлије овамо стигли тек крајем XIV и почетком XV века.

Да је тих проповеди било већ у IX веку сазнајемо из једног писма које су Бугари упутили папи Николи I 866. године⁴⁷² обавештавајући га, да су им у отаџбину „дошли из разних места хришћани, који својевољно износе многа и различита неслагања, тј. Грци, Јермени и људи из других места“, да је на просторима Бугарске мноштво било крштено „од неког Жидова, незнано да ли је хришћанин или паганин“,⁴⁷³ да је „некакав Грк... лажно изјавио, да је био презбитер...“ па је и он

„мноштво покрстио...“,⁴⁷⁴ и да је „било и мухамеданских проповедника“, и „нечастивих књига“ добијених од Сараџена,⁴⁷⁵ питајући га притом, „да ли треба да се потчињавају свим тим проповедницима сагласно њиховим различитим схватањима“.⁴⁷⁶ Дакле, мухамедански проповедници су могли бити дервиши торлаци, који су у „своја учења укључивали и елементе паганства (шаманства) и хришћанства и његових основних хуманих учења“.⁴⁷⁷

У прилог могућег проповедања мухамеданства на простору данашњих Шопа и Торлака навешћу један латински извор у којем пише да до двадесетих година IX века „Бугари још нису били хришћани“ и нису „познавали“ Христа,⁴⁷⁸ а по Теофилаксу Охридском, Бугари су још били пагани „затварајући очи да не виде и уши да не чују“ хришћанске мисионаре,⁴⁷⁹ мада, Теофанов Настављач изјављује да је бугарски народ био укључен у „истиниту Христову веру“ и поред тога што у то време још „није примио благочашће“, као и да је након официјелног покрштавања 870. године „цела Бугарска прешла у благочашће“.⁴⁸⁰ Ипак, чињеница да је у Бугарској током IX века било мухамеданских проповедника и нечастивих књига добијених од Сараџена, као и то да бугарски народ није примио благочашће или да Бугари још нису били хришћани до 870. године, говори у прилог тезе да је на

из старог тохарског који је посредством турског прихваћен у бугарски језик: тох./б/ *taur*, тох. /а/ „глупав“; санскрт. *dhorati*, авест. *dvaraiti*, старобалт. *dvaraiti*, нем. *torf*, старогрч. $\tau\omicron\rho\tau\iota$ и слов. (руски) *дур, дурак*.

⁴⁷⁰ Тричковић, *Торлак*, 77, 80, 82.

⁴⁷¹ Д. Бојанић, *Ниш до великог рата 1683*, Историја Ниша, I, Ниш, 1983, 134 (= Бојанић, *Ниш*).

⁴⁷² Anastasius Bibliothecarius, *Historiae de vitis Romanorum pontificum*, ed. J. P. Migne, *Patrologia Latina*, t. CXXVIII, col. 1373/4, § 608.5-6.

⁴⁷³ *Responsa Nicolai I papae ad consulta Bulgarorum (anno 866)*, ed. E. Perels, *Monumenta Germaniae Historica, Epistolae*, t. VI, y: *Извори VII/II*; В. Златарски, *История на българската държава през средните векове*, I 2, София, 2002, 83-90 (= Златарски, *История I 2*).

---

⁴⁷⁴ Т. Събев, *Самостойна народностна църква в средновековна България*, София, 1987, 203 (= Събев, *Самостойна*).

⁴⁷⁵ *Responsa Nicolai I papae ad consulta Bulgarorum (anno 866)*, ed. E. Perels, *Monumenta Germaniae Historica, Epistolae*, t. VI, y: *Извори VII/II*.

⁴⁷⁶ Исто

⁴⁷⁷ Бојанић, *Ниш*, 134.

⁴⁷⁸ *Menologium Basilii II*, M. Ianuario, 21, ed. J. P. Migne, *Patrologia Graeca*, t. CXVII, col. 277; *Ibid*, M. Augusto, 2, ed. Migne, *Patrologia Graeca*, t. CXVII, col. 556.

⁴⁷⁹ *Житие на св. 15 Тивериуполски мъченици*, гл. 28, ed. J. P. Migne, *Patrologia Graeca*, t. CXXVII, col. 189, 192, y: Събев, *Самостойна*, 159-160.

⁴⁸⁰ Theophanes Continuatus, *Chronographia*, ed. Theophanes Continuatus, Ioannes Cameniata, Symeon Magister, Georgius Monachus, rec. I. Bekker, *Bonnae*, 1838, V, 4, pp. 216-217; V, 96, p. 342; IV, 15, p. 165; Събев, *Самостойна*, 160.

подручју теме Бугарске,⁴⁸¹ тј. на подручју данашњих Торлака и Шоп(ов)а, било *Torlacis Monachi Turcici*.

Печенези, Узи и Кумани у византијским изворима на простору Торлака и Шоп(ов)а

Питање је да ли у византијским/романијским изворима има података о досељавању и насељавању каквих туркменских племена на простору данашњих Торлака и Шоп(ов)а, током X, XI и XII века, међу којима би *торлаци* могли пропагирати исламску вероисповест.

Први податак о томе налазимо у *Хроници* (%\\$8@H PD@<46Z) Михајла Глике (Mihail Glykas) где је речено да „Печенези прелазе Истар и пустоше Мезију (... A"J. 4<V6"4 *Ѕ JĀ< }3FJD@< *4"\$V<JgH 6"Ā J- < 9LF\ "< 6"6āH *4"hx: g<@4.)” 943. године, односно у време када „Арабљани пустоше Месопотамију све до Мелитене (! D"\$gH 80^FV: g<@4 J- < 9gF@B@J": \ "< -PD4 9g84JO<-H)”,⁴⁸² Затим нас Јован Скилица (Ioanis Skylitzes) обавештава у свом делу *Кратка историја* (GŪ<@R4H ĒFJ@D4ā<) о Печенезима (A"J. 4<V6"4), који 1026. године, „упадоше у Бугарску и побише и заробише много народа и стратега и тагматарха“ па зато „басилеус Константин постави за дуку [византијске теме – прим. С. Г.] Бугарске архонта Сирмиума Константина Диогена (*4Ī 0 \$"F48g×H 5T<FJ"<JĀ<@H JĪ<)4@(X<O< -DP@<J" E4D: @L BBVDP@<J" 6"Ā *@06" J-H %@L8("D\ "H !B\OFg<), који их порази и натера назад преко Дунава“.⁴⁸³ Међутим, у другом покушају „прешавши Дунав *Печенези* опљачкаше целу Мезију до

Солуна“.⁴⁸⁴ По казивању Јована Зонаре (Ioannis Zonaras) „Арапи су освојили Месопотамију, *Печенези* [византијску тему – прим. С. Г.] Бугарску, а Агарени обалу Илирика“ и 1032. године.⁴⁸⁵ По казивању Скилице, у време „ватреног стуба“, септембра 6543. године од оснивања света, тј. 1034. године од Христовог рођења, „прешавши Дунав *Печенези* опљачкаше целу Мезију до Солуна“.⁴⁸⁶ Зонара је фрагментарнији и каже да су „тада *Печенези* опљачкали Мизијце“,⁴⁸⁷ тј. целокупно становништво Мезије, а 1035. године „када је настала неподношљива зима и Дунав се заледио, *Печенези* га пређоше, и велика зла учинише Мезији и Тракији све до Македоније“.⁴⁸⁸ Жестоки напади Печенега који се, по казивању Зонаре, настављају у лето 1036. године „донели су велике штете земљи Ромеја, убијајући ухваћене у цвету младости“⁴⁸⁹, па у том контексту треба разумети и романијске/византијске вође који су сматрали да Печенези треба да се „наसेле по запуштеним равницама Бугарске (!< J"ĀH ©DZ: @4H J-H #@L8("D\ "H Bg*4VF4)”. Тако „Василије Монах, архонт [византијске теме – прим. С. Г.] Бугарске, примивши огроман број *Печенега*, насели их по равницама Сердике, Ниша и Овчег поља (J H Bg*4V*"H J-H G"D*46-H, J-H ; ""F@0 6"Ā +ŪJ."BX8@L), распоредивши их раштркано и без икаква оружја да не би нешто покушали“,⁴⁹⁰ односно у јужном делу територије Тимок – Осогово – Шара где је, како смо изнели, у континуитету живело романско/румунско становништво, које се овом приликом добрим делом раселило у

⁴⁸¹ Тема *Бугарска* представља византијске области од Скопља преко Ниша и Видина до Сирмијума које наводи Никифор Бријеније у својим *Коментарима* (Nicephori Bryennii *Comentarii*, III 1, p. 100).

⁴⁸² Michaelis Glycae *Annales*, recognovit Io. Bekker, Bonn, 1886, 584; *Izvoarele istoriei României* III. Scriitori bizantini (sec. XI – XIV), Editura Academiei republicii socialiste România, București, 1975, 167 (= *Izvoarele* III).

⁴⁸³ Ioannis Scylitzae ope ab I. Bekkero suppletus et emendatus II. Bonnae, 1839, 483,18-23 (= Ioannis Scylitzae); *Византијски извори за историју народа Југославије*, том III, Византолошки институт, Посебна издања, књ. 10, Београд, 1966, 162-163 (= *Византијски извори* III).

⁴⁸⁴ Ioannis Scylitzae, 512,2-3; *Византијски извори* III, 163.

⁴⁸⁵ Ioannis Zonarae epitomae historiarum, ed. Th. Büttner-Wobst, Bonnae, tomus III, libri XVII, 1897, 12, 9 (= Ioannis Zonarae III/XVII); *Izvoarele* III, 220-221.

⁴⁸⁶ Ioannis Scylitzae *Synopsis historiarum*, Editio princeps, Rec. I, Thurn, Berolini et Novi Eboraci, 1973, 512, 2-3; *Византијски извори* III, 163 (= Ioannis Scylitzae *Synopsis*).

⁴⁸⁷ Ioannis Zonarae III/XVII, 14, 26; *Izvoarele* III, 220-221.

⁴⁸⁸ Ioannis Scylitzae *Synopsis*, 514,17-19; *Византијски* III, 163.

⁴⁸⁹ Ioannis Zonarae III/XVII, 14, 30; *Izvoarele* III, 220-221.

⁴⁹⁰ Ioannis Scylitzae *Synopsis*, 587,4-10; *Византијски извори* III, 164.

Тесалију, област која се у изворима XI-XV века назива *Велика Влахија* (° |< {+88V*"" %8"P\"," 9g(V8OH %8"P\''H, %8"P\''"),⁴⁹¹ затим на простору једног дела Акарманије, Аграфе и Епира, који се у изворима назива *Горња Влахија* (! <Т %8"P\''"), или на простору преосталог дела Акарманије, Дориде, Есперије и Локриде, који се у изворима назива *Мала Влахија* (946D %8"P\''").⁴⁹² Печенези су, по казивању Јована Зонаре, 1091. године били колонизовани од Алексија Комнена и јужније, све до у област Моглена, који су временом „названи *Печенези Моглени*“.⁴⁹³

На основу ових чињеница расуђујемо да је Кекаумен (Кекауменос), који у **задњој** четвртини XI века, пише у *Strategikon*-у, да је романско становништво, тј. „Влашки народ“ (#8VPT< (X<@H), живео на местима поред Дунава и Саве „где од скоро живе Срби“,⁴⁹⁴ тј. у време писања *Strategicon*-а, у праву, јер део реченице „где одскора живе Срби“ речито говори да су се Власи, односно њихови давно романизовани преци, Дачани и Беси, још увек могли срести током XI века на обалама Саве и Дунава, одакле су кренули на југ услед упада Печенега, Уза и Кумана.

Сарадња Кумана, Печенега и Влаха на простору Торлака и Шоп(ов)а

Интелектуалац XI века, Јован Мауропије (Ioannis Maurogorus), рођен у Пафлагонији, помиње Печенега, који 29. децембра 1047. године помажу побуњеника Лава Торникија, наневши велике штете Тракији. Они су под вођством Кегена 1048/49. године били поражени, па су једни прихватили „благу вест“, тј. хришћанство, а други прешли на страну императора. Међутим, Мауропије каже да Печенези током XI века нису вредни помена „јер не познаваху ни реч, ни закон, ни религију, не управљаше своје животе ни по једном

грађанском уређењу, нису били уједињени везани неким договорима, чинили су зло Империји и упадајући изненада, пљачкаше све што среташе на путу...“,⁴⁹⁵ што говори у прилог тези да су међу њима могли проповедати дервиши *торлаци*.

Кекаумен каже да су „*Печенези* прожели Романију“,⁴⁹⁶ а Михајло Аталијат (Attaliates) доноси веома драгоцене податке о борби и победи Печенега 1053. године. Наиме, император Константин IX Мономах (1042–1055) задужује дукса Паристриона (област Подунавља), Романа Диогена (април 1050–1054),⁴⁹⁷ и сатрапа [византијске теме – прим. С. Г.] Бугарске⁴⁹⁸, Василија Монаха,⁴⁹⁹ да се супротставе Печенезима. Поводом описа борбе с Печенезима Аталијат наводи да „...овај потоњи са знатном војском пређе преко планине која се ту уздиже и која лежи као граница између Македоније и *области крај Дунава* [= Паристрион], и коју због тога мештани називају *Zygos* (-L C H - на румунском се преводи као *jug(ul)* „јарам“ < лат. *iugium*),⁵⁰⁰ а она има и многе теснаце који се одавно језиком мештана називају *клисуре* (68g4F@bD"H)".⁵⁰¹ Поред назива Зигос, који помиње Аталијат, занимљив је део реченице у којој се каже да се теснаци „језиком мештана називају *клисуре*“. Термин *клисуре* (68g4F@0D"), по мишљењу Мејера (G. Meyer), указује на то да су житељи Зигоса (Hemus = Стара планина) били романизовани староседеоци који услед провале Печенега нису нестали са простора Тимок – Осогово – Шара, тј. са

⁴⁹⁵ И. Дуйчев, *Извори за бугарската историја* XI, Софија, 1965, 81-82, 84.

⁴⁹⁶ *Советы*, 150, 162, 164.

⁴⁹⁷ N. Bănescu, *Les duchés byzantins de Paristrion (Paradounavon) et de Bulgarie*, Bucuřești, 1946, 81-84 (= Bănescu, *Les duchés*); P. Diaconu, *Les Petchenegues au Bas-Danube*, Bucuřești, 1970, 82-99.

⁴⁹⁸ *Campan* (%@L8(VDT< F"JDVBO<) = *губернатор*. Attaliates користи овај архаични термин, преузет из грчке класичне литературе уместо термина *duks* (*@x>) или *катепан*.

⁴⁹⁹ Bănescu, *Les duchés*, 139-140.

⁵⁰⁰ В. Н. Златарски, *Историја на бугарската држава през средните векове* II, Софија, 1934, 9; *Izvoarele* III, 118-119 (= Златарски, *Историја* II).

⁵⁰¹ Michaelis Attalioae Historia, Opus a W. Bruneto de Presle Instituti Gallici socio inventum descriptum correctum recognovit I. Bekkerus, Bonnae, 1853, 37, 9-21; *Izvoarele* III, 66-69.

⁴⁹¹ *Советы и рассказы Кекамена. Сочинение византийского полководца XI века*. Подготовка текста, въведение, перевод и комментарии Г. Г. Литаврина, Москва, 1972, 270 (= *Советы*).

⁴⁹² V. Diamandi-Aminceanul, *Români din peninsula balcanică*, Bucuřești, reprint 1999, 31.

⁴⁹³ Ioannis Zonarae III/XVIII, 23,1; *Izvoarele* III, 228-229;

⁴⁹⁴ *Izvoarele* III, 41

простора потоњих Торлака и Шоп(ов)а. Наиме, наведени термин налазимо у првобитном значењу још код Прокопија из Цезареје, који каже да су Римљани речју **68g4F@0D**" називали пут кроз теснац,⁵⁰² што говори да је ова реч тек продрла у књижевни језик. Осим Прокопија и млађи од њега, Теофилакт Симоката (Theoph. Simocata), сматра за потребно да своје читаоце упозна са значењем речи **68g4F@0D**", рекавши да Римљани на своме језику ту реч употребљавају као назив за утврђење.⁵⁰³ Ова два примера у Прокопија и Теофилакта Симокате указују да је то грчка позајмица из латинског, како мисли Мејер, изједначавајући је с вулгарнолатинском именицом *clausura* „затварање, оно чиме се нешто затвара“, образована суфиксом *-ura* од супинске основе глагола *claudio claudere* с ослонцем на грчки глагол **68g\T**.⁵⁰⁴ Поред Мејера и Јиречек именицу **68g4F@0D**" сматра такође латинском позајмицом⁵⁰⁵ са чиме се Растислав Марић не слаже.⁵⁰⁶

⁵⁰² Procop. Bell. Pers. II 29, 25-26 (ed. Haury); G. Meyer, *Neugriechische Studien* III, S.-Ber. d. Ak. Wien, Philos.-hist. Kl. Bd. 132 Abh. 4, 1895, 31, 77.

⁵⁰³ *Theophilacti Simocattae historiae*, ed. C. de Boor, Lipsiae, 1887, VII 14, у: *Vizantijski izvori* I, SAN, Posebna izdanja CCXLI, Vizantološki institut 3, Beograd, 1955, и у: *Izvoarele istoriei României* II, București, 1970.

⁵⁰⁴ G. Meyer, *Neugriechische Studien* III, S.-Ber. d. Ak. Wien, Philos.-hist. Kl. Bd. 132 Abh. 4, 1895, 31, 77.

⁵⁰⁵ C. Jos. Jireček, *Die Romanen in den Staedten Dalmaniens waehrend des Mittelalters*, Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften-Philosophisch historische Classe, Band XLVIII, Wien, 1902, 37; К. Јиречек, *Војна цеста од Београда за Цариград*, Зборник Константина Јиречека I, САНУ, Посебна издања, СССXXVI, Одељење друштвених наука, нова серија, 33, Београд, 1959, 73-189.

⁵⁰⁶ Р. Марић, *Становништво горњомезијског лимеса од римског освојења нашег Подунавља до досељења Словена*, Глас ССЛ, Одељење друштвених наука - Нова серија, 10, Београд, 1961, 93-95: „Да је она (*clausura*, односно **68g4F@0D**" - прим. С.Г.) изведеница од глагола *claudere* било је, несумњиво, јасно свима који су разумели латински, али необразованим људима, какво је било становништво лимеса, није могао бити јасан њен постанак“. Такав Марићев закључак сам по себи наводи на питање: којем је то необразованом становништву на било којим просторима и у било којим временима јасан постанак било које речи коју користи у свакодневной употреби? Који се то неук народ у свету на било којим просторима пита о јасноћи постанка било које речи? Затим, који су то необразовани „људи који су знали латински, а грчки им био матерњи језик, схватили да први слог, *clau-*, значењем тачно

Значајно је за проблем постанка именице **68g4F@0D**" да се у наредбама Теодосија II и Валентиниана III из 443. године, поводом мера које је требало предузети за бољу одбрану лимеса, она јавља у облику *clusura*.⁵⁰⁷ Закључак се из свега изнетог сам

одговара грчком глаголу **68g\T** па су га и превели њиме, док им значење друга два слога, *-sura*, није било познато, те су их оставили непеведене.“ Зашто би они који разумеју први део једне речи на латинском уопште имали потребу превести га на грчки, а други део који нису разумели оставити на латинском и притом још почети да користе такву реч која је настала „превођењем, не контаминацијом“ и која је „постала нова, хибридна, полугрчка и полулатинска именица **68g4F@0D**", која је задржала значење првобитне латинске именице а имала грчки облик.“ Од какве је користи то могло бити необразованом становништву лимеса које је притом знало латински и грчки, у било ком смислу ондашњег времена, а да нама то данас не може бити јасно? И то није све, јер нас Марић обаве-штава да је „до превођења ... могло доћи у области у којој су се додиривале грчка и латинска језичка област и у којој је маса знала и грчки и латински.“ Код Марића је становништво сад било необразовано, сад знало и латински и грчки и таман да је и било превођења дела речи у шта сумњам зашто би, како каже Марић, „маса која је знала и грчки и латински“ имала потребе да преводи оно што је знала на било којем од два споменута језика? Али, ваљда да све не буде узалуд Марић каже да се то догодило „на горњомезијском и доњомезијском лимесу, у области у којој су последњих векова римског царства заиста постојала погранична утврђења, која се и у званичним документима називају *clausurae*, *clusurae*, области у којој има кланаца кроз које из Подунавља воде путеви у унутрашњост Балканског полуострва, утврђиваних ради одбране од напада са севера и онда по тим утврђењима назване *clausura*, односно **68g4F@0D**", називом који им је остао до данашњег дана“ Марић види употребу термина *clausurae*, *clusurae* чак и у званичним документима, а који се притом најчешће срећу на простору горњомезијског и доњомезијског лимеса не због Латина и латинског језика који је овде, по истраживањима многих еминентних научника, свакако превладавао, него наводно због пограничних утврђења, а посебно због кланаца којих можда, по његовом мишљењу, није било у јужним деловима Балканског полуострва, где је утицај грчког језика, сматрам, морао бити већи од латинског, а и Грка је морало бити више од Латина. Свеједно, у јужним деловима хеленизованог простора, по Марићевом мишљењу, нема тзв. „грчких“ назива **68g4F@0D**" у топонимији, барем не тако често, као на просторима мезијског лимеса где је латински свакако морао превладати и поред многих Грка који су у овим крајевима били присутни због трговине као што је било и других из свих провинција Римске империје.

⁵⁰⁷ *Cod. Iust. novellae*, XI 5, ed. G. Kroll, Berolini, 1895, I 31,4; I 46,4.

по себи намеће да су на Зигосу, односно на античком Хемусу или данашњој Старој планини, мештани морали бити Романи/Румуни и у време упада Печенега током X-XI века. У вези са тим, занимљиво је казивање Ане Комнене с краја XI века (март 1091) поводом заповеди коју Алексије I Комнен шаље цезару Никифору Мелисену у којој му се наређује да увојачи ради борбе с Печенезима „колико му год више људи стоји на располагању, не од оних који су већ били придружени војсци – јер ће ове растурити свуда у градове Запада⁵⁰⁸ (...) – већ да мобилише ... нове регруте и међу Бугарима (%L8(VDT<) и међу онима који имају живот номада (<@: V*" \$\\<) – ове на народном језику називају Власима (%8VP@LH J@bJ@LH ° 6@4<~ 6"8gA< @f*g *4V8g6J@H) – и јахаче и пешаке (...)⁵⁰⁹ Дакле, сарадња новопридошлих Кумана и Печенега са Власима је постојала током XI века да би њихова сарадња кулминирала 1185/86. године када су заједничким снагама уз помоћ Бугара дигли устанак против Романије/Византије и формирали Влашко-бугарско или Друго бугарско царство на челу са браћом, Асенем, Петром и Калојаном, влашког/румунског порекла.

У византијском извору, прозваном од Моравчика (Moravcsik) *Скилицин настављач* (Ioannes Skylitzes Continuatus), поред осталог има података и о томе да је 1064/65. године „на западу, трећег индикта, док су архонти подунавских градова били магистар Василије Апокап и магистар Никифор Вотанијат, цео народ Уза (ови су скитског порекла и од Печенега су племенитији и многобројнији) са својом опремом прешао Дунав на дугачким стаблима, чамцима од издубљених пањева, и мешинама, и савладао оне војнике који су покушали да им спрече прелаз, наиме Бугаре и Ромеје, и остале који су били с њима, а њихове вође (...) одвели у заробљеништво и испунили читаву равницу око Дунава, пошто је овај народ ... бројао око шест стотина хиљада људи и ратника. Брзо се одвојивши, један њихов бројни одред, продре до Тесалонике и саме Хеладе

⁵⁰⁸ Под Западом се подразумевају европски предели Византије/Романије.

⁵⁰⁹ *Izvoarele* III, 108-109.

и све што је нашао на путу опљачка и уништи и сакупи огроман плен“.⁵¹⁰ Овај продор Уза из дунавских равница до Тесалонике ишао је и долином Тимока.

О истом упаду Уза, жалећи се на мали број војника који чувају лимес на Дунаву, пише и великодостојник на византијском двору, калуђер и писац *Хронике* (z+B4J@: ~ ĘFJD4ä<) Јован Зонара: „Пошто је народ Уза (ови су Скити, и међу скитским народима сматрани су бољим и по броју и по роду од Печенега) прешао Истар изненада, архонти градова Паристриона (Jä< B"D4FJD\T< B`8gT< - подунавских градова) (ови бејаху магистар Никифор Вотанијат и магистар Василије Апокап) покушали су да спрече њихов прелазак, али нису успели. И, започевши борбу с њима, варвари су савладали војску коју су ови имали и узеше у заробљеништво и ову двојицу мужева и, прешавши Дунав, преплавили су целу земљу дуж реке. Било их је, кажу, око 60.000 који су могли да носе оружје.⁵¹¹ Одавде су упали у Македонију, опљачкали је и стигли до Хеладе.“⁵¹²

Такође и византијски писац Михајло Аталијат у својој *Историји* пише, о догађају 1064/65. године, да опасност од Печенега још није прошла, кад су се појавили нови непријатељи, Узи. Аталијат описује овај напад Уза, попут Скилице: „На почетку трећег индикта, када су управљали градовима са Истра, магистар Василије Апокап и славни магистар Никифор Вотанијат, цео народ Уза са својом опремом пређе Истар са свим својим стварима, на дугим чамцима, у моноксилима и на мешинама од коже, и савлада све Бугаре и остале војнике који су им спречавали прелаз... пошто је овај народ бројао до шест стотина хиљада људи... један њихов... одред продро је харајући читав Илирик“ (долином Мораве или Тимока и Јужне Мораве – прим. С. Г.) „све до Тесалонике“ (долином Вардара кроз Македонију) „и саме Хеладе и извршивши

⁵¹⁰ *Izvoarele* III, 60-61.

⁵¹¹ Златарски, *История* II, 163; *Византијски извори* III, 255.

⁵¹² Ioannis Zonarae III/XVIII, 9,1, p. 678,1-5; *Izvoarele* III, 224-225; *Византијски извори* III, 255.

страшне пљачке сакупи огроман плен“.⁵¹³ По казивањима Аталијата Печенези се помињу на територији Империје заједно с Узима 1064/65. године, а у савезу с градовима Паристриона у побунама 1072/73. и 1078. године.⁵¹⁴ О конфликтима императора Константина X Дуке с Узима 1064/65. године, који прешавши Дунав навлажу на Империју, пише и Јован Оксита (Ioannis Oxites).⁵¹⁵

Под истом 1064/65. годином, византијски историчар, научник и веома утицајни политичар свога времена, Михајло Псел (Psellos) у својој *Хронологији* (OD@<(D"NV" – у којој су описани догађаји 976–1078) пише да „... се на западној страни Мизи и Трибали (9LF@ Jg 6"Å I D4\$"88@) међусобно сложе и у ратни савез ступе и стога ромејском царству велико зло припремаше...”. Неки од ових Уза и Печенеге су у сукубу с Ромејима побијени „... а они који су побегли растуре се свуда по земљи.“⁵¹⁶

Поред Влаха, Печенеге и Уза на простору источне и југоисточне Србије и западне Бугарске живели су и Словени. Наиме, по казивању цезара Никифора Вријенија, унука истоименог византијског војсковође, у свом делу *Историјска грађа* (~m80\FJ@D\H), за време бацилеуса Михаила VII Duke (Dukas Pagarinakes, 1071–1078), сина Константина X Дуке, Скити, тј. Печенези (G6Lhă<) су „чинили упаде у Тракији и Македонији“, а словенски народ „побунивши се (1072/73) противу ропства у којем бејаше држан од Ромеја, пустошио је и пљачкао [византијску тему – прим. С. Г.] Бугарску (J %L8(VDT< ÓD4"). Они похараше Скопље (G6@0B@) и Ниш (; "ÅF@H) и шта више и Сирмиум (GVD: 4@<) и опустошише области око реке Саве и градове поред Истра (=Дунава) до Видина (G"\$\"< B@J": Î< PTD\" 6"Å "É B"D\FJD4@4 B`8g4H "É : XPD4

⁵¹³ *Izvoarele* III, 68-71.

⁵¹⁴ Исто, 72-77.

⁵¹⁵ Paul Gautier, *Diatribes de Jean l'Oxite contre Alexis Ier Comnène*, Revue des études byzantines, XXVIII, 1970, 41, f. 76 – 76’.

⁵¹⁶ Michel Psellos *Chronographie*, II, ed. E. Renauld, Paris, 1928, cap. 23, 149; *Византијски извори* III, 224-225.

#L*\<OH 6"6äh *4gJ\hg<J@”,⁵¹⁷ односно, добрим делом области Тимок – Осогово – Шара у којима данас живе Торлаци и Шоп(ов)и.

По казивању Ане Комнене, бацилеус Алексије I Комнен 1094. године⁵¹⁸ „сазна да су, са самозванцем Лавом Диогеном (Leop Diogenes), који се издавао за сина бившег императора Романа Диогена (Romanos IV Diogenes), Кумани окупирали Паристрион...”,⁵¹⁹ тј. пределе између Дунава и планине Зигос, који се, по казивању Никете Хонијата (Niketas Choniates), пружају од обала Понта (Pontus Euxinus) до „земље Браничева и Београда“,⁵²⁰ због чега се император упуту с војском у том правцу и заустави код Анхиалоса. Ту једне ноћи „приспе неки Пудило (A@L*\8@L), челник Влаха и донесе вест о преласку Кумана преко Дунава“.⁵²¹ Ана Комнена, такође помиње Кумане, који су „сазнали од Влаха стазе које пробијају клисуре и с лакоћом су прошли кроз Зигос“ планину, а становници многих градова се „предаше Куманима“.⁵²² За мене су најзанимљивији делови казивања Ане Комнене у којима се помиње челник Влаха по имену Пудило, који доноси вест о преласку Кумана преко Дунава, што је свакако од велике важности за историју Влаха, који хабитирају у областима између Дунава и планине Зигос (= Стара планина) крајем XI века, и који су на страни Империје, као и о Власима, који хабитирају на самој планини Зигос и који помажу Куманима у освајању територија Византије/Романије. Наведени подаци указују на почетак сарадње Кумана и Влаха, који су 1185/86. године подигли буну под вођством Петра и Асена, против Византије/Романије у време императора Исака II Ангела.⁵²³

⁵¹⁷ Nicephori Bryennii Comentarii, recognovit Augustus Meinecke, Bonn, 1836, III 1, 100; *Izvoarele* III, 79. Наведене области које пљачка словенски народ представља тему *Бугарска*.

⁵¹⁸ F. Chalandon, *Essai sur le règne d' Alexis I Comnène (1080-1118)*, Paris 1900, 150, 154.

⁵¹⁹ *Izvoarele* III, 112-113.

⁵²⁰ Nicetae Choniatae, *Historia*, ed. I. Bekker, Bonn, 1835, 166 (= Nicetae Choniatae, *Historia*); *Грџки извори за бугарската историја* XI, Софија, БАН, 1983, 14.

⁵²¹ *Izvoarele* III, 114-115.

⁵²² *Izvoarele* III, 114-117.

⁵²³ Nicetae Choniatae, *Historia*, I 4, 481-483.

Закључак

Општи закључак донет на основу језичких, топономастичких и штурних историјских докумената, као и антрополошких истраживања јесте, да су *Тимочани* (*Timocianorum populum*), споменути у Ајнхардовим *Аналима*, током средњега века, донекле и у турско доба, били Романи, односно Власи/Румуни, који су са својим стадима живели на *торовима* у сливу средњег и горњег Тимока. Њиховом постепеном славизацијом настали су *балканизми* због којих је њихов говор словенском становништву личио на *торлање*, а људи који тако говоре названи су *Торлаци* (< *тор* + *лак* < /v/lach) по аналогији са формирањем назива *Морлаци* (< *мор/о/* + *лак* < /v/lach). Међу њима и са њима од IX века па наредних неколико столећа живела су више на простору данашњих Шоп(ов)а, а мање и на простору Торлака, туркмени Печенези, Узи и Кумани, међу којима су исламску веру проповедали дервиши под називом *Torlacis Monachi Turcici*. Како је туркменско племе Печенега, Уза и Кумана, било насељено на простору Тимок – Осогово – Шара, верујемо да су *Шоп(ов)и*, на данашњем простору *Шоплука*, настали славизацијом Печенега, Уза, Кумана и нешто мање Влаха, у чему се моје мишљење за мало у потпуности подудара са мишљењем Јована Цвијића, да „Шопови представљају засебну етнографску композицију која је постала из укрштања Словена, Печенега са Куманима и Влаха“, ⁵²⁴ а да су *Торлаци* на данашњем простору *Торлачије*, сагледавајући материјал који сам имао на располагању, настали углавном славизацијом Влаха и нешто мало Печенега, Уза и Кумана. Током времена је морало доћи до извесне хомонимије словенске лексеме *тдрлѧк* настале од *тор* и *лак* < (v)lach која означава *Влаха на торовима* и турске лексеме *торлак* која означава ред дервиша исламске вероисповести. Неразговетан говор и једних (Влаха) и других (Печенега, Уза, Кумана) у фази њихове славизације словенско становништво је са дозом омаловажавања назвало *торлање*, њих *Торлацима* или *Шоп(ов)има*, а простор

њиховог обитавања *Торлачко* или *Торлачија* и *Шопско* или *Шоплук*.

Conclusion

The general conclusion based on linguistic, toponomastic and scarce historical documents, as well as anthropological research, is that the population of the Timok region (*Timocianorum populum*), mentioned in Einhard's *Anales*, during the medieval ages, and to some extent during the Turkish period, were Romanians, i.e. Wallachians, who lived at their farmsteads in the Middle and Upper Timok river basin. In the process of their slavisation, they developed *balkanisms*, because of which their speech resembled babbling (*torlanje*) to the Slavic population, and its speakers were called *Torlaks* (*tor* + *lak* < /v/lach) according to the analogy of the formation of the term *Morlaks* (< *mor/o/* + *lak* < /v/lach). The Turkmeni Pechenegs, Uzis and Kumans, among whom were dervishes called *Torlacis Monachi Turcici* who preached Islam, lived with them since the 9th century on the territory of modern-day Shops, and that of Torlaks, for several centuries. Since the Turkmeni tribe of Pechenegs, Uzis and Kumans inhabited the area Timok – Osogovo – Sara, it is believed that the Shops owe their origin to the slavisation of the Pechenegs, Uzis and Kumans, and partly Wallachians, and this is where my opinion coincides with that of Jovan Cvijic that “Shops represent an ethnographic composition which sprang out of the mixture of Slavs, Pechenegs with Kumans, and Wallachians”, and that *Torlaks* in today's Torlakia, according to the available material that I had, owe their origin to the slavisation of Wallachians, and, partly, Pechenegs, Uzis and Kumans. In the course of time, the homonymy of the Slavic lexeme *torlak*, which became out of *tor* and *lak* < (v)lach, which refers to a *Farmstead Wallachian*, and the Turkish lexeme *torlak* which refers to an Islamic dervish order was inevitable. The inarticulate speech both of Wallachians and Pechenegs, Uzis and Kumans during the process of their slavisation was called *torlanje* (babbling) by the Slavs, the people were named *Torlaks* or *Shops*, and the region they inhabited was called either *Torlakia* (*Torlacko* or *Torlacia*) or *Shopsko* or *Shopluk*.

⁵²⁴ Ј. Цвијић, *Шопско у Старој Србији*, Српски Народ, 185, 117.